

MILESZYNA
czyli
TARGOWA GÓRKA

Sebastian Mazurkiewicz

MILESZYNA
czyli
TARGOWA GÓRKA

Targowa Górka 2008

Szanowni Państwo!

750-lecie Targowej Górki to okazja do przypomnienia jej historii. Z tej to okazji oddajemy do Państwa rąk monografię wsi Targowa Górka, opracowaną przez Pana Sebastiana Mazurkiewicza. Zawiera ona osiem rozdziałów poświęconych różnym okresom dziejów miejscowości.

Mamy nadzieję, że wiadomości zawarte w tej publikacji posłużą nie tylko historykom, ale i tym, których interesują dzieje rodzinnych stron.

Książkę tę dedykujemy zatem wszystkim mieszkańcom Targowej Górki, obecnym i byłym, młodzieży szkolnej, a także nauczycielom.

Targowa Górka, czerwiec 2008 r.

Burmistrz Miasta i Gminy Nekla
inż. Roman Grychowski

WSTĘP

Targowa Górką, zwana niegdyś Mileszyną Górką od pierwszych swoich właścicieli – rodu Mileszów, jest jedną ze starszych wielkopolskich miejscowości. Najstarsza zachowana pisemna wzmianka o miejscowości pochodzi z 1258 r. Górką narodziła się w cieniu pobliskiego piastowskiego grodu w Gieczu. Po ostatecznym upadku grodu w XIII w. przejęła częściowo jego gospodarczą rolę, by niedługo później, w I poł. XIV w., stać się miastem. Początkowo następował jej rozkwit, jednak już od końca XV w., w wyniku konkurencji sąsiednich miast: Wrześni, Środy, Miłosławia a w końcu Nekli, stała się miasteczkiem będącym handlowym zapleczem dla rolniczej okolicy. Stąd wzięła się jej obecna nazwa – Targowa Górką. Niestety już pod koniec XVIII w. miejscowość utraciła prawa miejskie. Nadal dla okolicy stanowiła jednak centrum administracyjne w postaci wójtostwa, by oddać tę rolę Dominowu i Nekli. Podczas zaborów Targowa Górką z jej właścicielem generałem Antonim „Amilkarem” Kosińskim, a potem z jego synem Władysławem, stała się ostoją patriotyzmu. W ślad za nimi szli i inni, jak np. założyciel szkoły Andrzej Zajączek. Mieszkańcy wzięli udział w powstaniach Wiosny Ludów 1848, powstaniu styczniowym 1863-1864, powstaniu wielkopolskim 1918-1919 oraz wojnie bolszewickiej 1919-1920. W okresie odrodzonej Polski Targowa Górką, już tylko jako jedna z większych wsi, tętniła życiem w organizacjach i stowarzyszeniach. Podczas II wojny światowej poniosła liczne straty w ludziach i gospodarce. W Polsce Ludowej stała się wsią pegeerowską, nastawioną na produkcję rolniczą. Inwestowano jednak w rozwój miejscowej szkoły poprzez jej rozbudowę. Prace te kontynuowano w latach następnych, po zmianie systemu polityczno-gospodarczego. Dzisiejsza wieś pod względem infrastruktury nie odstaje od wielu innych miejscowości, mimo to widoczne jest powolne i stałe zwiększanie się dystansu pomiędzy Targową Górką a silnie rozwijającą się gminną Neklą, która ponownie od 2000 r. jest miastem.

W monografii wykorzystano licznie materiał źródłowy. Do najstarszych zapisków należą dokumenty zamieszczone w „*Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski*”, gdzie znajdują się najstarsze informacje o Mileszynej Górcie. Ponadto wiele danych historycznych – już publikowanych - zawierają: „*Liber beneficiorum dioecesis posnaniensis*”, „*Analekta wielkopolskie*”, opisy statystyczne „*Polska pod względem geograficzno-statystycznym. Źródła dziejowe Polski*”. Dla ustalenia właścicieli majątku Targowa Górką niezmierzonej wartości są *Teki Dworzaczka*. Zachowany materiał archiwalny jest bardzo rozproszony. W Archiwum Państwowym w Poznaniu znajduje się zespół akt miasta Targowa Górką, a w nim m.in. przywileje targowe Augusta II z 1724 r. Wiele danych zawarte jest w aktach powiatu średzkiego, aktach partyjnych PZPR, aktach gromadzkich i gminnych (oddział APP w Gnieźnie). Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu posiada cenne archiwalia dotyczące parafii w Targowej Górcie. Informacje zamieszczone są w aktach wizytacyjnych, biskupich, konsystorskich czy samego kościoła. Najmłodsze akta kościelne znajdują się dziś w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie.

nie. Ponadto wiele akt kościelnych z XIX w. znajduje się na plebanii kościoła parafialnego w Targowej Górcie. Cennym źródłem są też kroniki: parafialna i kroniki szkolne oraz Złota Księga szkoły.

Najstarsze XIX-wieczne syntetyczne opracowania o Targowej Górcie zamieszczone są w „Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich”, dziele Edmunda Calliera „Powiat pyzdrowski w XVI stuleciu” oraz w opracowaniu Józefa Łukaszewicza „Krótki opis historyczny kościołów [...] diecezji poznańskiej”. Ważne informacje zawierają opracowania ks. Stanisława Kozierowskiego, który z zamiłowaniem badał historię dawnego powiatu średzkiego. Swoje dociekania publikował m.in. w pracy „Nazwy geograficzne i osadnicy ziemi średzkiej”, szematyzmie historycznym i pracach dotyczących toponomastyki.

Do opracowań współczesnych należy praca Stefana Plucińskiego „Targowa Górka na przestrzeni siedmiu wieków swej historii”, napisana na okazję jubileuszu 700-lecia miejscowości. Wraz z nią powstał scenariusz pod tym samym tytułem dla uczczenia historycznych obchodów w 1958 r. Prace S. Plucińskiego zostały opublikowane na początku XXI w. w „Kwartalniku Wrzesińskim”.

Na kolejny jubileusz 730-lecia Jerzy Osypiuk przygotował materiały dotyczące historii Targowej Górki (kalendarium, życiorysy gen. Antoniego Kosińskiego, Karola Karśnickiego, informację o zbrodni w Małej Górcie, opis zabytków), a Elżbieta Roszak – krótką historię szkoły. Ponadto informacje o historii Targowej Górki pojawiają się w niektórych opracowaniach dotyczących szerszych zakresów tematycznych, jak np.: „Ziemi Wrzesińskiej” (red. J. Deresiewicz), czy „Archeologii powiatu wrzesińskiego” (red. M. Brzostowicz).

Wartościowym źródłem historycznym są także pamiątniki i wspomnienia. Ciekawy jest pamiątnik Andrzeja Zajączka, założyciela szkoły w Targowej Górcie, żyjącego w XIX w. Szczególne znaczenie posiadają wspomnienia Stefana Plucińskiego „Moja szkoła i wioska rodzinna w latach 1930-1939” oraz „Jubileusz 700-lecia Targowej Górki”, która to praca została nagrodzona w ogólnopolskim konkursie na Wspomnienia Współtwórców Kultury w 1972 r. Wspomnienia te zostały również opublikowane w „Kwartalniku Wrzesińskim”.

W roku przygotowań do jubileuszu 750-lecia na łamach „Przeglądu Nekielskiego” opublikowano także inne opracowania dotyczące Targowej Górki. Mieczysław Chęciński zamieścił życiorysy Izydora Niedzieli, Wincentego Orwata i innych zasłużonych, Maciej Głowiak życiorys Andrzeja Zajączka, Jerzy Osypiuk ponownie opublikował informacje o Antonim Kosińskim oraz Karolu Karśnickim. W „Przeglądzie Nekielskim” znajduje się także sporo artykułów mówiących o najnowszej, bieżącej historii Targowej Górki.

Monografia pod względem chronologicznym obejmuje zakres od osiedlania się człowieka do 2008 r. Podzielona jest na osiem rozdziałów, dotyczących poszczególnych okresów dziejowych. W rozdziałach informacje ułożone są w sposób rzeczowy, obejmując dany obszar życia miejscowości. Historia Targowej Górki powiązana jest, szczególnie w czasach nam najbliższych, z historią sąsiedniej Nekli. Wykorzystano stąd w wielu miejscach materiały zamieszczone wcześniej w monografii „Nekla. Historia miasta” Sebastiana Mazurkiewicza. Pod względem terytorialnym praca obej-

muje Targową Górkę wraz z jej dawnymi przedmieściami, stanowiącymi dziś część miejscowości: Wielką i Małą Wsią oraz Łempinem. Obejmuje także wsie i osady ściśle powiązane z Targową Górką, należące w dziejach do majątku szlacheckiego, gromady zbiorowej czy do jednej parafii lub obwodu szkolnego, a więc Mystki, Raclawki, Małą Górkę, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępocin, Targową Górkę Małą (dawne Olędry – dziś część Nekli), Dzierznicę, Górzno, Milkarowo i Maderę.

Rozdział I

ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Targowa Górką, zwana dawniej Mileszyną Górką, leży w środkowej Wielkopolsce, w południowej części gminy Nekla w powiecie wrzesińskim. Od centrum ośrodka gminnego w Nekli oddalona jest o 6 kilometrów, natomiast od ośrodka powiatowego we Wrześni drogą dzieli ją 12 kilometrów. Pozostałe najbliższe miasta to Środa Wielkopolska oddalona o 17 km i Miłosław leżący w odległości 10 km. Ponadto 6 kilometrów dzieli ją od sąsiedniego ośrodka gminnego w Dominowie.

Pod względem geograficznym Targowa Górką położona jest na Równinie Wrzesińskiej, stanowiącej część Pojezierza Wielkopolskiego. Równina ta charakteryzuje się młodoglacjalną rzeźbą terenu. Jest to efekt działalności lądolodu skandynawskiego. Morenowa Równina Wrzesińska zbudowana jest z osadów glacialnych i fluoglacjalnych związanych ze stadiem leszczyńskim i poznańskim zlodowacenia bałtyckiego. W okolicach Górki ciągną się faliste wzniesienia, określane mianem Pagórków Kostrzyńskich. Pawłowski określił je nazwą Pagórków Kostrzyńsko-Miłosławskich, które z Równiny Wrzesińskiej mają wydzielać po stronie zachodniej Równinę Średzką. Wzniesienia te zbudowane są z materiału sandrowego, piasków i żwirów akumulacji wodno-lodowcowej. Stanowią część moreny czołowej. Od południa poprzedzają je mniej lub więcej rozwinięte sandry.

W przebiegu wzgórz kostrzyńsko-miłosławskich, w ich części południowej zaznacza się obniżenie, swoista mała brama morfologiczna, przez którą równinny teren średzki łączy się z terenem równiny wrzesińskiej. Brama ta przechodzi pomiędzy Targową Górką na północy a Murzynowem Kościelnym na południu i wyzyskana jest przez szlaki drożne. Jest rzeczą charakterystyczną, że w XIV w. istniała tu trwała przerwa w zwartej smudze leśnej, idąca na Stroszki, Stępcin, Gąsiorowo w kierunku Wrześni, podczas gdy smuga leśna szła od Winnogóry na Czarniejewo i Pobiedziska. Sąsiedni Giech leżał w odległości około 10 km na zachód od tej bramy morfologicznej, nieomal w samej przerwie bezleśnej.

Okolice Targowej Górki nachylone są z północy na południe na wysokości około 120 m n.p.m. Najwyższymi kulminacjami są wzgórza w Stępcinie (128 m), oraz wzgórze **Górzno** nazywane też **Wzgórzem Ludgardy** lub **Kościeliskiem** (125 m). W wyniku eksploatacji gospodarczej dotychczasowe najwyższe wzniesienie (128,8 m) niedaleko stacji kolejowej w Podstolicach zostało zniwelowane. Do dziś wiele piaszczystych moren wykorzystywanych jest w okolicach jako kopalnie żwiru. Szczególna eksploatacja miała miejsca na początku XXI w. dla potrzeb budującej się na północ od Targowej Górki autostrady.

Targowa Górką położona jest nad strumieniem **Radycz**. Ciek wodny wypływa z zanikłych już bagien **Radeczyn** znajdujących się dawniej pomiędzy Targową Górką, Małą Górką, Chwałszycami i Stępcinem. Radycz płynie z Górki na Stępcin i Dzierznicę, gdzie wpada do Moskawy.

Znajdująca się na zachód od Targowej Górki rzeka Moskawa wypływa z piaszczystych obszarów sandrowych w lasach na północny-zachód od Nekli i kieruje się na południowy-zachód przez Giecz w stronę Środy Wielkopolskiej. Moskawa przez wiele wieków nazywana była **Żrenicą**. Jej nazwa wywodzi się od rezyny czyli rogozy. W XIX w. niemieccy kartografowie pomylili nazwy dwóch rzek. Dotychczasową Żrenicę – płynącą przez Neklę i Giecz, a wpadającą w Środzie do Moskawy płynącej od Tulec i Krerowa – nazwali właśnie Moskawą. Nazwa ta przyjęła się i obowiązuje do dziś. Rzeka ta przepływała niegdyś przez kilka jezior. Największe z nich Jezioro Gieckie zostało w XIX w. w wyniku intensywnej gospodarki rolniczej osuszone.

Po wschodniej stronie Targowej Górki z bagien, zwanych przed wiekami **Rudniem** (pomiędzy Opatówkiem a Żernikami), wypływa struga **Żeleźnica**. Niemieccy kartografowie nadali jej urzędową nazwę **Wielka**, ale potocznie dzisiaj znana jest pod nazwą **Bardzianka**. Płyynie od Opatówka przez Żerniki na Bardo, a dalej przez Murzynowo Kościelne, Brzezcie, Szlachcin, Pierchno i wpada do Moskawy. Dawniej struga stanowiła granicę pomiędzy powiatem średzkim a wrzesińskim, a dziś pomiędzy gminą Nekla a gminą Września. W zamierzonych czasach Żeleźnica przepływała przez niewielkie jeziora m.in. w Chociczy, Bardzie i Murzynowie Kościelnym. Jeziora te, podobnie jak jezioro gieckie, zostały w wyniku gospodarki rolniczej osuszone. Do Żeleźnicy od strony Targowej Górki wpływa strumień **Janikówka**, od Raławek strumienie **Brodna** i **Rzadka**, a od Mystek przez Zberki i Rumiejki strumień **Rogoźnica**.

Równinę Wrzesińską cechują najniższe w kraju roczne sumy opady deszczów (ok. 500 mm), największa liczba dni słonecznych (ponad 50) oraz najmniejsza liczba dni pochmurnych (poniżej 130). Pokrywa śnieżna utrzymuje się przeciętnie od 40 do 60 dni. Wegetacja roślin przebiega w ciągu 215 dni. Najczęściej występują tutaj wiatry zachodnie i północno-zachodnie.

Fot. 1. Krajobraz pod Targową Górką. Widok na Wzgórze Górzno, zwane Wzgórzem Ludgardy lub Kościeliskiem (fot. S. Mazurkiewicz).

Jeszcze w średniowieczu tereny Równiny Wrzesińskiej porastała wielka Puszcza Mokowska, po której do dziś pozostały lasy nekielsko-czerniejewskie. Puszcza rosnąca na lepszych glebach została wykarczowana. Zwarty kompleks lasów pozostał na zachód od Targowej Górki.

Rozdział II

W PRADZIEJACH I WCZESNYM ŚREDNIOWIECZU

EPOKA PALEOLITYCZNA

Pierwsze grupy ludzkie pojawiły się na terenie Wielkopolski w schyłkowym paleolicie (12 000 – 8 000 p.n.e.), na terenie okolic dzisiejszej Targowej Górki nie zostały one jednak potwierdzone. Najbliższe stanowiska z późnego paleolitu znajdują się w dolinie Warty w okolicach Pyzdr, oraz w dolinie niecki Jezior Bnińskich. Od głównego stanowiska w miejscowości Tarnowa zespoły tych grup zbieracko-łowieckich określono kulturą tarnowską. Przypuszcza się jednak, że sporadycznie ludzie pojawiali się na naszym terenie. Wskazuje na to szereg znalezisk uzyskanych na obszarach położonych dalej na północ (Żnin, Inowrocław).

EPOKA MEZOLITYCZNA

W następnej epoce – mezolicie (ok. 8 000 – ok. 4 200 p.n.e.) klimat stopniowo ocieplał się. W okresie holocenu lodowiec stopniowo wycofywał się na północ. W wyniku tego między 8 000 – 7 000 p.n.e. w okresie preborealnym pojawiły się lasy iglaste, a także olszyny, brzeziny i wierzbiny. Około 7 500 – 6 200 lat p.n.e. trwał okres borealny, kiedy temperatura nadal wzrastała. Pojawiły się lasy liściaste. W okresie atlantyckim 6 200 – 3 500 następuje zwilgotnienie klimatu. Powszechnie stają się lasy mieszane, w których z większej zwierzyny żyją jeleni, łosi, żubry, dziki. W okresie subborealnym 3 500 – 500 klimat stopniowo się osuszył, by w połowie I tys. p.n.e. ponownie zwilgotnieć.

Cieplejszy klimat, szata roślinna oraz zwierzyna stały się dogodnym czynnikiem sprzyjającym osiedlaniu się ludzi. Człowiek wkroczył na obszary leśne. Jego zajęciem było zbieractwo i łowiectwo. Budował on krótkotrwałe siedziby na piaszczystych wydmach. W najbliższej okolicy Nekli występuje jedno stanowisko z okresu mezolitu, nie można jednak ustalić jednoznacznie chronologii tego znaleziska.

EPOKA NEOLITYCZNA

W neolicie (ok. 4 200 – ok. 1 700 p.n.e.) na terenie Wielkopolski mamy do czynienia z wieloma ludami. Pojawiły się wtedy nowe plemiona, które przyniosły ze sobą wiele zdobyczy technicznych, gospodarczych i społecznych. W tym okresie dawne formy gospodarowania wypierane były przez nowe. Powszechnie w literaturze proces ten nazywa się „rewolucją neolityczną”. Zasadniczą zmianą było zastąpienie dotychczasowej gospodarki zbieracko-łowieckiej przez prymitywne rolnictwo i hodowlę zwierząt. Nabyto także zdolność tkania i lepienia naczyń glinianych, wykonywania w kamiennych narzędziach otworów do drewnianych uchwytów. Nastąpiła penetracja naszych terenów przez nową ludność należącą do tzw. kultury ceramiki wstęgowej rytej. Najbliższe stanowiska należące do tej kultury znajdują się w Noskowie i Przyborkach (gm. Września).

Wraz ze schyłkiem kultury ceramiki wstęgowej rytej pojawiła się kultura ceramiki późnowstęgowej. Związana jest ona z kolejnymi falami przybyszów z południa. Brak na naszym terenie potwierdzenia bytowania grup tej kultury. W II i III fazie kultury ceramiki późnowstęgowej teren Nekli znalazł się w sferze oddziaływań grupy brzesko-kujawskiej tej kultury. Wskazuje na to stanowisko w Nekielsce, gdzie znaleziono ułamki ceramiki. Większe natężenie bytności człowieka zaznaczyło się w okresie tzw. kultury pucharów lejkowatych. W zajęciach ludności tej kultury uprawa roli i hodowla stały się zajęciem dominującym. Wyrabiano gliniane naczynia z dobrze szlamowanej gliny, posiadające charakterystyczne kształty lejka z uszkami, amforki z cylindrycznymi szyjkami. W najbliższej okolicy znajduje się 20 stanowisk tej kultury (Nekielska, Starczanowo, Gierlatowo, Barczyzna, Stępczin). Z plemionami kultury pucharów lejkowatych spokrewnione były plemiona kultury amfor kulistych oraz kultury sznurowej. Jednak stanowiska tych kultur nie wystąpiły na naszym terenie. Jedynym znaleziskiem, który można wiązać z kulturą ceramiki sznurowej lub z kręgu kultury postsznurowej, jest grot krzemienisty znaleziony w 1987 r. nieopodal cmentarza parafialnego w Nekli.

EPOKA BRĄZU

W kolejnej epoce – brązie (1 700 – 650 p.n.e.) nie od razu porzucono narzędzia kamienne. Obok nich stopniowo zaczęły pojawiać się narzędzia z brązu. Nie spowodowało to jednak gwałtownych zmian w życiu gospodarczym. Pojawiła się na naszym terenie ludność kultury trzcinieckiej. Gospodarka opierała się głównie na hodowli zwierząt (bydła, owiec, świń), oprócz niej zajmowano się rolnictwem (uprawa pszenicy, jęczmienia), myślistwem (polowano głównie na jelenie, sarny, tury), rybołówstwem (odławiano szczupaka, okonia, płoć, karpia), zbieractwem (jaja, owoce, zioła). Rozwijały się też zdolności rzemieślnicze: tkactwo, krzemieniarstwo, kamieniarstwo. Pojedyncze osady zamieszkiwane były przez kilka lub kilkanaście rodzin. Domostwo budowano w konstrukcji półziemiankowej lub słupowej. Ziemia nekielska jest zachodnim krańcem występowania kultury trzcinieckiej. W Nekielsce i Kokoszkach znajdują się stanowiska tzw. horyzontu trzcinieckiego, następne są w kierunku wschodnim – w Podstolicach i Nowym Folwarku.

EPOKA ŻELAZA

Kultura łużycka

W epoce brązu i żelaza rozwijała się kultura łużycka. W tym czasie wyraźnie wzrosła liczba ludności, która pozostawiła po sobie liczne ślady. Podobnie jak ludność kultury poprzedniej, zajmowała się hodowlą, uprawą, myślistwem, rybołówstwem, zbieractwem. Zmieniły się znacznie wierzenia. Upowszechnił się wtedy zwyczaj palenia ciał zmarłych na stosie, składanie popiołów w glinianych popielnicach lub jamach grobowych. W okolicy Nekli znajdują się 32 stanowiska kultury łużyckiej. Rozmieszczone są one wokół podmokłych obniżen terenowych, na stokach i krawędziach oraz na wierzchołkach garbów czy wzniesień. Koncentracje stanowisk wskazują na osady, wokół których znajdował się teren związany z uprawą bądź wypasem zwierząt. W tym okresie zaczął kształtować się szlak bursztynowy, łączący tereny śródziemnomorskie z wybrzeżami Bałtyku. Przypuszcza się, że jedna z jego odnóg prowadziła wzdłuż Moskawy, przecinając tereny na północ od środkowej Warty.

OKRES PRZEDRZYMSKI (LATEŃSKI)

Kultura pomorska

W epoce żelaza w połowie I tysiąclecia z kultury łużyckiej wyłoniła się kultura pomorska, która w okresie halsztackim objęła Wielkopolskę. Mała liczba stanowisk tej kultury świadczy o zmniejszonej liczbie populacji. Cechą charakterystyczną dla kultury pomorskiej był zwyczaj grzebania zmarłych w urnach twarzowych, domkowych oraz grobach skrzynkowych. W okolicy osadnictwo kultury pomorskiej rozwinęło się wzdłuż rzeki Moskawy. W Stroszkach odkryto osadę kultury pomorskiej pochodzącą ze starszego okresu przedrzymskiego (IV-III w. p.n.e.). Znajduje się ona nad Moskawą na rozległym wzniesieniu. Odkopano tutaj ziemiankę z przypuszczalnym paleniskiem, jamę z brukiem kamiennym oraz 10 innych, dwa paleniska, piece do wypalania wapna, skupiska kamieni, 7 jam posłupowych a także obiekt trudny do zidentyfikowania. W osadzie tej mógł znajdować się zespół mieszkalno-produkcyjny. Prócz tego na terenie stanowiska znaleziono 3200 fragmentów ceramiki, przęślik gliniany, fragment łyżki glinianej, 3 żarna, 5 rozcieraczy, gładzik, główkę szpili, szklany paciorek oraz przedmioty nieokreślone. Dzięki odciskom ziaren i szczątkom kości zwierzęcych udało się stwierdzić, że ludność zamieszkująca osadę trudniła się także uprawą prosa, jęczmienia, pszenicy oraz hodowlą bydła, świń, owiec oraz kóz. Produkowano tutaj także wapno palone, które być może oprócz bieleńcia ścian używano do garbarstwa. Zajmowano się także garncarstwem, kamieniarstwem i włókiennictwem. Podobna osada funkcjonowała w Dzierżnicy, gdzie także natrafiono na ziemianki, jamy gospodarcze, paleniska i piece oraz kilkanaście grobów podkloszowych i skrzynkowych z wieloma popielnicami. Dalej na południe, w Chłapowie, odkryto cmentarzysko z wielopopielnicowymi grobami skrzynkowymi oraz grobami podkloszowymi.

Kultura wielbarska

Osadnictwo w dolinie Moskawy rozwijało się dalej w okresie kultury wielbarskiej. Był to południowy zasięg ludności tej kultury w Wielkopolsce. W osadzie w Stroszkach odkryto 13 ziemianek, 57 jam, 54 paleniska, 4 bruki, 4 mielerze węglowe, 19 kotlinek dymarek, piec gospodarczy, oraz dwa pochówki psów. W osadzie znajdowało się prawdopodobnie sześć spichlerzy na słupach, po których pozostały jamy słupowe. Ściany spichlerzy były plecione, polepione gliną i wybielone. Pozostałe budynki trudno zidentyfikować, być może były to budynki mieszkalne. Ziemianki usytuowano wzdłuż rzeki naprzemiennie w trzech równych szeregach. Spełniały one funkcje gospodarcze. Niektóre z nich posiadały paleniska. W obiektach tych znaleziono ponad 15 tys. fragmentów ceramiki, tygielek do topienia brązu, fragmenty dwóch form odlewniczych, ciężarków tkackich, 21 przęślików z gliny, siekierę z kamienia, siekierę z tulejką, brzeszczot piły, dwa tłoczki, części czterech noży, trzech żelaznych przedmiotów nieokreślonych, części przedmiotów kamiennych, części szpili, dwa szydła z kości, trzy kilofy, narzędzie z poroża, dwa paciorki z bursztynu. Odciski roślin w glinie i szczątki zwierząt świadczą o uprawie pszenicy zwyczajnej, pszenicy jednoziarnistej, pszenicy orkiszowej i grochu, oraz hodowli bydła, owiec/kóz, świń i koni. Z zajęć rzemieślniczych zajmowano się metalurgią żelazną i kolarową, obróbką drewna, kamieniarstwem, obróbką kości i poroża, włókiennictwem.

Kultura przeworska

W okresie przedrzymskim na bazie kultury pomorskiej powstała kultura przeworska. We wszystkich dziedzinach życia ludności przeworskiej widoczne są wpływy Celtów.

Świadczy to o szerokich kontaktach gospodarczych z plemionami celtyckimi i związane jest prawdopodobnie z przebiegiem trasy szlaku bursztynowego. Skupisko osad kultury przeworskiej znajdowało się w dolinie rzeki Moskawy. Z młodszego okresu wpływów rzymskich pochodzi osada na stanowisku w Stroszkach, osada z przełomu er na stanowisku w Nekielce i Dzierznicy. W ostatnim stanowisku znaleziono ceramikę świadczącą o możliwości występowania tutaj ludności kultury jastforskiej.

OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH

Kultura przeworska

W okresie wpływów rzymskich ludność zamieszkująca poza granicami cesarstwa rzymskiego, w tym dzisiejszej Polski, znalazła się w orbicie oddziaływań kulturowych Rzymian. Rozwijały się kontakty handlowe z sąsiednimi ośrodkami plemiennymi i cesarstwem rzymskim. Wskazuje na to skarb monet odkryty na początku XX w. w Nekli, składający się z monet Nerona (54 – 68 r.), Dioklecjana (283 – 305 r.) i Galeriusza (305 – 311 r.).

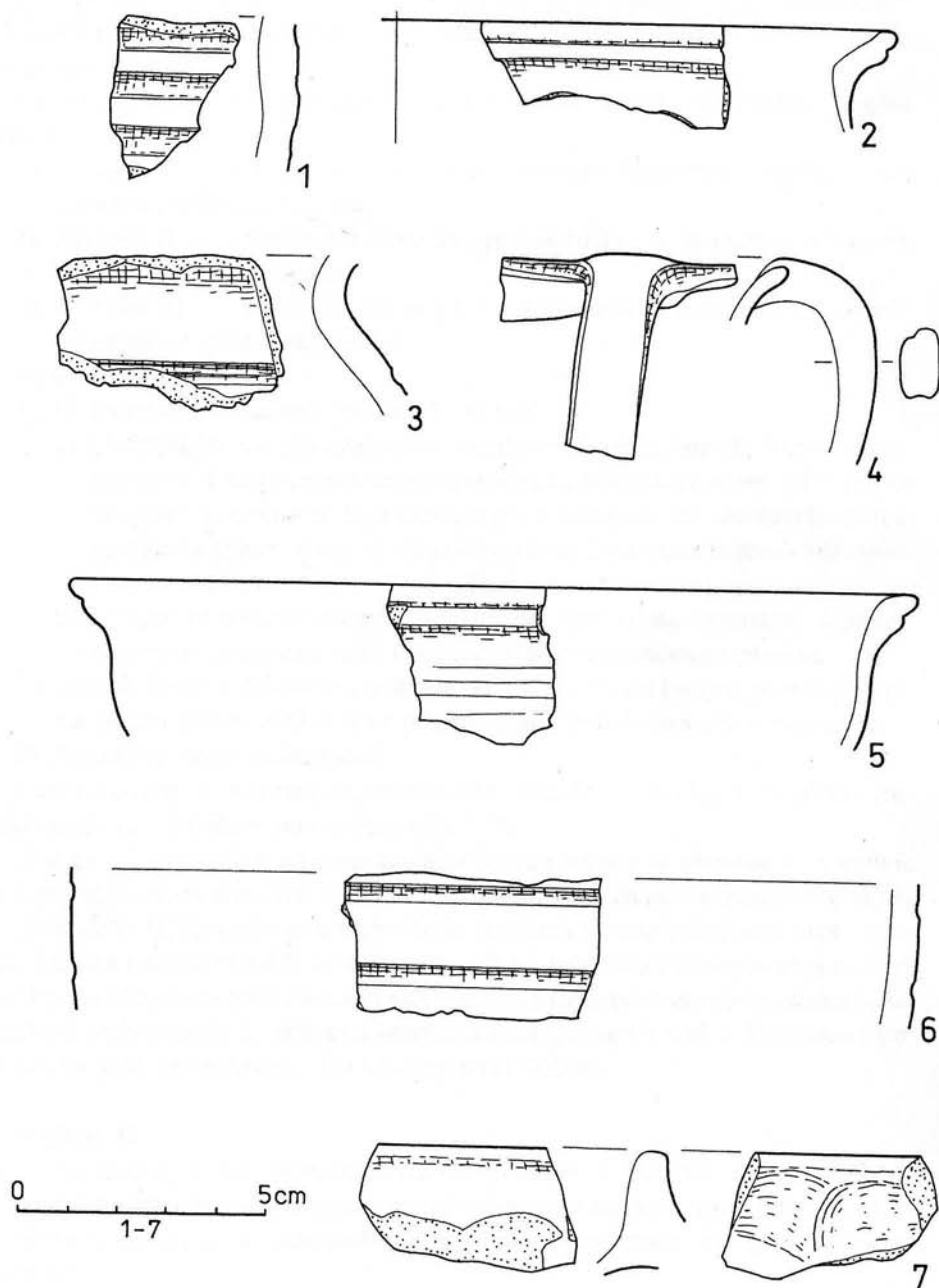
Z okresu wpływów rzymskich pochodzą stanowiska w Chwałszycach, Nekielce, Stępocinie, Stroszkach. Ludność je zamieszkująca należała nadal do kręgu kultury przeworskiej. W Stępocinie na obszarze 4 ha odkryto 77 obiektów, w większości były to jamy gospodarcze, piwnice, półziemianki, zarejestrowano także studnię i palenisko. Od zachodu osada ta łączyła się z osiedlem na stanowisku w Dzierznicy. Na obu stanowiskach odkryto ceramikę lepioną ręcznie, fragmenty toczonych naczyń, fragmenty wielkich szeroko-kołnierzowych naczyń zasobowych. Przypuszczalnie pochodzą one z okresu schyłkowego wpływów rzymskich lub z okresu wędrówek ludów. Osadę w Chwałszycach datuje się na II-IV w. n.e. Odkryto tutaj 17 fragmentów ceramiki, ułamki polepy, kości zwierzęce oraz kamienną podkładkę.

OKRES WĘDRÓWKI LUDÓW

W okresie wędrówek ludów znacznie spadła liczba ludności. W związku z migracjami wiele osiedli zostało opuszczonych. Natomiast w kompleksie Stępocin-Dzierznica trwała kontynuacja osadnictwa (IV-V w. n.e.).

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

We wczesnym średniowieczu nastąpiła odbudowa dawnych skupisk osadniczych, jednocześnie nadal funkcjonują stanowiska osadnicze w dorzeczu Moskawy. Najstarsze znaleziska pochodzą z Dzierznicy. Znajdowała się tutaj osada datowana na VI w. Niedaleko w Stroszkach stwierdzono osadę z VII-VIII w. Została ona założona na rozległym wzniesieniu w dolinie Moskawy. Odkryto tutaj 8 obiektów: półziemianki, paleniska, budynki naziemne, jamy, a w nich fragmenty naczyń glinianych, dwa noże żelazne, dwa przęśliki, gładzik kamienny, dwa kolce kościane, polepę, kości zwierząt. W wieku IX i X rozwijała się osada w Stroszkach. Z tego okresu odkryto tutaj 21 obiektów: pozostałości ziemianki, półziemianek, budynków naziemnych, palenisk i jam osłupowych. Znaleziono liczną ceramikę, grzebień rogowy, dwa noże żelazne, przęślik gliniany, dwa rozcieracze kamienne, kołec kościany, łyżwę kościaną, polepę i kości zwierząt.

Fot. 2. Wybór ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytniej zebranej podczas nadzoru archeologicznego prowadzonego w Targowej Górze w 2000 r. przez Michała Brzostowicza i Henryka Machajewskiego.

W Gieczu od połowy IX w. funkcjonowała warownia plemienna. Osadnictwo dzisiejszej ziemi nekielskiej należało do gieckiego terytorium plemiennego. Giecki kompleks osadniczy związany był z pomorsko-meklemburską prowincją kulturową. Potwierdzają to znalezione w Stroszkach formy ceramiki oraz grzebień rogowy z rysunkiem ryby. W czasach plemiennych gród w Gieczu ukształtował się jako czoło, czyli ośrodek związku terytorialnego opartego na wspólnocie sąsiedzkiej zwanego opolem. Do gieckiego związku opolnego wchodziła także cała okolica Targowej Górki.

W X w. gród w Gieczu został rozbudowany i umocniony, stając się jedną z siedzib władców kształtującego się państwa polskiego. Następuje silny wzrost gieckiego kompleksu osadniczego. Powstają osady służebne (Chłapowo) i osada targowa (Giecz – podgródzie). Krzyżowały się tutaj ważne szlaki ze Śląska przez Śrem do Gniezna oraz z Mazowsza przez Łąd do Poznania. Potwierdzeniem dużego znaczenia ekonomicznego opola gieckiego są skarby monet srebrnych odkrytych w:

- Nekli (brak danych o skarbie),
- Starczanowie (ułamki ozdób srebrnych z monet adulteryn Bolesława Chrobrego, denary czeskie Bolesławów i Jaromira, niemieckie Ottonów, bawarskie Henryków oraz Ottona III i Adelheidy, nadto półbrakteaty duńskie i monety angielskie Ethelreda),
- Stępcinie (monety polskie, czeskie, niemieckie, anglosaskie, arabskie),
- Stroszkach,
- Dzierznicy (krzyżówki, czeski denar Brzetysława, angielski Ethelreda, 1 cały i ułamki dirhemów arabskich oraz denary niemieckie (Otton I, Henryk I i II bawarski, Otton III i Adelheida) ok. 10 kg stanowiły dirhemy arabskie zachowane przeważnie fragmentarycznie. Na pozostałą część skarbu składały się ułamki monet bizantyńskich, krzyżówek wcześniejszych typów, monety Cesarstwa Niemieckiego oraz placki i liczne ozdoby srebrne jak kolczyki, paciorki, lunule, schowki na amulety itp.),
- Targowej Górze (2 krzyżówki, 3 denary niemieckie ks. bawarskiego Henryka II (985–995) z Ratysbony, bpa Bernolda I z Deventeru (1027–1039), abpa Hermana II z Kolonii (1036–1056) monety angielskie Ethelreda II (976–1016), a być może również Bolesławów czeskich).

Fot. 3. Skarb z Dzierznicy (ze zbiorów Muzeum Archeologicznego w Poznaniu)

Największą ilość odkryto na stoku Górzna. Na pierwszą część skarbu natrafiono w 1873 r. Drugą –najbogatszą część – wydobyli mieszkańcy podczas orki 16 kwietnia 1909 r. Odkryte monety ważyły około 15 kg. Skarbem podzielili się rolnicy, a ponad 8 kg przekazali dziedzicowi Dzierznicy. Zbiór 18 tys. monet zbadał prof. Zygmunt Zakrzewski. W przeważającej części były to monety arabskie – dirhemy.

Gród giecki posiadał także duże znaczenie militarne w państwie piastowskim. W XI w. stał się siedzibą okręgu grodowego zwanego kasztelanią. Pierwsza wzmianka o kasztelanii w Gieczu pochodzi z 1155 r. Kasztelania giecka graniczyła od północnego zachodu z poznańską, od północy z ostrowską, od północnego wschodu z gnieźnieńską, od południowego wschodu z łódzką, od południowego zachodu ze śremską. Trudno dokładnie ustalić jej granice. Uznać jednak należy, że terenami granicznymi były pustki osadnicze: na północy lasy nekielskie (odgałęzienie dawnej Puszczy Mokowskiej), na zachodzie linia jezior bnińskich, na południu lasy ciągnące się wzdłuż Warty, a na wschodzie dolina rzeki Wrześnicy. Na terenie kasztelanii gieckiej znajdowały się jeszcze dwa znaczące grody: w Bninie i Biechowie. Od 1232 r. znani są kasztelanowie bnińscy, a od 1273-79 r. kasztelanowie biechowscy. Na interesującym nas terenie kompleks lasów nekielsko-czarniejewskich był granicą pomiędzy kasztelanią giecką, a gnieźnieńską.

Giecz stał się też jednym z najstarszych ośrodków kościelnych w państwie. Wraz z całą kasztelanią przydzielony był do diecezji poznańskiej. W grodzie wybudowano kościół św. Jana Chrzciciela, przy którym powstała parafia obejmująca teren opola gieckiego. Rangę tego kościoła podkreśla fakt erygowania przy nim w 1298 r. tytularnej archidiakonii.

W latach trzydziestych XI w. nastąpił kryzys w państwie piastowskim. Na początku 1039 r. Giecz został zniszczony przez czeskiego księcia Brzestysława I, a mieszkańców uprowadzono do Czech. Wojska czeskie podążyły dalej przez teren dzisiejszej Nekli do Gniezna. Po zawierusze wojennej gród giecki i okoliczne osady zostały szybko odbudowane. Z tego okresu pochodzą osady i ślady osadnicze m.in. w Chwałszycach, Gąsiorowie, Kokoszkach, Małej Górcie, Nekli, Podstolicach, Starczanowie, Stępocinie, Targowej Górcie.

W XIII w. nastąpił zmierzch znaczenia grodu w Gieczu. Nałożyło się na to kilka czynników. Były to czasy walk dzielnicowych. W latach 1233 – 1237 o gród i kasztelanię giecką walczyli Władysław Odonic i Henryk Brodaty. W 1234 r. Brodaty zajął Giecz wraz z okręgiem, który stał się północnym krańcem państwa księcia wrocławskiego. Przed 1239 r. Odonic odzyskał m.in. kasztelanię giecką. W 1253 r. dokonano podziału Wielkopolski pomiędzy Przemysła I a Bolesława Pobożnego. Teren kasztelanii gieckiej przypadł Bolesławowi, wchodząc w skład księstwa gnieźnieńsko-kaliskiego.

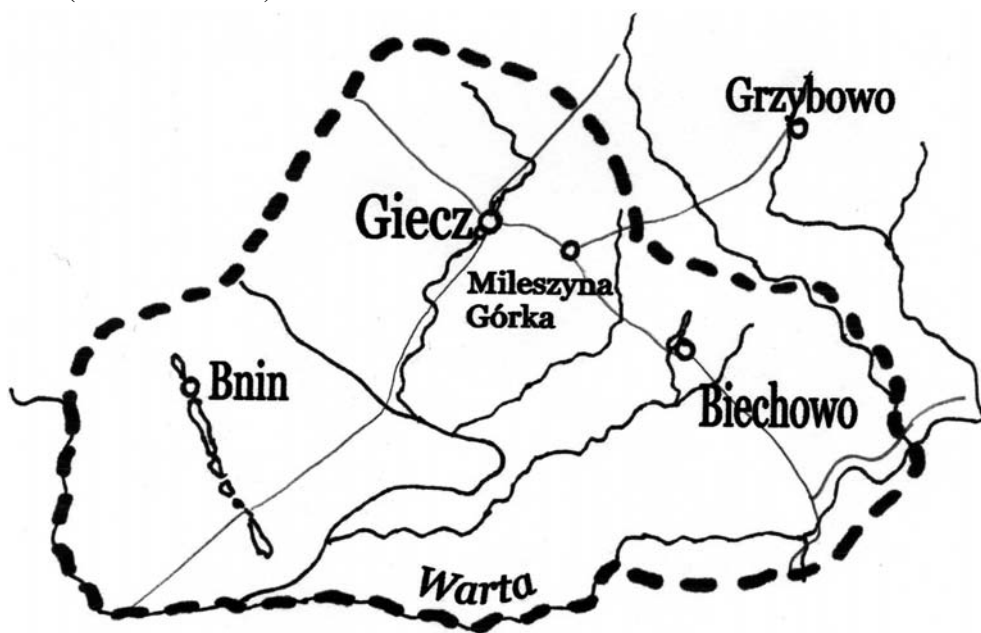
Rozdział III

PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE (XIII-XV W.)

GÓRKA MILESZYNA

W II poł. XIII w. nastąpiło osłabienie znaczenia Gieczu. W ważnej roli po raz ostatni wystąpił w 1253 r., kiedy odbył się tutaj zjazd książąt wielkopolskich z udziałem arcybiskupa gnieźnieńskiego. Dokonano wówczas podziału Wielkopolski na ziemię poznańską i gnieźnieńsko-kaliską. Książę Przemysław II przekazał osadę Giecz kapelanowi Tylonowi, a ten przekazał ją kapitule poznańskiej. W akcie darowizny z 1286 r. nie wspomina się już o targach w Gieczu, co potwierdza fakt osłabienia jego znaczenia. Może już wówczas rolę targowiska przejęła niedaleka Górka, zwana Mileszyną Górką. Osada ta rozwijała się od czasów przedpiastowskich na północnym stoku wzniesienia. Przebiegał tędy ważny szlak z Poznania, Gieczu do Biechowa i dalej do Łądu.

W XIII w. na tej wyniosłości powstała siedziba rycerska. Osadę tę nazwano po prostu Górka, później od jej właścicieli Mileszów nazywano ją Mileszyną Górką. Najstarsza pisemna wzmianka o Górcie znajduje się w dokumencie z 1258 r., gdzie w otoczeniu wielkopolskiego księcia Bolesława, syna Władysława Odonica, występuje niejaki Milesza z Górki (*Milesa de Gorca*).

Mapa 1. Mileszyna Górka w kasztelanii gieckiej na tle połączeń komunikacyjnych z grodami w Gieczu, Biechowie i Grzybowie (oprac. i rys. S. Mazurkiewicz).

NOWE OSADNICTWO

W XIII w. nasilił się w Wielkopolsce rozwój osadniczy. Zaczęła kształtować się też wielka własność ziemska. Nowe grunty pod zamieszkanie i uprawę roli zdobywano głównie poprzez karczunek. Kształtowało się wówczas tzw. osadnictwo na prawie polskim, które charakteryzowało się sporą chaotycznością. W późniejszym okresie niektórzy właściciele dóbr, dążąc do zwiększenia dochodów, przeorganizowali wsie istniejące na prawie polskim na wsie na prawie niemieckim. Grunty osad komasowano, często poprzez zamiany i wykupy. Nowym osadnikom wydzielano w dzierżawę gospodarstwa, zazwyczaj wielkości jednego łana (ok. 17 ha).

Nie znamy żadnego dokumentu lokacyjnego wsi w okolicach Giecza. Prawdopodobnie wszystkie były wsiami na prawie polskim. Niewątpliwie istniały już wówczas wioski: Górka, Dzierznica, Stępcin, Gąsiorowo, Chwałszyce, Raclawki, Mystki. Pierwsze pisane wzmianki o tych miejscowościach pochodzą z XIV w. i początku XV w.

Mileszyna Górka	- 1258 r., nazwa Górka od wzniesienia, Mileszyna od Mileszy, (w 1499 r. nazwana Miłosną Górką)
Wielka Wieś	- osada przy Górcie, dziś jej część
Mała Wieś	- osada przy Górcie, dziś jej część
Łempino	- 1364 r., Łępino lub Łempino od <i>tempa</i> – duży kawał chleba
Mystki	- 1363 r., dawniej Mystki od imienia Mystek
Chwałszyce	- 1399 r., dawniej Chwaliszycy, Chwałęcice, Chwalibogowo i Chwałczyce od imienia Chwalisz; w odróżnieniu od Chwalibogowa bardzkiego nazywano je Chwalibogowo Góreckie (od Mileszynej Górki)
Gąsiorowo	- 1399 r., od imienia Gąsior
Stępcin	- 1363 r., od imienia Stępot
Dzierznica	- 1390 r., dawniej Dzierchnica, Dzirsznica od starosłowiańskiego <i>dzirst</i> – <i>żwir</i> , oznacza miejsce wydobywania żwiru; dzisiaj spotyka się często błędnie podawaną nazwę Dzierznica
Raclawki	- 1393 r., dawniej Raclawkowice, od imienia Raclaw, Radysław

PARAFIA

W okresie wczesnopiastowskim najbliższym ośrodkiem kościelnym był Giecz. Tutaj przy kościele w osadzie targowej powstała parafia, która obejmowała obszar opola gieckiego. Przed 1250 r. ustanowiono drugą parafię przy kościele Św. Jana Chrzciciela w grodzie. Z parafii gieckiej wyłoniły się następnie parafie w Targowej Górcie, Opatówku, Nekli, Gułtowach i Bagrowie.

Kościół w Mileszynej Górcie powstał z fundacji dziedziców zapewne na początku XIII w. a może nawet w końcu XII w. Świątynia otrzymała wezwanie Świętego Michała Archanioła. Najstarsza pisemna wzmianka poświadczająca istnienie kościoła i parafii pochodzi dopiero z 1364 r. Terytorium parafii objęło miejscowości: Mileszyna Górka z Wielką i Małą Wsią oraz Łempinem, Raclawki, Mystki, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępcin i Dzierznicę.

LOKACJA MIASTA

Za panowania Kazimierza Wielkiego w zjednoczonym królestwie nastąpiła druga fala lokacji miast. Mieszyna Górka została lokowana na prawie niemieckim, miało to miejsce pomiędzy 1333 r. a 1343 r. Przywilej lokacyjny zagał w pożarze. Król Kazimierz Wielki, przebywając w Poznaniu, 14 czerwca 1343 r. na prośbę Piotra, kasztelana radzimskiego i Dobrogosta Mileszyca, chorążego poznańskiego, dziedziców Mileszyny Górki, odnowił dla niej przywileje miejskie. Król zezwolił na odbywanie targów we wtorek każdego tygodnia. Dziedzice Górki oraz mieszczanie wyłączeni zostali spod władzy wojewodów, kasztelanów, sędziów i podsędków, a poddani zostali na prawie niemieckim władzy królewskiej. Miasto lokacyjne rozłożone było pomiędzy północną częścią wzgórza a strumieniem Radycz.

Tekst potwierdzenia przywileju miejskiego dla Mileszyny Górki przez króla Kazimierza Wielkiego w 1343 r.:

Tekst łaciński

In nomine Domini amen. Quia dubiorum ex dubitatione fluctuantium nulla est vel habetur penitus certitudo, necessaria est declaratio seu confirmatio presidentis, que ambiguitatem tollat et fidem faciat posteris in futurum.

Eapropter nos Kazimirus, Dei gracia rex Polonie nec non terrarum Cracovie, Sandomirie, Siradie, Lancicie Pomeranieque dominus et heres, noticie universorum tam presencium quam futurorum presentibus declaramus, quia cum nostram nostrorumque baronum presenciam accedentes fideles nostri Petrus castellanus Radzimski et Dobrogost vexillifer Poznaniensis, fratres patruales, heredes in Milesna Gorka, nos informassent: quomodo privilegium super iure Theutonico et foro super eandem civitatem Milesna Gorka crematum eis extiterit, et quomodo foro minus debite ex eo utebantur, ex quo probacionem non poterant induxisse: sicque supplicarunt nobis humiliter, quatenus ius Theutonicum cum suis clausulis omnibus daremus eorum civitati Mylesna Gorka, forum licite omni feria tertia celebrandum ibidem presentibus instaurantes. Sed ne iura Polonica, que alias ipsum ius Theutonicum turbare consueverunt, impetant eandem civitatem et cives, eadem ibi omnia generaliter et singula penitus amputamus.

Abolvimus etiam dictos fideles nostros Petrum et Dobrogostonem ac eorum fratres et progenitos eorum omnes, necnon et cives ab omnibus iudiciis, iurisdictionibus et potestatibus omnium palatinorum, castellanorum, iudicum, subiudicum et ministerialium universorum, ita quod coram ipsis vel eorum aliquo, pro causis tam magnis quam parvis nulli debeant respondere, nisi coram nobis vel capitaneo Polonicali, dum per literam,

Tekst polski (przekład S. Pluciński)

W Imię Pańskie, Amen. Iż wiele jest rzeczy wątpliwych, które usunąć należy, musimy wydać orzeczenie, które dwuznaczność by zniósł i wiarę w potomnych zyskało.

Przeto My, Kazimierz, z Bożej łaski król Polski, jako też ziem Krakowskiej, Sandomierskiej, Sieradzkiej, Łęczyckiej i Pomorza pan i dziedzic, wszem teraz żyjącym i potomnym, wobec obecnych tutaj, wiadomym czynimy, że poddani nasi: Piotr – kasztelan radzimski i Dobrogost – chorąży poznański, bracia stryjeczni, dziedzice Mileszyny Górki, w obecności naszej i naszych poddanych, również wysokie godności piastujących, opowiedzieli jak to się stało, że z dawnych praw korzystać dotąd nie mogli. I tak pokornie prosili, pókiśmy prawa niemieckiego z wszystkimi zastrzeżeniami nie przyznali ich miastu Mileszynie Górce, odnawiamy wobec tu obecnych przywilej na odbywanie tam targów we wtorek każdego tygodnia. Lecz, żeby prawo polskie nie ograniczało niemieckiego i nie przeszkadzało miastu i jego obywatelom, dlatego je w ogólności i każdej z osobnej sprawie zawieszamy.

Zwolniliśmy więc wymienionych poddanych Piotra i Dobrogosta oraz ich braci i wszystkich ich potomków, jak i obywateli Górki Mileszyny, od wszystkich sądów, wyroków i zarządzeń wszystkich palatynów, kasztelanów, sędziów i podsędziów oraz wszystkich administrację sprawujących, tak aby przed nimi zarówno w sprawach ważnych jak i małych nikt nie próbował odpowiadać, za wyjątkiem tym, gdy przez nas

munitam nostro vel eius sigillo, evocati fuerint, tunc iure suo Theutonico querulantibus respondebunt.

In causis criminalibus universis, advocato civitatis predictae plenam conferimus facultatem.

In horum igitur omnium evidentiam, presentes scribi et nostri sigilli munimine iussimus roborari.

Actum Poznan sabato in octava sancte Trinitatis, anno Domini millesimo tricentesimo quadragésimo tercio, presentibus his nobilibus nostris: Iaroslao Poznaniensi, Nicolao Kalisiensi palatinis, Andrea castellano Poznaniensi, Nicolao Poznaniensi, Dobeslao Kalisiensi iudicibus, Otta cancellario Polonie, per cuius est manus datum

upoważnionych do tego pełnomocnictwa będą wezwani listem z naszą lub jego pieczęcią. Wtedy stosownie do swego prawa niemieckiego odpowiadać będą.

W sprawach kryminalnych całą pełnię władzy, wspomnianemu już pełnomocnemu obrońcy miejskiemu zlecamy.

Akt powyższy pisemem i pieczęcią naszą wobec tu obecnych pozwalamy sobie zatwierdzić.

Działo się w Poznaniu, w sobotę w oktawie Świętej Trójcy, roku Pańskiego 1343, w obecności szlachty naszej: Jarosława z Poznania, Mikołaja wojewody kaliskiego, Andrzeja kasztelana poznańskiego, Mikołaja z Poznania, Dobiesława z Kalisza – sędziów, Ottona kanclerza Polski przez ręce których wystwiono akt.

Bliskość Wrześni – będącej w lepszym położeniu komunikacyjnym spowodowała, że Mileszyna Górka zaopatrywała tylko rynek najbliższej okolicy. Kolejnym konkurentem stał się Miłosław, który również w połowie XIV w. otrzymał prawa miejskie, a rolę stolicy dawnej ziemi gieckiej przejęła Środa.

Ranga Mileszyniejskiej Górki stopniowo słabła. W 1458 r. na wyprawę malborską w wojnie z Zakonem Krzyżackim miasto wysłało 4 żołnierzy. Sąsiednie miasta więcej: Września 15, Środa 20, Pyzdry 30, a Miłosław również tylko 4. Pod koniec XV w. Mileszyna Górka nazywana jest ponownie wsią.

SIEDZIBA RYCERSKA

W XIII/XIV w. Górka Mileszów stała się siedzibą dóbr rycerskich. Częściami składowymi posiadłości były miasto Mileszyna Górka z przedmieściami wsią Górką, Małą Wsią i Wielką Wsią, folwarkiem Łempino i osadą Sławęcín (późniejsza Barczyzna w parafii Nekla). Dobra rozpadały się na cztery części, należące do różnych rodzin i właścicieli. Okresowo z dobrami Górka złączone były dobra Dzierznica, Mystki, Raławki, Nekla.

AWDAŃCE

Górka była rodowym dziedzictwem Mileszów, stąd nazwa miejscowości Mileszyna Górka. Trudno ustalić, jakiego rodzaju członkami byli Mileszowie z Górki. Ks. S. Kozierowski w pracy o osadnictwie rycerskim na ziemi średzkiej przypuszcza, że należeli oni do Awdańców. Świadczyć ma za tym fakt, że w 1258 r. Awdańcowie występują jako właściciele sąsiednich wsi Chocicza i Psakowo (dziś Psary). Wieś Osiek mieli w 1070 r. przekazać jako dar fundacyjny dla opata klasztoru benedyktynów w Lubiniu koło Krzywinia, gdzie były ich główne siedziska rodowe. Stąd później wioska ta przyjęła nazwę Opatowo, dziś Opatówko. Tutaj benedyktyni prawdopodobnie przed 1181 r. założyli kościół parafialny. W tym samym czasie miała powstać parafia w Mileszyniejskiej Górze. Kościół górecki otrzymał wezwanie Świętego Michała Archanioła – patrona rodu Awdańców.

W 1258 r. w dokumencie wystawionym przez księcia Bolesława Pobożnego w jego otoczeniu wymieniony jest niejaki Milesza z Górki (*Milesa de Gorca*). W 1272 r. książna

Helena, za 18 grzywien srebra, sprzedała Piotrowi, synowi Mileszy, swoje dziedzictwo wraz z dwoma komornikami, wcielając je do Górki Mileszy. Jednocześnie owe dziedzictwo (być może Małą Górkę) wyłączyła z opola w Chociczy, a włączyła do opola w Gieczu.

Mileszowie jako dziedzice Górki występowali jeszcze w połowie XIV w. W 1343 r. właścicielami Górki Mileszynej byli braci stryjeczni Piotr, kasztelan radzimski i Dobrogost Mileszyc.

Piotr, dziedzic Mileszynej Górki, zeznawał w 1339 r. podczas procesu przeciw Krzyżakom o zwrot Pomorza Gdańskiego. Miał stwierdzić, że *„jego matka, Pomorzanka, wojewody gdańskiego Świący córą, zawsze twierdziła, że sama jest Polką i wszyscy Pomorzanie i ich książęta zawsze byli Polakami, językiem, prawami i obyczajami”*.

Wojciech z Górki w 1364 r. sprzedał za 340 grzywien groszy czwartą część swego dziedzictwa Mileszynej Górki z Małym Łempinem i Borkowem Janowi, kasztelanowi śremskiemu. W 1366 r. zastawił temuż kasztelanowi swoją część Górki z przyległościami zwanymi Polwice. Połowę Łempina zachował dla siebie. Jednak następnego 1367 r. sprzedał mu swój dział z lasem Kozacinem za 150 grzywien. Sprzedaż tę potwierdził w Pyzdrach król Kazimierz Wielki.

PORAJOWIE

Powstaje w opracowaniach ks. S. Kozierowskiego pewna nieścisłość. W dziele *„Ród Porajów-Róźców”* do tego rodu zaliczył Janusza, kasztelana kaliskiego, który właścicielem Targowej Górki pieczętował się w 1348 r. Dowodem tego miały być imiona jego synów, często nadawane Porajom: Bogufał, Dobiesław, Bodząta. Ostatecznym tego potwierdzeniem było to, że Janusz pisał się z Bierzgli na pod Wrześnią i Jankowa pod Gnieznem – starych siedlisk rodowych Porajów. Wspomniany wyżej pod Awdańcami Wojciech z Mileszynej Górki (1364-67) uznany jest tutaj jako Poraita.

Trudność w ustaleniu przynależności rodowej dziedziców Mileszynej Górki bierze się stąd, ponieważ już w XIV w. Górka rozpadała się na co najmniej cztery dziedziny. Przyjąć jednak należy, że czołowymi właścicielami miasta byli Porajowie wrześńscy.

W 1370 r. jako prawdziwy dziedzic Mileszynej Górki wymieniony był Dobrogost, który zastawił swemu zięciowi Jakuszowi Młynkowi folwark w Górcie. W 1397 r. jako właściciel Górki występował wraz Poraitami Zawiszą z Wrześni i Wincentym z Bierzgli na jakiś Wojciech (może ten, który sprzedawał części miasta Janowi, kasztelanowi śremskiemu?). Między 1390 r. a 1400 r. Górkę dzierżyli bracia: Bogufał z Mileszynej Górki, Dobiesław z Jankowa, Bodząta, kustosz katedralny poznański.

Po Bogufale dziedzicem Górki w 1406 r. był jego syn Mikołaj z Mileszynej Górki. Jako bratanek Dobiesława rozprawiał się w 1410 r. z Dobrogostem z Mileszynej Górki. Być może synami Mikołaja byli Andrzej, Bogufał, Zawisza – wszyscy piszący się z Mileszynej Górki (1444 r.). Wspominany już w 1412 r. Andrzej posiadał w 1423 r. Mileszyną Górkę, Małą Wieś i Polwice. W 1437 rozgraniczył Górkę i Łempino oraz to drugie od Orzeszkowa. Dziedziczył w 1438 r. przyległe do Orzeszkowa nieistniejące dziś Naczki. Po raz ostatni jego imię widnieje w dokumencie z 1452 r. Można przypuścić, że omawiany Andrzej, syn Mikołaja, jest tożsamy z Andrzejem Gorzeckim (Goreckm, czyli z Górki), który w 1437 r. występował z synem Bogufalem.

Wspomniani bracia Andrzej, Bogufał i Zawisza z Mileszynej Górki w 1444 r. pozwani byli przez Jana i Tomisława ze Słup. Andrzej pozywał w 1447 r. Szymona z Koszut. Zmarł przed 1467 r. Z żoną Małgorzatą miał córki Ofkę, Katarzynę i Agnieszkę. Bogufał w 1443 r. pozywany był przez Tumiliana z Dobrzycy, a w 1447 r. przez Szymona z Koszut. Zawisza od swojej żony Barbary otrzymał w 1463 r. zapis 200 zł węgierskich na jej posagu w Górcie. W 1469 r. zapisała Zawiszy cały swój posag i wiano 400 zł. węgierskich na wsi Namysłki (Mysłki-Mystki?), na Mileszynej Górcie i na Murzynowie. Natomiast Zawisza w 1476 r. zapisał jej w dożywocie wszystkie swoje dobra: Mieszyną Górkę, Wielką Wieś oraz połowę Goranina Wielkiego w powiecie gnieźnieńskim. W 1491 r. jako dziedziczka Mieszzynej Górki wymieniona była Ofka, córka Andrzeja. Ostatni z Porajów – Zawisza używał nazwiska Górecki (czyli pochodzący z Górki).

Siostry Zawiszy Góreckiego wyszły za mąż za Dzierznickiego, Zaleskiego i za Piętowskiego. Działy Zawiszy odziedziczyli Tomasz, Wojciech, Jan, Marcin i Andrzej Jaroszewscy.

DZIERZNICCY

W 1472 r. Elżbieta, wdowa po Jarosławie Bieganowskim swoje prawa ze wsi Mieszyna Górka pozyskane na Jakubie Orzeszkowskim, sprzedała Tomaszowi Dzierznickiemu. Janusz Dzierznicki w 1492 r. na dwóch częściach miasta Mieszyna Górka, przedmieść Wielka Wieś i Mała Wieś, które mu przynależały, zapisał żonie Agnieszce 120 grzywien. W 1499 r. Jan Dzierznicki zapisał w części Małej Wsi dług 10 grzywien Stanisławowi Zasłowskiemu. W 1541 r. Wojciech Dzierznicki całe części dziedziczne w Dzierznicy, Mieszzynej Górcie, Małej i Wielkiej Wsi podarował żonie Barbarze Przyjemskiej.

W 1545 r. Bartłomiej Dzierznicki całkowite swoje części w mieście Mieszyna Górka i we wsiach do miasta przylegających Mała i Wielka Wieś sprzedał za 300 grzywien Jadwidzie Drzewianowskiej wdowie po Mikołaju Sławskim.

W 1561 r. Helena Dzierznicka z Przecławiem Sławińskim sprzedali za 2 200 zł. części ojcowizny w mieście Mieszyna Górka, przedmieściach Wielka Wieś i Mała Wieś Wojciechowi i Kasprowi Czosnowskim. Kasper Czosnowski pozostał winny 1 900 zł reszty za dobra Mieszyna Górka, Dzierznica i Orzeszkowo.

Rozdział IV

W POLSCE SZLACHECKIEJ (XVI-XVIII W.)

MIASTO

Od II poł. XV w. rozwój Mileszynej Górki został zahamowany. W 1552 r. Targowa Górka nazywana była wsią. Silnym konkurentem gospodarczym była pobliska Września. Powodem były, podobnie jak przy osłabieniu znaczenia Giecza, zmiany szlaków komunikacyjnych. Znaczenia nabral szlak prowadzący z Poznania przez Kostrzyn, Gułtowy a dalej już na Stroszki, Gąsiorowo, Opatówko, Żerniki, Wrześnię określany mianem *Via Wrzesnia*. Od Kostrzyna prowadził drugi wariant prowadzący przez Neklę do Wrześni. Ponowne nadanie Górcie praw miejskich nastąpiło około 1555 r. Od tego momentu używano nazwy Targowa Górka. Jednak nadanie praw miejskich, a wraz z nimi ponowne zezwolenie na targi, nie spowodowało rozwoju miejscowości. Powodem było oddalenie od traktu Poznań-Września. Trasa szlaku umocniła się na tyle, że jest wykorzystywana po dzień dzisiejszy. Dzięki takiemu ułożeniu szlaków dla lokalnego rynku wzrosło znaczenie Nekli. Miejscowość ta po potopie szwedzkim w XVII w. została miastem i stała się kolejnym rywalem dla Targowej Górki.

Mimo wszystko Targowa Górka nadal stanowiła miejsce wymiany towarów na lokalnym rynku, zwłaszcza produktów rolnych. W 1724 r. król August II Mocny nadał miastu Targowa Górka przywilej na wyprawianie pięciu jarmarków rocznie oraz na targi w każdy poniedziałek. Przywilej ten potwierdził następnie król Stanisław August Poniatowski. Niestety, utwierdzenie się w XVIII w. szlaku komunikacyjnego z Poznania przez Kostrzyn, Neklę i Wrześnię dalej do Warszawy jako jednego z głównych traktów państwowych, odciągało przejezdnych kupców od położonej na uboczu Targowej Górki.

Targowa Górka była miastem prywatnym, przechodząc każdorazowo do rąk dziedziców tych dóbr. W XVII w. samo miasto – nie licząc przedmieść Wielkiej i Małej Wsi – stanowiło dwie części. W jednej, będącej własnością Mikołaja Mielżyńskiego, znajdowało się 30 dymów (domostw), zaś w drugiej – własności Jana Góreckiego z Mypek – tylko 5 dymów (domostw). Miasto posiadało magistrat, na czele którego stał burmistrz. Nie odnotowano wielu rzemieślników. Dla Mikołaja Szałwskiego pracował jeden krawiec, ponadto dwa ślady (łany) ziemi miejskiej posiadało czterech rzemieślników.

Najwybitniejszym obywatelem Mileszynej Górki w XVI w. był Leonard Górecki – historyk, który opisał wojnę z Turkami, prowadzoną przez wojewodę wołoskiego w 1578 r., w dziele *Descriptio belli Ivoniae Walachiae 1578 cum Selimo Turcorum Imperatore*. W opisie wojny wymienił między innymi rycerza Zachariasza pochodzącego z rodu Góreckich, który podczas konfliktu z Maksymilianem Habsburgiem stanął po stronie Stefana Batorego. Z pobliskich Raclawek wywodził się ks. Piotr Raclawkowski, który w roku 1491 był plebanem w Targowej Górcie, a w latach 1499-1507 plebanem w pobliskiej Wrześni.

Pod względem terytorialnym Targowa Górka należała do powiatu pyzdrskiego i była najmniejszym z jego miast. W 1791 r. na mocy uchwały Sejmu Czteroletniego, dotyczącej rozkładu województw, ziem i powiatów z oznaczeniem miast, Targowa Górka została włączona do nowo powstałego powiatu średzkiego. Przeszedł on z województwa kaliskiego do województwa poznańskiego. W jego skład weszły miasta: Środa, Bnin, Kórnik, Zaniemyśl, Kostrzyn, Miłosław, Nowe Miasto, Koźmin, Krotoszyn, Pleszew. W poczcie miast nie wymieniono już Targowej Górki.

FOLWARKI

Głównym zajęciem mieszkańców miasta, przedmieść i okolicznych wiosek była uprawa roli. Jeszcze w średniowieczu przeważały gospodarstwa kmiecie, ale już w okresie nowożytnym na stałe w krajobraz weszły folwarczki szlacheckie. Powstawały one zazwyczaj poprzez zajmowanie przez szlachtę gospodarstw sołtysich, kmiecych lub pustek. Np. w 1533 r. właścicielka Chwałszyc zabrała pół śladu (łanu – łan w powiecie pyzdrskim nazywany był śladem) roli swoim chłopom. W Małej Górcie, z powodu zbiegostwa kmieci, opustoszał w 1571 r. jeden łan roli. Włączono go do folwarku dzierżawcy wsi. Podobnie w 1591 r. jeden ślad opustoszałej ziemi w Raclawkach przyłączono do folwarku. Ponownie w Małej Górcie w 1594 r. do folwarku włączono wszystkie łany puste. Powstałe folwarki były jednak niewiele większe od gospodarstw kmiecych. Wynosiły około 3 do 8 śladów (łanów).

Tab. 1. Folwarki w parafii Targowa Górka w 1578 r.

<i>miejsowość</i>	<i>właściciel</i>	<i>ilość śladów</i>	<i>zagrodnicy</i>	<i>komornicy</i>	<i>półślady</i>
Mileszyna Górka	Jędrzej Górecki	½	1	2	1 rzemieślnik
Chwałszyce	Piotr Greliewski, arendarz	3	2	-	-
Dzierznica	Wojciech Czosnowski	5	3	-	¾ pustych
Wielka Wieś	Jan Szczytowski, urzędnik Mikołaja Splawskiego Stanisław Jaroszewski	8 ¾	4 -	2 -	5 pustych -
Mała Wieś	Jan Szczytowski, urzędnik Mikołaja Splawskiego Stanisław Jaroszewski	3 ¼ pusty	-	-	-
Mystki	Jędrzej Górecki	3	-	1	1 sołt.
Raclawki	Jan Raclawski	1	2	1	-
Stępocin	Zygmunt Bielewski, dzierżawca biskupa poznańskiego	4	-	-	-

W wyniku powiększenia folwarków wzrastało na nich zapotrzebowanie rąk do pracy. Dawne zobowiązania chłopów wobec panów już nie wystarczały. Właściciel folwarku nie mógł też liczyć na ludzi *luźnych*, którzy zatrudniali się na folwarkach tylko sezonowo. Podwyższano więc dawne robocizny. W I poł. XVI zaczęła dominować pańszczyzna tygodniowa, czyli obciążenie chłopów pewną ilością pracy na folwarku w każdym tygodniu.

Drugim sposobem zagwarantowania odrobku na folwarku stały się tzw. *jutrzyzny*. Polegały one na tym, że chłop musiał wykonywać wszystkie prace od siewu do zwózki i omlotu na określonym kawałku folwarcznej ziemi. Do końca XVI w. obciążenie pańszczyźniane chłopów nieustannie wzrastało. Często dochodziło z tego powodu do zbiegostwa chłopów.

W 1596 r. dziedzic Targowej Górki pozywał dziedziców i poddanych ze wsi Mystki z powodu niedotrzymywania umowy, na mocy której poddani z Mystek zobowiązani byli do ściśle określonych ciężarów i robocizny na rzecz dziedzica Targowej Górki.

Niektóre gospodarstwa przez wiele lat były opustoszałe. Często jako opustoszałą osadę w dobrach targowogóreckich wymieniany był Sławęcin (późniejsza Targowa Górka Mała).

Tab. 2. Podatki w majątkach w 1618 r.

<i>miejsowość</i>	<i>właściciel</i>	<i>z czego</i>	<i>złotych, groszy</i>	<i>cały podatek</i>
Mileszyna Górka		burmistrz z radą miejską z 2 śladów osiadłych	po 1 zł.	4 zł., 3 zł.
		od 3 rzemieślników	po 15 gr.	
		od 3 komorników	po 6 gr.	
część miasta	Ambroży Górecki	z pół śladu	15 zł.	15 zł.
Chwałszyce	Wojciech Głębowski	z 3 śladów osiadłych	po 1 zł.	3 zł., 8 zł.
		od 2 zagrodników	po 4 gr.	
Dzierznica	Mikołaj Kuszyński	z 2 śladów osiadłych	po 1 zł.	2 zł., 8 zł.
		od 2 zagrodników	po 4 gr.	
Wielka Wieś	stolnik kaliski	z 6 ½ śladów osiadłych	po 1 zł.	9 zł., 4 zł.
		z 7 śladów pustych	po 10 gr.	
		od 2 komorników	po 2 gr.	
		od wiatraka	po 5 gr.	
Mała Wieś	stolnik kaliski	z 3 ¼ śladów osiadłych	po 1 zł.	3 zł., 7 zł., 9 zł.
Mystki	Piotr Żernicki	z 3 śladów i sołeckiego	po 1 zł.	3 zł., 4 zł.
		od zagrodnika	4 gr.	
Raclawki	Albert Raclawkowski	z ½ śladu	15 gr.	1 zł., 2 zł.
		od 3 zagrodników	po 4 gr.	
		od wiatraka	5 gr.	
	Aleksander Kęblowski	z 1 śladu osiadłego	1 zł.	1 zł., 4 zł.
		od zagrodnika	4 gr.	
Stępczin	biskup poznański	z 4 śladów osiadłych	po 1 zł.	4 zł., 2 zł.
		od komornika	2 gr.	

PARAFIA

Do początków XVII w. w Górcie stał pierwotny drewniany kościół parafialny pw. Świętego Michała Archanioła. Świątynia upadła lub spłonęła. Na jej miejscu w 1630 r. dziedzic Mikołaj Mielżyński, kasztelan gnieźnieński, wystawił nowy drewniany kościół parafial-

ny. Przybytek boży został konsekrowany w 1636 r. przez biskupa Jana Bajkowskiego, sufragana poznańskiego. Kościół posiadał trzy ołtarze: świętego Rocha, Najświętszej Maryi Panny - słynący łaskami tzw. *gratiosa*, oraz świętego Różańca z 1670 r., ponadto drewnianą ambonę i organy. Tuż obok budynku stała drewniana dzwonnica. W 1725 r. podczas wizytacji biskupa Libowicza kościół był już w bardzo złym stanie.

W 1739 r. pleban Kazimierz Sosnowicz odbudował na nowo drewnianą świątynię. Ściany kościoła obito tarcicami, a wnętrze ozdobiono malowidłami. Kościół pokryty był wówczas nowym dachem. Stojąca przy kościele dzwonnica zaopatrzona była w dwa nowe dzwony. Cała odbudowa świątyni odbyła się to bez udziału kolatora parafii. Wszystkie drewno na budowę pozyskał pleban przy pomocy parafian. Wokół kościoła znajdował się cmentarz grzebalny obwiedziony drewnianym parkanem.

Oprócz kościoła parafialnego znajdował się w mieście Targowa Górka, jeszcze jeden drewniany kościół pw. Świętej Małgorzaty. Wspominany jest po raz pierwszy w wizytacji z 1638 r. Kościół nie posiadał własnego uposażenia ani żadnych sprzętów liturgicznych. W latach trzydziestych XVII w. świątynię odrestaurował dziedzic Mikołaj Mielżyński. Na początku XVIII w. kościół spłonął. Podczas wizytacji ks. Libowicza w 1725 r. w miejscu kościoła Świętej Małgorzaty na pustym placu stał samotnie krzyż.

Mikołaj Mielżyński w 1628 r. założył w Targowej Górcie szpital, czyli przytułek dla schorowanych i starców. Uposażył go rocznym czynszem 12 złotych od sum lokowanych na Orzeszkowie. Budynek posiadał jedną wielką izbę ogrzewaną i sześć komór dla mieszkańców. W 1638 r. w szpitalu mieszkało siedmiu ubogich. Sam obiekt był już wówczas zrujnowany. Podczas następnej wizytacji w 1725 r. mieszkało tutaj ośmiu ubogich starców. Szpital miał wtedy za uposażenie ogród o pięciu zagonach i część procentu od 500 zł.

Do parafii niezmiennie przynależały miasto Targowa Górka, przedmieścia Wielka Wieś i Mała Wieś, oraz wioski Raclawki, Mystki, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępcocin i Dzierznica. Parafia początkowo wchodziła w skład dekanatu pyzdrowskiego, archidiaconatu poznańskiego diecezji poznańskiej. Od 1602 r. należała do nowo utworzonego dekanatu kostrzyńskiego, również archidiaconatu i diecezji poznańskiej.

Fot. 4. Dzwonnica z XVIII w. przy kościele parafialnym w Targowej Górcie (fot. archiwum UMiG Nekla).

DZIEDZICE DÓBR

Dryowie Górecy

Na początku XVI w. jako właściciele części Mileszynej Górki pojawili się Górecy herbu Drya. W XIV i XV w. dziedziczyli oni sąsiednie włości: Chłapowo, Grodziszczko, Gablin, Kokoszki, Kopaszyce, Neklę, Starczanowo, Stroszki. Od poszczególnych miejscowości przybrali nazwiska: Chłapowscy, Gablińscy, Nekielscy, Starczanowscy. Od Mileszynej Górki przybrali nazwisko Górecy albo Goreccy (czasami też Gorzeczy).

Splawscy

W 1506 r. Barbara Górecka wdowa po Zawiszy Poraj Góreckim wyszła za mąż za Jana Splawskiego sędziego kaliskiego. Tym samym Splawski stał się dziedzicem dóbr Targowa Górka. W 1510 r. Barbara Splawska uwolniła trzecią część miasta Mileszyna Górka, trzecią część Wielkiej Wsi, całą część połowy Murzynowa Leśnego swym braciom ciotecznym Janowi i Bartłomiejowi Cieleckim. W 1551 r. bracia Jan i Mikołaj Splawscy przejęli dobra Mileszyna Górka z wsiami Małą i Wielką Wsią po kuzynie Macieju Góreckim.

W 1570 r. Splawscy wykupili za 2 000 złotych polskich dalsze części Mileszynej Górki, Wielkiej i Małej Wsi od Kaspra Czosnowskiego i Anny Dzierznickiej. Tym samym Splawscy stali się dziedzicami większej części miasta Targowa Górka, wsi Mała i Wielka Wieś, Łempina, części Orzeszkowa i Naczków. W 1593 r. Jan Splawski zapisał dożywocie na tych dobrach żonie Annie z Korzboków. W 1579 r. prawa do dóbr Targowa Górka z przyległościami Wielka i Mała Wieś, Orzeszkowo i Murzynowo Leśne przeszły z Jana Splawskiego na Mikołaja Splawskiego.

W 1606 r. Maciej Splawski na częściach Targowej Górki i na całych wsiach Mała Wieś i Wielka Wieś, Naczki, Orzeszkowo, Murzynowo Leśne i Dominowo zapisał dług 15 000 złotych polskich.

Chociszewscy

W 1509 r. Wojciech i Jan Chociszewscy pozwali swoją rodzoną siostrę Elżbietę, żonę Jana Żółkowskiego, o niewydzienienie im należności z macierzystej części dóbr Targowa Górka. W 1532 r. jako dziedzic części miasta Mileszyna Górka, wsi Wielka Wieś i Mała Wieś wymieniany jest Jan Chociszewski, brat Ambrożego, Wojciecha i Wawrzyńca Chociszewskich, którzy to poręczyli za niego Tomaszowi Marszewskiemu, pisarzowi kaliskiemu.

Trąmpczyńscy

Jako kolejny dziedzic części Targowej Górki w 1520 r. wymieniony był Jakub Trąmpczyński. W 1524 r. sprzedał Mileszyną Górkę, Sławęcin, Trąmpczyno, Osiny, Nową Wieś i Łempino za 80 grzywien bratu Jakubowi Trąmpczyńskiemu. Apolonia Goślińska, wdowa po Jakubie Trąmpczyńskim, w 1544 r. podarowała córce swój posag 60 grzywien na Trąmpczynie i mieście Mileszyna Górka.

Mielżyńscy

W 1627 r. Jan Sokołowski, syn Doroty Splawskiej i Jarosława Sokołowskiego, swoje części Targowej Górki, Wielkiej i Małej Wsi oraz Orzeszkowa sprzedał Mikołajowi

Mielżyńskiemu z Brudzewa, kasztelanowi biechowskiemu. Spadkobiercy po Mikołaju z Brudzewa Mielżyńskim: synowie Mikołaj, Krzysztof oraz kuzyni Kazimierz i Franciszek pozwali z delegacji Adama z Brudzewa Mielżyńskiego, współspadkobierców kasztelana.

W 1685 r. siostry Anna i Jadwiga Mielżyńskie wedle kontraktu z 1675 r. sprzedęły całe części dóbr Targowa Górka, części wsi Wielka i Mała Wieś oraz pustkowie i folwark Łempino za 39 000 złotych polskich, Janowi Morawskiemu z Chomęcic.

Morawscy

Jan Morawski w 1694 r. miasto Targową Górkę, Wielką i Małą Wieś z folwarkiem Łempino Wielkie i Małe oraz Sławęcın sprzedał za 75 000 złotych polskich Wojciechowi Bułakowskiemu z Pogorzeli, podczaszemu poznańskiemu.

Bułakowscy

Córka Wojciecha Bułakowskiego Wiktoria, żona Franciszka Radzewskiego z Bnina, cały majątek Targowa Górka, Wielka i Mała Wieś z folwarkiem Sławęcın sprzedała za 73 000 złotych polskich bratu wujecznemu, Maciejowi Koźmińskiemu i Janowi Turno.

Turnowie i Walewscy

Jan Turno sprzedał te dobra w 1732 r. swemu synowi Zygmuntowi Turno. Dziedzicem dóbr Targowa Górka (Targowa Górka, Raclawki i Olędry Sławęcıńskie) oraz dóbr Nekla (Nekla, Olędry Nekielskie, Starczanowo i Stroszki) był Zygmunt Turno.

Krystyna z Szembeków Turnowa, wdowa po Zygmuncie Turno, przekazała synowi Stefanowi Turno dobra Targowa Górka, Raclawki, Olędry Sławęcıńskie wartości 211 000 złotych polskich. Sobie pozostawiła wsie Neklę, Starczanowo, Stroszki i Olędry Nekielskie.

Już w następnym roku 1783 Stefan Turno sprzedał dobra Targowa Górka, Sławęcın, Raclawki zięciowi Michałowi Walewskiemu, podkomorzemu krakowskiemu za 270 000 złotych polskich.

Plenipotent Michała Walewskiego sprzedał dobra Targowa Górka, Raclawki i Sławęcın za 282 800 złotych polskich Mateuszowi Drogońskiemu.

OSADNICTWO OLĘDERSKIE

W wyniku załamania się gospodarki folwarczo – pańszczyźnianej, by nie dopuścić do dalszego spadku dochodów, właściciele dóbr ściągali na swój teren nowych osadników. Osadzali ich na dawnych pustkach lub obszarach leśnych, które nie dawały zysku. Nowe osady czynszowe tzw. olęderskie tworzone były na zasadzie wieczystej dzierżawy. Nowymi osadnikami byli przeważnie Niemcy, ale zdarzali się też Polacy. Jedynie ci ostatni byli katolikami. Wsie olęderskie posiadały specyficzny samorząd gminny. Wszyscy osadnicy mieli równy głos w sprawach wsi, a sołtys nie był dziedziczny, lecz wybierany bez uprzywilejowanego stanowiska, jak we wcześniej lokowanych wsiach na prawie magdeburskim. Społeczność wsi występowała na zewnątrz solidarnie. Cała też odpowiadała za terminowe płacenie czynszu. Dla właściciela wsi był to ustrój korzystny, ze względu na pewność uiszczenia ciężarów feudalnych z całej wsi. Za opieszłych opłaty regulowali pozostali mieszkańcy wsi.

W 1751 r. dziedzic dóbr Targowa Górka, Zygmunt Turno, generał adiutant króla Augusta III, osadził na prawie olęderskim w lesie sławęcińskim pod Neklą osadników z Nowej Marchii. Darował im obszar 10 hub porosłych dębiną. Osadę te nazwano Olędrami Sławęcińskimi, a później Olędrami Targowogóreckimi (Góreckimi) ze względu na przynależność do majątku Targowa Górka (od XIX w. osadę tę nazywano Targowa Górka Mała – dziś jest to część Nekli).

Po upływie wolnizny trwającej 7 lat, corocznie na 11 listopada osadnicy mieli płacić 10 talarów, licząc po 15 srebrnych szóstaków na talar czynszu z huby.

Przybyli niemieccy osadnicy olęderscy byli wyznania luterńskiego. W 1751 r. olędrzy zostali przypisani do powstałej rok wcześniej parafii ewangelickiej we Wrześni. Posiadali swoje prywatne oratorium (kaplicę) w Nekielskich Olędрах (Nekielce).

Powstała w lesie sławęcińskim osada olęderska znajdowała się na terenie katolickiej parafii w Nekli. W związku z przynależnością olędrów nekielskich do parafii ewangelickiej we Wrześni 8 marca 1753 r. gmina olęderska podpisała z plebanem nekielskim ks. Albinem Blachowiczem ugodę. Olędrów reprezentowali: sołtys Krzysztof Zelmer oraz ławnicy: Samuel Szulc, Fryderyk Mortz, Charleman Polaj i Jurga Rozki. Olędrzy jako luteranie zwolnieni zostali z płacenia mesznego (podatku mszalnego) plebanowi w Nekli. W zamian za akcydensy (ofiary za śluby, chrzty, pogrzeby) płacić mieli do kościoła w Nekli po 4 zł. od huby rocznie.

Na mocy przywileju osadniczego powstała w Olędрах Góreckich szkoła. Jej nauczyciel otrzymał pół huby zwolnionej od czynszu.

Rozdział V

W CZASACH ZABORÓW (1793-1918)

PRZYNALEŻNOŚĆ ADMINISTRACYJNA

W 1793 r. w wyniku drugiego rozbioru Targowa Górka podzieliła los pozostałych ziem Wielkopolski i znalazła się pod panowaniem pruskim. Na podstawie deklaracji króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II z 6 stycznia 1793 r., pod koniec miesiąca do Wielkopolski wkroczyła armia pruska pod dowództwem generała Möllendorfa. Teren powiatu średzkiego, a wraz z nim Targowa Górka, w połowie lutego zajęła trzecia kolumna armii pod dowództwem Klinkowstroema.

Prusacy zorganizowali swoją administrację. Nowo zajęte ziemie Wielkopolski, wschodnich Kujaw, sieradzkiego, łęczyckiego i część Mazowsza otrzymały nazwę Prus Południowych. Prowincję tę podzielono na departamenty poznański i piotrkowski, a te na powiaty i inspekcje podatkowe.

Targowa Górka pozostała w powiecie średzkim, formalnie istniejącym od 1791 r., należącym do departamentu poznańskiego. Jedyne Targowa Górka Olędry należała do powiatu gnieźnieńskiego. Landratem średzkim, czyli radcą ziemskim (starostą powiatowym) został właściciel pobliskich Chwałszyc – Bogusław von Horn. Pod względem skarbowym Targowa Górka należała do pyzderskiej inspekcji podatkowej. W urzędowych dokumentach nazwę miejscowości zapisywano łącznie – Targowagórka. Podobnie: Małagórka i Targowagórka Mała.

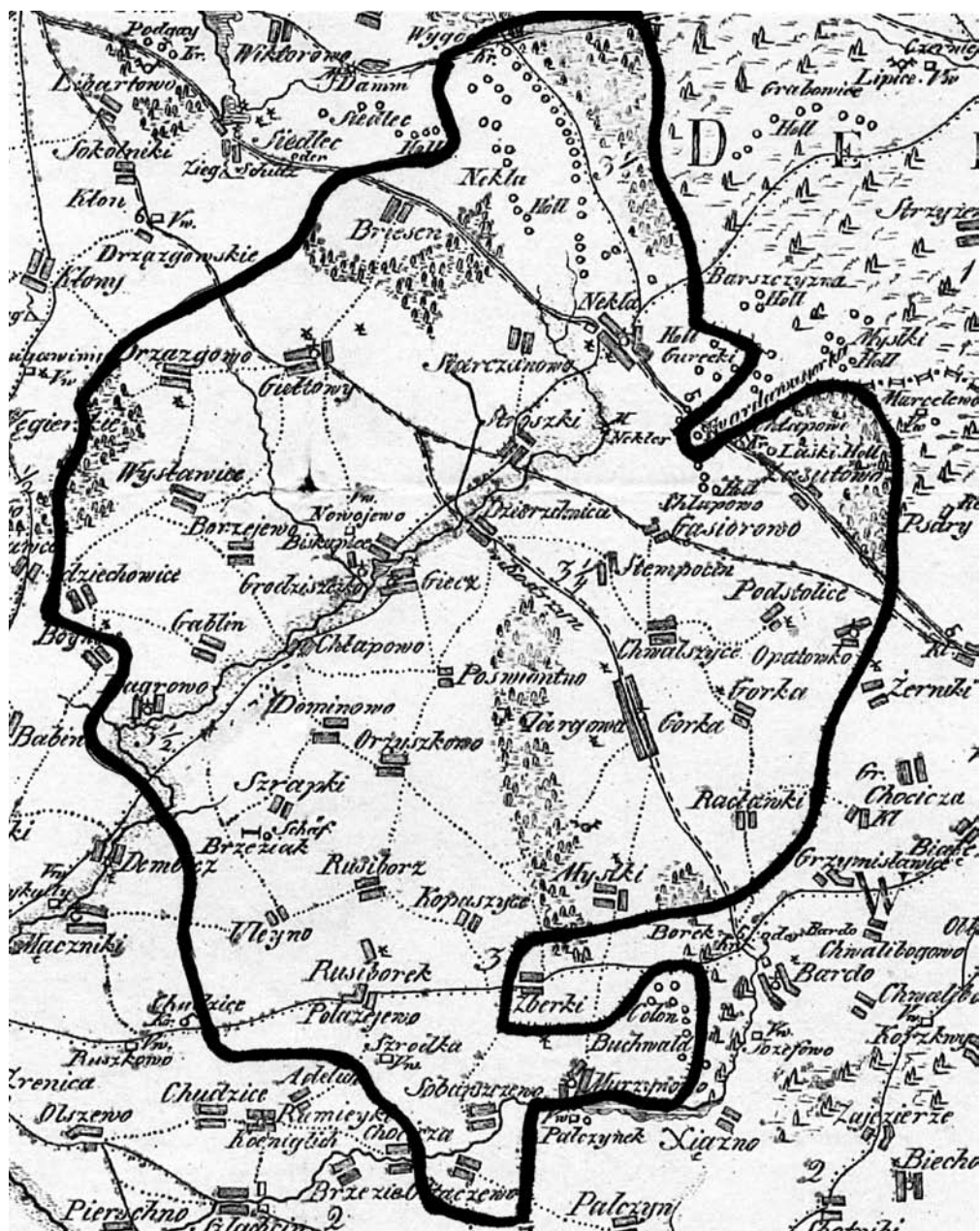
W listopadzie 1806 r. do Wielkopolski wkroczyły wojska napoleońskie z oddziałami polskimi, a 6 listopada przyjechał do Poznania gen. Jan Henryk Dąbrowski. Kres panowania pruskiemu położyło powstanie wielkopolskie 1806 r.

W 1807 r., na mocy pokoju zawartego 25 czerwca w Tylży, z ziem drugiego i trzeciego zaboru pruskiego utworzono Księstwo Warszawskie, na czele którego stanął król saski Fryderyk August. Administrację pruską zastąpiono polską na wzór francuski. W Wielkopolsce utworzono trzy departamenty: poznański, bydgoski i kaliski. Utrzymano dotychczasowy podział powiatowy. Targowa Górka należała do powiatu średzkiego, departamentu poznańskiego.

Po klęskach Napoleona w latach 1813-1815 część ziem wielkopolskich na mocy postanowień Kongresu Wiedeńskiego z 1815 r. wróciła pod pruskie panowanie jako Wielkie Księstwo Poznańskie. Podzielono je na rejencje poznańską i bydgoską. W 1816 r. przeprowadzono nowy podział na powiaty, dostosowując je do nowych granic politycznych.

Targowa Górka pozostała w powiecie średzkim i została siedzibą wójtostwa, które obejmowało całą wschodnią część powiatu średzkiego. W skład obwodu wójtowskiego wchodziły następujące miejscowości: Bagrowo, Gablin, Borzejewo, Chłapowo, Dominowo, Grodziszczko, Szrapki, Drzązgowo, Karolewo, Wysławice, Gułtowy, Nawojewo, Mystki, Nekla, Piła, Wygoda, Altana, Wałkowice, Nekla Olędry, Rajmundowo, Starczanowo, Stroszki, Ołaczewo, Orzeszkowo, Michałowo, Połajewo, Tadeuszewo, Chwał-

szyce, Gąsiorowo, Laski, Podstolice, Zasutowo, Kopaszyce, Rusibórz, Rusiborek, Brzeźno, Biskupice, Giecz, Mała Górka, Opatówko, Pławie, Poświętne, Kokoszki, Stępcin, Dzierznica, Raclawki, Targowa Górka, Jelenia Karczma, Ulejno, Bukowy Las, Murzynowo Kościelne, Mieczysławowo, Sabaszczewo i Zdziechowice.

Mapa 2. Granice wójtostwa Targowa Górka
(fragment mapy Powiatu Średzkiego z 1821 r., opracowanie granic S. Mazurkiewicz).

W 1833 r. z części dotychczasowego obwodu wójtowskiego w Targowej Górcie wydzielono obwód wójtowski w Gułtowach. Nekla, Starczanowo, Stroszki, Kokoszki, Targowa Górka Mała, Rajmudowo, Jarogniewice, Nekiłka i Wygoda zostały włączone do obwodu Gułtowy. Od 1833 do 1836 r. wójtem w Targowej Górcie był Dohle.

W 1837 r. powstał obwód policyjny w Nekli. Obejmował on znaczną wschodnią część powiatu średzkiego, w tym Targową Górkę z okolicą. W 1908 r. siedzibę komisariatu policyjnego przeniesiono z Nekli do Dominowa (Herrenhofen). W 1884 r. powołano Urzędy Stanu Cywilnego. Targowa Górka, Stępocin, Dzierznica, Gąsiorowo, Chwałszyce i Mała Górka podlegały pod urząd w Nekli, natomiast Raclawki i Mystki pod urząd w Michałowie. Pod względem sądowym Targowa Górka należała do sądu obwodowego w Środzie.

Wechodząca w skład dóbr góreckich Targowa Górka Mała (Olędry) należała do obwodu wójtowskiego, policyjnego i urzędu stanu cywilnego w Czarniejewie w powiecie gnieźnieńskim, a od 1886 r. w powiecie witkowskim rejencji bydgoskiej. Pod względem sądowym podlegała sądowi obwodowemu w Gnieźnie.

Tab. 3. Liczba mieszkańców Targowej Górki i okolicy w latach 80. XIX w.

<i>miejsowość</i>	<i>liczba domów</i>	<i>liczba mieszkańców</i>	<i>katolicy</i>	<i>protestanci</i>
Targowa Górka - wieś	36	394	390	4
Targowa Górka – obszar dworski – w tym Amilkarowo, folwark Raclawki, cegielnia	25	424	372	52
Targowa Górka Mała	13	87	7	80
Dzierznica – wieś	8	75	74	1
Dzierznica – dwór	11	126	126	---
Stępocin	14	155	155	---
Gąsiorowo	13	106	106	---
Chwałszyce	21	315	304	11
Mała Górka	21	64	64	---
Raclawki	7	118	118	---
Mystki	16	198	190	8

WALKA O NARODOWE PRZETRWANIE

W 1794 r., rok po aneksji ziem wielkopolskich przez Prusy, doszło do walk wyzwolńczych w insurekcji kościuszkowskiej. Walki powstańcze w Wielkopolsce wybuchły w sierpniu 1794 r. w okolicach Śremu, Książa, Kościana, Gniezna. We wrześniu wkroczył do Wielkopolski gen. Jan Henryk Dąbrowski. Przy jego boku walczył legionista Antoni Kosiński, który później od 1811 r. związał się z Targową Górką i stał się jej symbolem patriotyzmu.

Generał Antoni Kosiński

Generał Antoni Kosiński urodził się w 1769 r. pod Drohiczyńem na Podlasiu jako syn Józefa i Reginy z Korsaków. Do 1790 r. pobierał naukę u ojców pijarów. Następnie ożenił się i został sekretarzem na jednym z dworów szlacheckich. W latach

1792-93 służył w wojsku. Zetknął się wówczas z tajną konspiracją działającą na Polesiu i Ukrainie. Tam został adiutantem Karola Prozora, stojącego na czele tajnego związku. W czasie insurekcji kościuszkowskiej w 1794 r. utrzymywał łączność z dowództwem w Warszawie. Po rozbiciu polskich wojsk konspiracyjnych na Ukrainie uciekł na zachodni brzeg Bugu i przyłączył się do wojsk Tadeusza Kościuszki. W Mokotowie pod Warszawą 16 lipca 1794 r. został przez Kościuszkę awansowany na stopień kapitana. W czasie oblężenia Warszawy przez Rosjan służył w batalionie strzelców pułkownika Węgierskiego. Po upadku insurekcji powrócił na Podlasie. W czerwcu 1795 r. udał się do Lwowa, skąd przedarł się do Italii. Przez 5 miesięcy pełnił służbę we flocie francuskiej. Tutaj przyjął pseudonim „Amilkar”, nawiązując do starożytnego wodza Kartagińczyków. Dzięki tej służbie otrzymał obywatelstwo francuskie. Będąc w armii napoleońskiej, pomagał Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu zorganizować legię polską. Zapewnił pomoc w pertraktacjach mediolańskich odnośnie organizowania polskiego wojska przy boku wojsk lombardzkich. Dzięki jego zabiegom pomysł organizacji legionów poparł Viscontii, minister rządu lombardzkiego. Za pomoc w 1797 r. Kosiński został dowódcą batalionu w Legionach Polskich, tymczasowym komendantem zakładu czyli punktu przyjmowania rekrutów oraz adiutantem generała Dąbrowskiego. W 1798 r. objął stanowisko zastępcy dowódcy II legii – generała Rymkiewicza. 26 marca 1799 r. brał udział w krwawej, przegranej bitwie pod Legano. Po kapitulacji twierdzy w Mantui 30 lipca 1799 r. znalazł się w austriackiej niewoli. Powrócił z niej w czerwcu 1800 r. Powierzono mu wówczas organizowanie uzupełnienia osobowego korpusu Dąbrowskiego. Z Mediolanu, gdzie przebywał od 2 stycznia 1801 r., wysyłał oddziały wojskowe blokujące Peschierę, Ferrarę i Modenę. Po podpisaniu 9 lutego 1801 r. pokoju w Luneville pomiędzy Francją a Austrią i Prusami, legiony polskie zostały wcielone do wojsk francuskich. W 1802 r. został szefem sztabu w Generalnym Inspektoracie Dąbrowskiego w Mediolanie. Popadł w konflikt z otoczeniem i stracił wiarę w ideę, o którą walczył. W marcu 1803 r. podał się do dymisji. Wraz z przyjęciem dymisji 25 kwietnia otrzymał nominację na generała. Wrócił do kraju i osiadł w Czarnolesie pod Warszawą. Zajął się literaturą i tłumaczeniem pism. W 1804 r. zakończył swój „Pamiętnik historyczny o Legionach Polskich”. Podczas przygotowań do wkroczenia na tereny polskie wojsk francuskich i przygotowywania powstania narodowego przez Dąbrowskiego i Wybickiego, generał Kosiński wyraził chęć swojej pomocy. W 1806 r. powrócił do armii. 23 listopada 1806 r. wyruszył z Poznania z rozkazem organizowania departamentów bydgoskiego i kwidzyńskiego. Kilka dni potem objął władzę w Bydgoszczy. Brał udział w wyzwoleniu Torunia oraz w oblężeniu Gdańska. Pomijany przez księcia Józefa Poniatowskiego w awansach, w 1808 r. złożył dymisję. Powierzono mu wówczas funkcję komisarza do ustalania granicy pomiędzy Królestwem Pruskim a Księstwem Warszawskim. Po wkroczeniu wojsk austriackich do Księstwa Warszawskiego 22 kwietnia 1809 r. mianowany został organizatorem sił

Fot. 5. Portret gen. Antoniego „Amilkara” Kosińskiego.

zbrojnych departamentu poznańskiego. Szybko zorganizował trzy pułki powstańcze. W walkach z Austriakami przemierzył szlak od Gniezna do Skierniewic. Na krótko – w czerwcu 1809 r. – został gubernatorem Warszawy. Odnosił sukcesy wojenne pod Szczekocinami (9 VII) i Żarnowcem (10 VII). Ponownie pominięty w awansach, podał się do dymisji. W tym czasie otrzymał w długoletnią dzierżawę dobra Starołęka pod Poznaniem. W 1811 r. ożenił się z Adelajdą von Keyserling, dziedziczką dóbr Targowa Górka i Dzierznica. 15 listopada otrzymał honorowy tytuł „generała dywizji weteranów”. Już będąc właścicielem Targowej Górki, powrócił do służby wojskowej 22 lipca 1812 r. Uczestniczył w wyprawie przeciw Rosji. Dowodził dywizją rezerwową wzdłuż linii Bugu. Następnie został dowódcą departamentów siedleckiego i lubelskiego. Po wycofaniu się armii napoleońskiej powrócił do Targowej Górki, gdzie pielęgnował tradycje patriotyczne. W 1815 r. książę Konstanty odrzucił jego propozycję wstąpienia do armii Królestwa Polskiego. W 1816 r. rząd pruski próbował przekonać generała Kosińskiego, aby organizował wojsko Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Jednak, gdy nie został przekonany co do narodowego charakteru sił zbrojnych, ostatecznie w 1820 r. zażądał bezwzględnej dymisji.

Ostoja polskości

Pogranicze ziemi średzkiej i miłosławskiej stało się ostoją polskości. Wszystko to dzięki wybitnym patriotom: gen. Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu i Bronisławowi Dąbrowskiemu z Winnej Góry, Sewerynowi Mielżyńskiemu z Miłosławia, gen. Antoniemu „Amilkarowi” Kosińskiemu i Władysławowi Kosińskiemu z Targowej Górki oraz Karolowi Karśnickiemu z Mystek. Ich siedziby, zwłaszcza Winna Góra i Targowa Górka, stały się miejscem kontaktu z konspiracją z Królestwa Polskiego.

Antoni Kosiński, właściciel dóbr Targowa Górka, utrzymywał stały kontakt z gen. J.H. Dąbrowskim, właścicielem dóbr Winna Góra. Ponadto był w kontakcie z innymi oficerami byłego Księstwa Warszawskiego. Do Targowej Górki przyjeżdżał z Warszawy Walerian Łukasiński oraz z Poznania Ignacy Prądzyński.

Generał „Amilkar” zmarł w 1823 r. Patriotyczny klimat domu rodzinnego udzielił się synowi Władysławowi, oddziaływał także na mieszkańców dóbr góreckich.

Władysław Kosiński w latach 1834-1839 służył w wojsku pruskim. Służbę zakończył w stopniu podporucznika. Włączył się w działalność konspiracyjną Centralizacji Poznańskiej, będącej w kontakcie z Towarzystwem Demokratycznym Polskim w Paryżu. Od 1843 r. w Wielkim Księstwie Poznańskim aktywnie zaczął działać lewicowy emisariusz Henryk Kamieński. Głosił on wojnę ludową wraz z powstaniem narodowym z udziałem chłopów i przymuszonej szlachty. Zwolennikiem tych idei został Władysław Kosiński. Wkrótce przeszedł on do założonego przez Walentego Stefańskiego Związku Pracujących (Plebajusy).

W 1846 r. należał do Centralizacji Poznańskiej jako jeden z głównych spiskowców organizujących pod wodzą Ludwika Mierosławskiego powstanie narodowe. Kierował organizacją walki zbrojnej na terenie Prus Zachodnich. Nie myślał o odwołaniu powstania nawet po aresztowaniu Mierosławskiego. Został aresztowany i w 1847 r. przez sąd moabicki w Berlinie wraz z 7 innymi towarzyszami skazany na karę śmierci. Wyrok nie został wykonany.

Wiosna Ludów

W 1848 r. na fali Wiosny Ludów w Europie, zwłaszcza wydarzeń w Berlinie, powrócono do myśli o ogólnopolskim powstaniu narodowym przeciw zaborcom. 20 marca w Poznaniu powstał Komitet Narodowy, który nazwał siebie Komitetem Centralnym. Przyłączyli się do niego wypuszczeni z więzienia m.in. Ludwik Mierosławski, Karol Libelt a także Władysław Kosiński z Targowej Górki. Kosiński zasiadł w Wydziale Wojennym Komitetu Narodowego. Zasiadli tutaj także Bronisław Dąbrowski z Winnej Góry oraz Józef Breza z Murzynowa Kościelnego. Powstały także Komitety Powiatowe, a w Środzie władzę cywilną komisarza powiatowego sprawował Atanazy Radoński.

We wschodniej polskiej części Poznańskiego Komitet Narodowy rozpoczął tworzenie polskich oddziałów wojskowych. Do oddziałów napływali chłopci, mieszcianie oraz emigranci. Powstańcy – z powodu braku broni – uzbrojeni byli przeważnie w kosy, lance i strzelby myśliwskie. Powstały obozy wojskowe. Na czele polskich sił zbrojnych stanął Ludwik Mierosławski.

Organizatorem ogólnym oddziałów wojskowych w powiecie średzkim został pułkownik Augustyn Brzeżański. Tymczasem Władysław Kosiński, dziedzic Targowej Górki, sam był organizatorem ogólnym oddziałów powstańczych z powiatu wrzesińskiego. Wnioskować można, że pociągnął ze sobą także ochotników ze swojego majątku. W wojsku powstańczym był m.in. Andrzej Zajączek, nauczyciel z Targowej Górki.

Dowódcą obozu we Wrześni został Garczyński. Większymi punktami koncentracji powstańców była Września, Książ, Pleszew, a mniejszymi najbliższymi punktami koncentracji i magazynowania broni były Nekla, Środa i Miłosław. W sumie we wszystkich polskich obozach znajdowało się około 10 tys. żołnierzy.

3 kwietnia 1848 r. władze pruskie wprowadziły stan oblężenia. Zwiększono liczbę pruskiego wojska w Księstwie do 30 tys., aby zlikwidować polskie obozy i przywrócić władzę pruskiej administracji. W Jarosławcu pod Środą 11 kwietnia podpisano ugodę, na mocy której strona polska miała zredukować liczbę wojska do 3 tys. w zamian za przekazania w polski zarząd większej części Poznańskiego.

Prusacy szybko zaczęli naruszać ugodę jarosławiecką. Napadali na rozchodzących się powstańców. Już 11 kwietnia 1848 r. około południa przybyli do Nekli pruscy huzarzy regimentu Blickera i ułani z 5 pułku w liczbie 700 żołnierzy wraz z 4 armatami. Dokonali oni licznych gwałtów i grabieży. Księża Janickiego pobito pałaszami, obrabowano jego mieszkanie z przedmiotów wartości 1500 talarów. Podobna sytuacja miała miejsce we Wrześni, gdzie 15 kwietnia miasto zajęła 2 kompania 6 pułku landwery i szwadron ułanów. Ograbiono domy mieszczan, splądrowano dwór Ponińskich na Opieszynie, terroryzując ciężarną żonę hrabiego Edwarda Ponińskiego, a 18 kwietnia ułani 5 pułku ograbili proboszcza ks. Józefa Śmiełowskiego. Podobne napady wojsk pruskich w akcie zemsty zdarzyły się także w innych miejscowościach. W Targowej Górze najprawdopodobniej również, gdyż jej właściciel był aktywnym twórcą wojsk powstańczych.

Prusacy pacyfikowali Poznańskie i zajęli dotychczas zajmowane przez oddziały polskie Wrześnię i Środę. Pozostały cztery obozy powstańców: w Książu, Pleszewie,

Miłosławiu (przeniesiony ze Środy) i Nowym Mieście nad Wartą (przeniesiony z Wrześni).

20 kwietnia w Winnej Górze odbyła się odprawa przedstawicieli polskich obozów. Z obozu nowomiejskiego (dawniej wrzesińskiego) przybył Władysław Kosiński. Został on członkiem komisji egzaminacyjnej na oficerów.

Generał F.A. Colomb oskarżył Polaków o łamanie ugody jarosławieckiej i przystąpił do działań wojennych. 29 kwietnia pułkownik Brandt zaatakował od strony Śremu polski obóz w Książu, broniony przez majora Floriana Dąbrowskiego. Atak wojsk pruskich zadał powstańcom straszną klęskę. Na następny dzień prusacy zaplanowali atak na obóz z Miłosławiu. Obóz ten zagrożony był teraz od strony Warty przez oddziały Brandta, od strony Środy przez oddziały Blumenau i od strony Gniezna przez oddziały Wedella.

Mierosławski ściągnął do Miłosławia posiłki powstańcze z obozów w Nowym Mieście nad Wartą i Pleszewie. 30 kwietnia w Winnej Górze spotkali się Blumenau i Mierosławski, ale nie doszło do poddania się Polaków. Rozpoczęła się bitwa o Miłosław otoczony stawami i mokradłami. Od strony Winnej Góry wdarli się do miasta pruscy żołnierze, trwały krwawe walki o każdy dom. Inny pruski oddział zaatakował pałac Mielżyńskich, który zdobyli, zabijając wszystkich broniących go powstańców. Wojska polskie wycofywały się w kierunku południowym na Kozubiec. W Bugaju udało się uformować około 600 kosynierów. W tym samym czasie z lasu miłosławskiego wysunęła się kolumna obozu pleszewskiego i nowomiejskiego. Mierosławski wraz z Kosińskim utworzył z piechoty nowomiejskiej drugą linię obrony. Goniąca powstańców kawaleria pruska w popłochu powróciła do miasta. Polacy przystąpili do ataku. W walce tej Władysław Kosiński został ranny w głowę i rękę. Bitwa okazała się zwycięska dla powstańców, a Prusacy w nieładzie uciekali w kierunku Środy.

Niestety, po zwycięstwie miłosławskim doszło do niesnasek w polskich obozach. Wielu oficerów opuściło polskie wojsko. Z wielkim trudem Mierosławski przywrócił porządek i karność. W nocy z 30 kwietnia na 1 maja powstańcy wyruszyli przez Pałczyn, Murzynowo Kościelne, Zberek a dalej przez Bardo i Chwalibogowo do Wrześni. Prusacy, zgodnie ze swoim planem, chcieli zlikwidować polskie obozy wojskowe i zepchnąć powstańców do Warty lub wyprzeć za kordon graniczny. Z trzech stron przewidziano drugi atak na Miłosław: płk. Brandt miał uderzyć od strony Środy i Szlachcina, gen. Blumenau od strony Zberek i Mystek, a gen. Hirschfeld od strony Wrześni. Wczesnym rankiem 2 maja Mierosławskiemu udało się zająć Wrześnię. Tutaj na przedpolach od strony Sokołowa doszło do kolejnej bitwy z jednym oddziałem gen. Hirschefelda. Powstańcy kosynierzy krwawo opłacili bitwę. Wojska pruskie zaczęły wycofywać się w stronę Gniezna.

Polacy skierowali się w pogoni na północ, a dalej w stronę Trzemeszna i Mogilna. Następnie powstańcy powrócili w stronę Powidza i Mielżyna. W Skąpem 6 maja doszło do walki pomiędzy Mierosławskim a Brzeżańskim co do dalszych losów powstania. Mierosławski z garstką wojska wyruszył w stronę Miłosławia. Brzeżański wysłał posła do gen. Wedla do Witkowa w sprawie rokowań. Prusacy zacieśnili pierścień wysyłając w kierunku Miłosławia swe oddziały gen. Pfuclera ze strony Nekli i Targowej Górki oraz gen. Wedla z Wrześni. Wedell ulokował w Bardzie swą kwaterę i

oczekiwał na polskich posłów. 9 maja 1848 r. rozpoczęły się pertraktacje. Brzeżański w imieniu wojsk polskich podpisał kapitulację. Powstanie upadło.

Dwór w Mystkach

Sąsiednie z Targową Górką Mystki po upadku Wiosny Ludów stały się także ostoją patriotyzmu w okolicy. W 1848 r. majątek Mystki zakupił Karol Karśnicki, aktywny działacz społeczny, naukowy i patriota. Urodził się w 1806 r. w rodzinnym majątku w Siemkowicach w powiecie wieluńskim w Kaliskiem. W 1824 r. ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Warszawie. Był uczestnikiem spisku podchorążych Piotra Wysockiego, jako jego bliski przyjaciel. Brał udział w „nocy listopadowej” 29 na 30 listopada 1830 r. w akcji na Arsenał i na Placu Saskim, a podczas powstania walczył jako oficer saperów. Awansował do stopnia porucznika oraz otrzymał Złoty Krzyż *Virtuti Militari*. Po klęsce powstania w 1832 r. wyemigrował do Francji. W 1835 r. podjął studia w Szkole Centralnej w Paryżu. Tam uzyskał tytuł inżyniera chemii w zakresie metalurgii i podjął pracę jako technolog. Kierował produkcją huty szkła i fajansu, był również dyrektorem kopalni manganu. W okresie 1842-1848 był instalatorem urządzeń gazowych m.in. w Barcelonie, Hamburgu, Wrocławiu, dzięki czemu zebrał spory majątek. Przez króla Francji Ludwika Filipa został odznaczony Krzyżem Legii Honorowej. W 1847 r. został członkiem emigracyjnego Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Podczas prac na Śląsku poznał kuzynkę Teklę i ożenił się z nią, a za sumy zarobione we Francji zakupił wspomniane dobra Mystki. W jego dworze kultywowano tradycje patriotyczne. Karśnicki utrzymywał liczne kontakty z twórcami i pisarzami. W 1858 r. towarzyszył w podróży Władysławowi Syrokomli, który odwiedził Mystki, Murzynowo Kościelne, Winną Górę, Miłosław i Targową Górkę. U Karśnickiego gościli także Lucjan Siemieński oraz Józef Ignacy Kraszewski. Karol Karśnicki zasłużył się również wiele na polu gospodarczym. Był członkiem dyrekcji Towarzystwa Rolniczego Średzko-Wrzesińsko-Gnieźnieńskiego, członkiem Centralnego Towarzystwa Gospodarczego i honorowym dyrektorem Towarzystwa Przemysłowców w Poznaniu. Właściciel Mystek zmarł 11 listopada 1870 r. Został pochowany w grobowcu przy kościele parafialnym w Targowej Górze.

Powstanie styczniowe

W styczniu 1863 r. powstał w Poznaniu Komitet Obywatelski Pomocy dla Powstańców w Królestwie Polskim. Organizował on dostawy broni i wyposażenia oraz kierował ochotników do oddziałów powstańczych. Powstawały kolejne komitety pomocy powstańcom, z których najsłynniejszym był komitet kierowany przez Jana Działyńskiego, właściciela dóbr kórnickich. W skład członków komitetu wchodziło wielu przedstawicieli powiatu średzkiego, w tym Władysław Kosiński z Targowej Górki. Powiat średzki był wówczas ważnym obszarem przerzutów. Prowadziły tędy trzy drogi przerzutów. Jedna z nich kierowała się na Drżągowo, gdzie przeprowadzano koncentrację, a dalej przez powiat wrzesiński na drugą stronę granicy prusko-rosyjskiej. Z Targowej Górki wyruszyli do udziału w powstaniu syn zarządcy majątku, Napoleon Urbanowski oraz uczeń młynarski Władysław Ciesielski. Po

przedostaniu się w Kaliskie, Urbanowski pełnił funkcję adiutanta pułkownika Franciszka Kopernickiego. Na wiosnę 1863 r. zorganizował w okolicach Wąglczewa pod Sieradzem oddział powstańczy. Józef Oxiński tak pisał o młodym adiutancie: „... młody o bujnym wosie jednoroczniak pruski i inżynier, który ludzi stosownie do broni w kompanie porozdzielał, komendantów im wyznaczył...”. Po uformowaniu 250-osobowego oddziału przeniósł się w okolice Łasku, ale oddział wykryty został przez Rosjan. Po kilku dniach ukrywania się 15 kwietnia 1863 r. Urbanowski przybył do Rychłocic. Tutaj obstarwił powstańcami most na Warcie. Część powstańców rozbiła obóz w pobliskim lesie. W nocy z 15 na 16 kwietnia w sile dwóch rót piechoty uderzyli Rosjanie. Powstańcy zostali rozdzieleni, a oddział Urbanowskiego całkowicie rozbity. Po walkach jego dowódca wyjechał za granicę.

Majątność Targowa Górka

W skład majątku Targowa Górka wchodziły Targowa Górka (Mała i Wielka Wieś), Raclawki oraz Olędry Sławęcińskie (Targowa Górka Olędry później nazwane Targowa Górka Mała). Po 10 latach dziedziczenia dóbr przez Drogońskich około 1793 r. majątek przeszedł na własność hrabiego von Keyserling. Córka hrabiego Adelajda 21 sierpnia 1811 r. poślubiła w Kościele w Targowej Górcie Antoniego „Amilkara” Kosińskiego, generała Księstwa Warszawskiego, tym samym wnosząc majątności Targowa Górka i Dzierznica wniosła jako wiano ślubne. Kosiński był wówczas dzierżawcą dóbr Starołęka pod Poznaniem.

Fot. 6. Pałac w Targowej Górcie. Rysunek autorstwa Wandy z Kosińskich Zakrzewskiej z 1860 r.

Na stałe w Targowej Górcie generał Antoni Kosiński osiadł w grudniu 1812 r. Zajął się gospodarzeniem w swoich folwarkach. W dobrach założył dwie osady leśne, jedną nazywając od swojego pseudonimu Amilkarowo lub Milkarowo, a drugiej nadał nazwę atlantyckiej wyspy – Madera. Wprowadził nowe odmiany roślin uprawnych np. koniczyzny. Założył dużą hodowlę owiec. Jako jeden z pierwszych oczyszczował chłopów. Był jednak przeciwnikiem zwolnienia ich z poddaństwa. Z drugą żoną Adelajdą miał syna Władysława Euzebiusza, urodzonego w 1814 r. Generał Antoni „Amilkar” Kosiński zmarł 10 marca 1823 r. w Targowej Górcie. Tutaj też został pochowany 13 marca w miejscu, gdzie stał dawniej kościół świętej Małgorzaty. Generałowa Adelajda z Keyserlingów zmarła 4 września 1856 r. i została pochowana u boku męża.

Na mogile małżonków przy figurze Świętego Nepomucena ułożono kamienne tablice, na których widnieją napisy:

<p>Adelajda Konstancya Wilhelmina Zofia Wiktorya z Hrabiów Keyserling Generalowa Kosińska <i>Dziedziczka Targowej-Górki</i> <i>ur 1790</i> <i>um. 4 Września 1856 r.</i> <i>w Targowej – Górcie</i></p> <hr/>	<p>Antoni Amilkar-Kosiński <i>General Dywizyi</i> <i>Krzyża Wojskowego Komandor</i> <i>syn Józefa i Reginy</i> z Korsaków Kosińskich <i>ur. na Litwie r. 1769</i> <i>um. w Targowej - Górcie 10 Marca</i> <i>r. 1823</i></p> <hr/> <p><i>Odbył Kampanie:</i> <i>od 1794r. w powstaniu Kościuszkowskim</i> <i>1795-1803r. we Włoszech</i> <i>1807r. przeciw Prusom i Rossyi</i> <i>1809r. przeciw Austryi</i> <i>1812r. przeciw Rossyi dowodził</i> <i>dywizyą nad Bugiem</i></p>
--	---

Fot. 7. Płyty nagrobne Adelajdy i Antoniego Kosińskich w Targowej Górcie
(fot. archiwum UMiG Nekla).

Po ojcu dobra odziedziczył syn Władysław Kosiński. Był on działaczem organizacji ziemiańskich, zwłaszcza Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. Był również członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W latach 1866-1873 kierował wydawaniem „Dziennika Poznańskiego”, gdzie sam zamieszczał wiele artykułów. Jednak już wówczas nie mieszkał w Targowej Górcie, gdyż w 1866 r. sprzedał majątek Bronisławowi Żychlińskiemu.

Zarządcą dóbr u Kosińskich był Wawrzyniec Urbanowski. Jednak w historii zapisał się jego syn Napoleon Telesfor Urbanowski, który urodził się w Targowej Górcie w 1839 r. Ukończył Szkołę Centralną w Paryżu. Później pracował na Kolei Orleańskiej. Od 1861 r. pracował przy budowie Kolei Petersburskiej. Brał później udział w powstaniu styczniowym. Pracował w fabryce Cegielskiego w Poznaniu. Sam założył biuro melioracji rolnych. W szkole w Żabikowie wykładał mechanikę i hydraulikę rolniczą. W 1872 r. założył fabrykę maszyn w Poznaniu. Zmarł w 1896 r.

Władysław Kosiński 8 marca 1866 r. sprzedał swe dobra Bronisławowi Żychlińskiemu. Majątek liczył wówczas 5 367 mórg magdeburskich. Pod koniec XIX w. dobra targowogórckie przeszły na własność króla pruskiego, jako dobra szkatułowe. Majątkiem dysponowała Królewska Kamera w Berlinie. Bezpośrednim zarządcą dóbr kierował Skribenzky z pobliskiego Chwalibogowa. Okręg dworski składał się z dworu Targowa Górka, osady leśnej (A)Milkarowo, folwarku Racławki, cegielni – łącznie z 25 domami, 424 mieszkańcami, w tym było 372 katolików i 52 protestantów. Majątek posiadał 1370 ha w tym 950,27 ha roli, 75 ha łąk, 32,17 ha pastwisk, 274 ha lasu, 37,28 ha nieużytków oraz 1,28 ha wód. Ponadto w majątku znajdowały się gorzelnia, cegielnia, owczarnia zarodowa i prowadzono chów bydła holenderskiego.

Siedzibą właścicieli dóbr był pałac wybudowany w połowie XIX w. przez Kosińskich. Był to znacznej wielkości budynek jednopiętrowy. Niestety, z powodu braku informacji źródłowych nie możemy nic więcej o nim powiedzieć.

PARAFIA KATOLICKA

Drewniany kościół parafialny Świętego Michała Archaniola z 1739 r. został rozebrany w pierwszych dziesięcioleciach XIX w. Przygotowania do budowy nowego kościoła rozpoczęły się w 1823 r. Murowaną świątynię parafialną postawiono w 1840 r. Budynek został zbudowany bez jakiegokolwiek jednolitego stylu. Do nowej świątyni przeniesiono wyposażenie poprzedniego kościoła. Umieszczono w nim barokowy ołtarz główny pochodzący z XVIII w., posiadający dwie kondygnacje. W ołtarzu znajdowała się postać Świętego Michała Archaniola na smoku, po bokach dwie figury świętych i cztery anioły. Prawdopodobnie w trakcie przenosin rozebrano ten ołtarz. Wystawiono nowy ołtarz główny, w którym w części środkowej znajdował się wspomniany obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Z boku ołtarza znajdowały się cztery kolumny z korynckimi kapitelami. W niszach stały figury świętych Piotra i Pawła. Przeniesiono także ołtarze boczne, również barokowe z XVIII w. Jeden ustawiono w lewej stronie nawy. Jest to ołtarz drewniany, polichromowany, z obrazem Świętego Józefa z Dzieciątkiem, po bokach posiadający dwie kolumny z korynckimi kapitelami. W zwieńczeniu zamieszczony jest płócienny obraz Świętej Katarzyny. Drugi boczny

ołtarz, również drewniany polichromowany, przedstawia Pasję. Po bokach stoją dwie kolumny z korynckimi kapitelami. Trzeci mały boczny ołtarz ustawiony jest na murowanym antepedium. Boki ozdabiają dwa murowane pilastry. Pośrodku znajduje się obraz Serca Jezusowego.

Fot. 8. Pocztówka z pocz. XX w.: pałac i gospoda w Targowej Górce
(wyd. S. Furmanek, ze zbiorów R. Klimczaka).

Obok świątyni stała XVIII – wieczna dzwonnica, na której umieszczono dzwon z 1802 r. odlany przez Fryderyka Schlenkermana z Poznania. Kościół otaczał cmentarz grzebalny obwiedziony parkanem na podmurówce, z murowanymi ceglanyimi filarami u bramy na plac kościelny. Na cmentarzu znajdował się w neogotyckim stylu grobowiec rodziny Karśnickich, właścicieli Mystek.

W 1859 r. postanowiono wybudować nowy budynek plebanii. Informację ogłoszono z ambony, a protokoły dostarczono każdemu z sołtysów wsi parafialnych. Niestety niełatwo było zbierać fundusze na ten cel. Władysław Kosiński z Targowej Górki, jako patron kościoła, wyłożył 598 talarów, Szafarkiewicz z Dzierznicy zapłacił 198 talarów. Młynarz Antoni Osiński z Mystek prosił o zwolnienie z opłat, bo – jak twierdził – przeprowadził się i już nie mieszkał na terenie parafii. Całość budowy kosztowała 3 tysiące talarów, dawną plebanię zamieniono natomiast na spichlerz parafialny.

Kościół posiadał zapisane liczne legaty: na synagodze wrzesińskiej z 1785 r. i 1847 r., kapitały z Dzierznicy po 500 zł z 1818-1836 r., z wiatraka w Rusiborku po 2000 zł z 1819-1847 r., z Łukowa i Żernik po 1000 zł z 1820-1831 r., z Chwałszyc po 200 zł z 1822-1846 r., z dóbr Targowa Górka z 1820-1831 r. po 3000 zł.

Pomoc proboszczowi w zarządzie parafią służył dozór kościelny. Znamy z nazwisk członków dozoru wybranych w 1893 r. W skład dozoru wchodził: Koperski, ks. Gniatczyński, Fajerski, Ptaszyński, Siciński, Zgórecki i Nowakowski.

Fot. 9. Władysław Kosiński, syn Antoniego „Amilkara” Kosińskiego (fot. ze zbiorów Nekielskiego Ośrodka Kultury).

EWANGELICY

Pierwsi wyznawcy luteranizmu pojawili się w dobrach targowogóreckich w 1751 r. za przyczyną Zygmunta Turny. Sprowadził on do swoich dóbr niemieckich osadników na tzw. prawie olęderskim. Otrzymali oni las sławęciński i założyli osadę, którą nazwano Targową Górkę Olędrami lub Targową Górką Małą. Z biegiem czasu kilka rodzin zamieszkało także w samej Targowej Górcie. Od pierwszego przybycia miejscowi ewangelicy należeli do zboru we Wrześni. W 1853 r. po powstaniu parafii ewangelickiej w Nekielskich Olędрах (Nekielle) przeszli do tej parafii ewangelicy mieszkańcy Targowej Górki Olędrow i Chwałszyc. Od 1857 r. po wydzieleniu zboru w Barczyźnie zostali włączeni do tejże parafii. Ewangelicy z Dzierznicy należeli do parafii w Nekli Olędрах. Pozostali protestanci mieszkający w Targowej Górcie, Raclawkach, Mystkach, Małej Górcie i Gąsiorowie byli członkami wrzesińskiego zboru.

SZKOŁA

W latach 30. XIX w. w licznych miejscowościach Poznańskiego zaczęły na polecenie władz powstawać szkoły ludowe. Organizacją placówek zajmowały się parafie.

Również w Targowej Górcie ówczesny pleban ks. Franciszek Tycki w 1833 r. otrzymał od władz polecenie zorganizowania szkół w swojej parafii dla 145 uczniów z Targowej Górki i Mystek, 85 uczniów z Raclawek, Małej Górki i Chwałszyc oraz osobnej szkoły dla uczniów ze Stępocina, Dzierznicy i Gąsiorowa. Szkoła w Targowej Górcie została wybudowana w 1834 r. W tym samym czasie budowano szkołę w Stępocinie. Po ostatecznym wybudowaniu budynków przydział miejscowości do obwodów szkolnych wyglądał następująco:

- do szkoły w Targowej Górcie: Targowa Górka, Raclawki, Mystki – 120 dzieci,
- do szkoły w Stępocinie: Stępocin, Dzierznica, Gąsiorowo, Chwałszyce – 100 dzieci.

Pierwszym znanym nauczycielem szkoły targowogóreckiej był Andrzej Zajączek, postać szczególnie zapisana w historii szkoły i Targowej Górki. Urodził się 3 lutego 1820 r. w Kostrzynie. Około 1838 r. przybył do Targowej Górki i podjął się prowadzenia szkoły. Pomocą służyła mu siostra Karolina, która w 1845 r. wyszła za mąż za miejscowego organistę Ignacego Kranza. W 1846 r. Andrzej Zajączek poślubił Mariannę Trzecką – szlachciankę z Mystek. Zajączek brał udział w powstaniu Wiosny Ludów w 1848 r. Za udział spotkały go liczne represje ze strony władz pruskich. Wytoczono mu proces przed Sądem Przysięgłych, gdzie uznano go niewinnym. Wytoczono mu kolejny proces, tym razem dyscyplinarny. Skazano go na utratę urzędu nauczycielskiego oraz karę grzywny. Odwołał się do drugiej instancji. Ta, ze względu na nieskazitelną opinię i gorliwe pełnienie obowiązków nauczyciela, postanowiła zaoferować mu posadę nauczycielską w pobliskim Gieczu. Mimo wszystko w kolejnych latach Zajączek wraz z rodziną cierpiał biedę, ponieważ przez cztery lata otrzymywał tylko połowę pensji. 17 maja 1852 r. otrzymał kasację wyroku drugiej instancji, na mocy

której stracił całkowicie prawo do posady nauczycielskiej w Targowej Górcie. Przeniósł się wtedy do Giecza. W 1881 r. mieszkał już prawdopodobnie w Nekli. Andrzej Zajączek zmarł 1 września 1889 r. Pozostawił ciekawy pamiętnik spisany na ostatnich stronach niemieckiego leksykonu. Na początku pamiętnika widnieją podpisy *Mieczysław Zajączek Bolestaw*.

Fot. 10. Pocztówka z pocz. XX w.: gospoda, pałac, kościół i szkoła w Targowej Górcie (brak wydawcy, ze zbiorów R. Klimczaka).

Fot. 11. Pocztówka z pocz. XX w.: kościół, szkoła, piekarnia i skład kolonialny w Targowej Górcie (wyd. S. Furmanek, ze zbiorów R. Klimczaka).

Rozdział VI

W ODRODZONEJ POLSCE (1918-1839)

POWSTANIE WIELKOPOLSKIE

Na początku 1918 r. powstał tajny Komitet Narodowy na powiat średzki. Jego przewodniczącym został proboszcz kolegiaty średzkiej ks. Mieczysław Meissner. W listopadzie, kiedy w Niemczech wybuchła rewolucja, nastąpiło w Poznańskim stopniowe przejmowanie władzy przez Polaków.

8 listopada 1918 r. w sali M. Szurkowskiego w Nekli zwołano zebranie mieszkańców komisariatu obwodowego Polaków i Niemców. Powołano Radę Żołnierską. Jej przewodniczącym został wybrany Maksymilian Szurkowski. W skład zarządu weszli: Antoni Majewski, Leon Walczak, Mikołaj Szulc, Wojciech Jóźwiak, Stanisław Wysocki, Marian Wysocki, Herman Arndt, Bruno Arndt, Maks Ruhs, Otton Koerd, t.

Polskich mieszkańców Nekli i okolic nie zadowolił ten wybór. Następnego dnia zwołano kolejne zebranie. Powołano na nim Straż Ludową, a jej zarząd składał się wyłącznie z Polaków. W zarządzie znaleźli się: Andrzej Hadada, Antoni Hadada, Stanisław Hadada, Walerian Majewski, Antoni Nowacki, Kleofas Tądrawski, Andrzej Wróblewski, Bolesław Wróblewski, Czesław Wysocki, Marian Wysocki.

Na obwód Nekla jako naczelnika porządkowego Straży Ludowej powołano Władysława Alkiewicza z Rajmundowa. Stopniowo straż przejmowała kontrolę nad ważniejszymi instytucjami.

21 listopada ogłoszono formalne przejście przez Polaków władzy w powiecie średzkim i ogłoszono „Rzeczpospolitą Średzką”. Jednak władze niemieckie nie zamierzały wycofać się z Poznańskiego.

26 grudnia 1918 r. przybył do Poznania Ignacy Paderewski, przedstawiciel Polskiego Komitetu Narodowego. Stało się to ostatecznym impulsem dla Wielkopolan, aby zrzucić jarzmo zaborcy. 27 grudnia w Poznaniu padły pierwsze strzały. Wybuchło Powstanie Wielkopolskie.

Wieść o wybuchu powstania szybko dotarła do Targowej Góry. Pod dowództwem wachmistrza Zdzisława Beutlera z Wygody zaczęła organizować się kompania powstańcza z Nekli i okolicy.

Równocześnie z przygotowaniami do walki powstańczej utworzono Komendę Straży Ludowej, na czele której stanął Stanisław Wysocki z Nekli. Zlikwidowano posterunek policji i zaczęto rozbrajać miejscowych Niemców. Powstańcy zwrócili się do administratora dóbr nekielskich Kaźmierczaka o dostarczenie podwozów, aby mogli udać się do Środy. Ten odmówił, wobec czego 15 powstańców stojąc na placu przed kościołem strzelało w powietrze, domagając się wozów i koni z dworu. Dziedzic Żółtowski przekazał 3 wozy. Kolejne 2 wozy przekazał dziedzic Chłapowa Madaliński. Powstańcy udali się do Dominowa i okolicznych wiosek: Michałowa, Szrapek i Orzeszkowa, gdzie rozbroili zamieszkujących tam Niemców. Zarekwirowaną broń i amunicję załadowano na wozy i przewieziono pod eskortą do Nekli.

Następnego dnia powstańcy wyruszyli do Środy, gdzie wspólnie rozbrajano tamtejszych Niemców. Neklanie zniszczyli w Środzie pomnik Bismarcka. Zarzucili na niego łańcuch i przewrócili, a następnie zawlekli na rynek. Usuwali też godła niemieckie z urzędów. Powstańcy z kompanii nekielskiej złożyli uroczystą przysięgę na średzkim rynku. Do kompanii nekielskiej z Targowej Górki i okolicy przystąpili:

1. Leon Graczyk z Chwałszyc,
2. Stanisław Józwiak z Małej Górki,
3. Franciszek Majchrzak z Małej Górki,
4. Stanisław Matuszak z Targowej Górki,
5. Jan Molik z Targowej Górki,
6. Szczepan Wojtkowiak z Małej Górki.

Po zaprzysiężeniu powstańcy powrócili do Nekli. Inni mieszkańcy Targowej Górki i okolic znaleźli się w innych oddziałach powstańczych, np. Stanisław Mencil z Chwałszyc walczył w kompanii miłosławskiej.

7 stycznia kompania nekielska otrzymała od ppłk. Grudzielskiego wezwanie, aby udała się na pomoc powstańcom z Wrześni, walczącym na froncie północnym. 9 stycznia kompania nekielska pod dowództwem Z. Beutlera została uroczyście pożegnana przez mieszkańców Nekli, zwłaszcza przez młodzież. Kierownik szkoły Walenty Psuja wygłosił patriotyczne przemówienie, a ks. Marcin Manicki pobłogosławił powstańców. Wręczono powstańcom sztandar wyhaftowany przez córkę kierownika szkoły, Anielę Psujównę. Następnie powstańcy przemaszerowali na stację kolejową, skąd udali się pociągiem do Wrześni. Jako uzbrojenie zabrano karabiny, dubeltówki, 1 lekki karabin maszynowy oraz 7320 naboju karabinowych i 1000 pocisków do lekkich karabinów maszynowych. We Wrześni dołączyło jeszcze 25 powstańców z Wrześni, Miłosławia i Strzałkowa, oraz lekarz, asystent szpitala powiatowego, Józef Lewandowski.

Fot. 12. Grupa powstańców wielkopolskich z kompanii nekielskiej podczas przerwy w walce o wieś Brzózki (powiat szubiński), w lutym 1919 r.

(fot. ze zbiorów Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrześnińskich we Wrześni).

Z Wrześni powstańcy udali się do Gniezna, gdzie przybyli pod wieczór. Następnego dnia udali się w kierunku Kcyni, dokąd dotarli późnym wieczorem. Powstańcy zostali zakwaterowani około północy.

11 stycznia 1919 r. kompania Z. Beutlera wyruszyła wczesnym rankiem trasą Kcynia-Malice-Suchoręcz-Słonawa, skąd kompania wraz z półbaterią Władysława Fenrycha została skierowana do Pińska. Tutaj powstańcy przegнали konny patrol niemiecki. Zadaniem kompanii nekielskiej było zaatakowanie Szubina od zachodu. Z. Beutler, dochodząc do Pińska, około 11.30 otrzymał wiadomość, że wieś jest zajęta przez Niemców. Rozkazał rozwinąć kompanię w tyralierę i zbliżając się do wsi przegnał przeciwnika. Powstańcy weszli do wsi, gdzie we folwarku około godz. 12.00 zjedli obiad. W tym czasie wysłano w pobliskie lasy łąchowskie na północ i wschód patrole.

O 13.00 rozpoczął się bój o Szubin. Oddział Beutlera nie słyszał odgłosów walk. Wyślane patrole nie powróciły, gdyż – jak się później okazało – przyłączyły się do innych walczących oddziałów. W wyniku tego dopiero po przybyciu wieczorem Palucha do Pińska, Beutler zorganizował wymarsz kompanii. Paluch, Fenrych i Lewandowski zarzucali Beutlerowi, że powstańcy z kompanii nekielskiej zbyt gościli się w Pińsku. Dla rozgrzania raczono się spirytusem z miejscowej gorzelni, zamiast o 15.00 wyruszyć na pomoc powstańcom.

Po przybyciu do miasta Beutler wysłał około 20 powstańców do śródmieścia. Resztę poprowadził w luźnym zgrupowaniu w stronę północną, skąd dobiegały odgłosy walk. Tutaj neklnie włączyli się do walki o dworzec kolejowy. Przeciwnik stawiał zaciekły opór, oczekując na wsparcie. Od strony Bydgoszczy nadjechał niemiecki pociąg pancerny. Na szczęście powstańcom udało się zmusić go do odwrotu. Około 21.00 stacja kolejowa została zdobyta. Padł ostatni punkt oporu niemieckiego w Szubinie. Z kompanii nekielskiej w zginął w walce Kazimierz Koralewski (20 lat), a w wyniku odniesionych ran zmarł później Walenty Piotrowski (23 lata).

Po walkach o Szubin kompania nekielska wraz z wrzesińską kompanią ckm została włączona do grupy Tomaszewskiego. Grupa obsadziła rejon Żnina-Łabiszyna-Szubina. 23 stycznia stoczono wygrany bój o Tur. Od 29 stycznia Niemcy rozpoczęli rozpoznanie sił powstańczych poprzez drobne walki. Następnego dnia przeszli do ofensywy, prowadzonej przez 4 Dywizję Piechoty z Bydgoszczy, wspomaganej przez artylerię. 31 stycznia odpierano gwałtowne ataki niemieckie na Szubin. W walkach poległ Aleksy Urban. 2 lutego powstańcy obronili Zalesie i zaatakowali Suchoręcz. 3 lutego grupa Tomaszewskiego odpierała ataki na Kcynię. Wykonała śmiały manewr, rozbijając niemiecki batalion, na którym zdobyto 7 armat, kilka karabinów maszynowych i cały tabor. Tutaj swoje życie oddał Stanisław Pladziński. 7 lutego toczono walki o Samokłęski.

Na mocy układu w Trewirze 16 lutego formalnie zakończono powstanie. Walki jednak trwały nadal. Powstańcy nekielscy toczyli bój jeszcze 18 lutego. Współdziałali w walkach o Rynarzewo i w zdobyciu pociągu pancernego. Po zawieszeniu broni, które faktycznie weszło w życie 20 lutego 1919 r., powstańcy nekielscy zostali włączeni do 3 batalionu 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich pod dowództwem ppor. Bartscha.

Zwłoki poległych i zmarłych z odniesionych ran powstańców przewieziono koleją w połowie lutego do Nekli. Pochowano ich w zbiorowej mogile na cmentarzu parafialnym.

W 1922 r. organizacje i stowarzyszenia nekielskie ufundowały poległym powstańcom wielkopolskim pomnik na cmentarzu parafialnym. 20 marca 1938 r. społeczność Nekli przekazało uroczyste sztandar kompanii nekielskiej walczącej w Powstaniu Wielkopolskim do Muzeum Wojskowego w Poznaniu.

W WOJNIE Z ROSJĄ BOLSZEWICKĄ

Krótko po zakończeniu powstania część wielkopolskich żołnierzy udała się na wschód, na wojnę polsko-bolszewicką. Na bój powędrowali także mieszkańcy Targowej Górki. Niektórzy z nich nie powrócili do swojej rodzinnej miejscowości. Według ustaleń Władysławy Kordus, w wojnie polsko-bolszewickiej brali udział następujący mieszkańcy:

1. Stanisław Florkowski z Małej Górki, zmarł w wieku 33 lat w szpitalu polowym 18 grudnia 1919 r. w Kamieńcu Podolskim,
2. Jan Król z Targowej Górki,
3. Jan Solecki z Targowej Górki, zmarł 20 stycznia 1920 r. w Modlinie.

STATUS ADMINISTRACYJNY

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Targowa Górka należała administracyjnie do obwodu w Dominowie, powiatu średzkiego, województwa poznańskiego. W dwudziestoleciu międzywojennym, podobnie jak podczas zaborów, nazwę miejscowości zapisywano łącznie – Targowagórka, czy Małagórka oraz Targowagórka Mała.

2 maja 1928 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wydał rozporządzenie dotyczące zreorganizowania administracji na terenach województwa poznańskiego. Dotychczasowe obwody podzielono na mniejsze jednostki – wójtostwa. Komisariat obwodowy w Dominowie podzielono i z dniem 1 lipca 1928 r. powstały wójtostwa w Nekli oraz Dominowie. Targowa Górka wraz z Mystkami, Raclawkami należała do wójtostwa w Dominowie, natomiast Mała Górka, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępocin, Dzierznica oraz Targowa Górka Mała (Olędry) weszły do wójtostwa w Nekli

W 1934 r. zlikwidowano w wójtostwach dotychczasowe gminy wiejskie (składające się z pojedynczych wsi wraz z osadami, na czele których stał sołtys) i obszary dworskie. Utworzono gminy zbiorowe tzw. gromady. Jedną z siedzib gromady zbiorowej umiejscowiono w Targowej Górcie. Do gromady należały Targowa Górka, Raclawki i Mystki.

MAJĄTEK

Majątek Targowa Górka po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przejął skarb państwa polskiego. Ogólna powierzchnia gruntów majątku wraz z Amilkarowem i folwarkiem Raclawki wynosiła 1343 ha, w tym 758 ha ziemi uprawnej, 108 ha łąk i pastwisk, 448 ha lasów, 28 ha nieużytków oraz 1 ha wód. W majątku funkcjonowały gorzelnia i

Fot. 13. Stanisław Florkowski, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej (fot. ze zbiorów Nekielskiego Ośrodka Kultury).

kolejka polowa połączona z kolejką w Mystkach a dalej ze Środą Wlkp. Majątek dzierżawił Stanisław Szuman, a od 1932 r. Marian Szuman. Folwark majątku został przez Ministra Sprawiedliwości zamieniony na kolonię karną – więzienie. Okna dworskiej oficyny okratowano, a pomieszczenia zamieniono na cele. Przebywający tutaj skazani pracowali na folwarku przy hodowli bydła i uprawie roli. Mieszkańcy Targowej Górki potocznie nazywali więźniów „złodziejami”. Do czworaków, gdzie dawniej mieszkali robotnicy folwarczni wprowadzili się strażnicy więzienni pochodzący z województw lwowskiego i stanisławowskiego. Strażnicy chodzili w ciemnozielonych mundurach.

ŻYCIE SPOŁECZNE I GOSPODARCZE

Wśród mieszkańców Targowej Górki i okolicznych wiosek wyróżnić można było cztery grupy społeczne chłopstwa:

- gospodarze, posiadający własne zagrody i pola,
- pracownicy folwarczni tzw. „pańszczolorze”,
- komornicy czyli „szpitole” mieszkający w domach gminnych,
- gospodarze, którzy otrzymali ziemię poprzez parcelację gruntów tzw. „parcelorze”.

Fot. 14. Nauczyciel Ksawery Stengert zakłada Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Targowej Górcie w 1921 r. (fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

W Targowej Górcie w okresie międzywojennym działało kilka towarzystw. Jednym z prężniejszych było Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Zostało założone 29 maja 1921 r. przez nauczyciela szkolnego Ksawerego Stengerta. Zadaniem towarzystwa było prowadzenie pracy patriotyczno-wychowawczej oraz sportowej, szczególnie propagowanie gimnastyki. Towarzystwo liczyło wówczas 50 członków: rolników i robotników rolnych. Jak oceniano w raporcie, „Sokół” posiadał wpływy tylko wśród własnych członków. Pod względem politycznym ulegał wpływom „Stronnictwa Narodowego” i „Stronnictwa Ludowego”. W 1934 r. zarząd składał się z następujących członków:

1. Stefan Pilch, prezes, rolnik,
2. Jakub Nawrocki, wiceprezes, rolnik,
3. Maciej Pluciński, sekretarz, rolnik,
4. Franciszek Sobota, skarbnik, rolnik,
5. Józef Sobota, naczelnik, syn rolnika.

Członkowie zarządu cieszyli się dobrą opinią i prowadzili się nienagannie.

W 1934 r. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Koło w Targowej Górcie, zostało wpisane do Rejestru Stowarzyszeń i Związków Poznańskiego Urzędu Wojewódzkiego. Zebrania „Sokoła” odbywały się w sali Rodowskiego w Targowej Górcie. W 1937 r. nastąpiła zmiana zarządu. W Towarzystwie działało także żeńskie gniazdo „Sokolic”.

Liczni gospodarze rolni z Targowej Górki i okolic skupiali się w Kółku Rolniczym. Przystąpili także do Spółki Drenarskiej. Celem działalności spółki było utrzymywanie urządzeń melioracyjnych, sporządzonych przez Komisję Kolonizacyjną w latach 1863-1913. Członkowie posiadali udział w stosunku 1 ha równa się 1 głosowi.

Fot. 15. Poświęcenie sztandaru Kółka Rolniczego w Targowej Górcie w 1922 r.

(fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

Statut zatwierdzony został w 1936 r. Organami spółki były zgromadzenie członków, zarząd, przewodniczący oraz komisja rewizyjna. W 1936 r. zarząd składał się z następujących osób:

1. przewodniczący – Franciszek Przymusiński,
2. I ławnik i zastępca przewodnicz. – Franciszek Rodowski,
3. II ławnik – Jan Król,
4. zastępca I ławnika – Jan Kołodziejczak,
5. zastępca II ławnika – Kazimierz Nowacki.

Do obowiązków członkowskich należało wydawanie pozwoleń na zakładanie stałych lub przejściowych urządzeń melioracyjnych, pilnowanie koszenia i usuwanie krzewów z rowów melioracyjnych, niewypasanie bydła w pasach melioracyjnych. Nadzór

nad spółką pełniło Starostwo Powiatowe w Środzie Wlkp. Gospodynie skupiały się w Stowarzyszeniu Włościanek.

Dla ochrony przeciwpożarowej w 1926 r. Franciszek Kaleta, Franciszek Sobota, Stanisław Pielak, Marcin Pluciński oraz nauczyciel Izydor Niedziela utworzyli w Targowej Górcie Ochotniczą Straż Pożarną. Było to Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności. W pierwszym zarządzie zasiadali: prezes Franciszek Sobota, naczelnik Stanisław Pielak, sekretarz Izydor Niedziela, skarbnik Marcin Pluciński. W latach trzydziestych w zarządzie byli Marcin Pluciński jako prezes, Franciszek Sobota jako naczelnik oraz Izydor Niedziela jako skarbnik. Na wyposażeniu straży był dwukołowy żelazny beczkowóz o pojemności ok. 3000 litrów, na końskim zaprzęgu. Wóz strażacki obsługiwali rolnicy w ustalonej kolejności. Alarm ćwiczebny ogłaszano trąbką strażacką, zaś alarm bojowy dzwonem kościelnym. W latach trzydziestych straż otrzymała od cukrowni w Środzie Wlkp. sikawkę konną. Swoją siłę bojową górecka straż zaprezentowała w 1937 r. na rejonowych zawodach OSP w Nekli.

Na zachód od Targowej Górki rozciągały się lasy dworskie. Okręg ochronny lasu Targowa Górka należał do rewiru leśnego w Jezierzach koło Pobiedzisk. W 1923 r. ze względów technicznych przeniesiono go pod nadzór rewiru leśnego w Czeszewie koło Miłosławia. W pobliżu Targowej Górki, zwłaszcza w latach trzydziestych, odbywały się manewry wojskowe. Szczególne wrażenie na mieszkańcach robiły ćwiczenia kawalerzystów pędzących na koniach z lancami.

PARAFIA

Od 1902 r. duszpasterzował samodzielnie w parafii ks. Jan Raabe, gdyż stanowisko wikariusza wakowało. Parafia liczyła wówczas około 1400 dusz. W 1920 r. parafii przybyła kaplica publiczna dla odprawiania nabożeństw. Otrzymała wezwania św. Andrzeja Boboli. Umiejscowiono ją w mauzoleum Andrzeja Wizego, zmarłego w 1919 r., ułana 1 Pułku Ułanów Wielkopolskich i pochowanego w jej podziemiach. Wybudowana w parku kaplica-mauzoleum to budowla w stylu klasycystycznym, z kolumnowym portykiem o korynckich kapitelach. Na nabożeństwa uczęszczali do niej mieszkańcy Dzierznicy dworu i wsi.

Fot. 17. Kaplica św. Andrzeja Boboli i mauzoleum rodziny Wizów w Dzierznicy (fot. S. Mazurkiewicz).

W dniach 3 i 4 września 1920 r. wizytował parafię biskup Stanisław Łukomski, sufragan z Poznania. Kościół zastał w porządnym stanie, natomiast plebania była zupełnie zaniedbana. W 1923 r. dozór kościelny uchwalił generalny remont plebanii i budynków gospodarczych. Niestety proboszcz nie wywiązywał się z administrowania parafią. Kilkakrotnie był upominany przez Konsystorz Arcybiskupi za niewykonywanie dekretów arcybiskupich, a w 1924 r. za poważne zaniedbania w parafii został wezwany do złożenia urzędu. W 1927 r. Władza Duchowna przekazała parafię w administrację ks. kapelanowi T. Samulskiemu z Żabikowa, następnie ks. Karbowiakowi a w 1928 r. ks. Pałkowskiemu z Grodziszczka.

Fot. 16. Kościół w Targowej Górze – okres międzywojenny
(fot. ze zbiorów R. Klimczaka).

W 1930 r. proboszczem parafii został ks. Kazimierz Pause, urodzony w 1881 r., a wyświęcony w 1906 r. Po swoim poprzedniku uporządkował wiele spraw parafii, zarówno duchowych, jak i materialnych. Wprowadził regularne nabożeństwa, zasiadał w konfesjonale przed mszą św., zaczął odwiedzać chorych w domach. W 1932 r. przeprowadził remont dachu kościoła. Organy muzyczne poddano konserwacji, którą wykonał Stanisław Freilag z Mogilna. Spalił się budynek gospodarczy. Przychody kasy kościelnej pochodziły z legatów zapisanych przez dobrodziejów, z dzierżawy gruntów i ogrodów, z mesznego, akcydensów oraz daniny parafialnej. W 1937 r. sumy z daniny były następujące: Targowa Górka i Racławki – 325,80 zł., Mystki – 380,40 zł., Stępcocin – 20,80 zł, Gąsiorowo – 2 zł, Chwałszyce – 4 zł, zaś z Dzierznicy, zarówno od dr. Wizego, jak, gospodarzy – nic. Ks. Kazimierz Pause brał także aktywny udział w życiu społecznym mieszkańców Tar-

Fot. 18. Ksiądz Kazimierz Pause
(fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

gowej Górki i okolic. Uczęszczał na zebrania towarzystw, brał udział w uroczystościach patriotycznych, szkolnych czy całej gminy wiejskiej.

SZKOŁA

Kierownikiem szkoły do końca 1920 r. był Bolesław Dymalski, który przeniósł się następnie do Podstolic. Trzy razy w tygodniu przychodziła do szkoły nauczycielka Anastazja Bogdańska ze Stępcina. W 1922 r. kierownictwo szkoły w Targowej Górcie objął Izidor Niedziela przybyły ze szkoły w Dominowie. Przejmując szkołę zastał ją w fatalnym stanie technicznym. Budynek posiadał zmurszałe ściany, dziury w dachu, zniszczone ławy szkolne. Szkoła funkcjonowała tylko dwa dni w tygodniu. Od nowego roku szkolnego w pracy nauczycielskiej pomagał Ksawery Stengert. Do szkoły uczęszczało wówczas 210 uczniów. Nauka odbywała się w dwóch izbach lekcyjnych. Kierownik Niedziela od 1 września 1925 r. do końca stycznia 1926 sam nauczał 200 dzieci.

Izidor Niedziela posiadał obywatelstwo czechosłowackie. Urodził się w 1901 r. we Frysztat na Śląsku Cieszyńskim. Miejscowość ta w 1920 r., po podziale Śląska Cieszyńskiego, przypadła Czechosłowacji. Od 1917 r. Izidor Niedziela uczęszczał do seminarium nauczycielskiego w Cieszynie. Pierwszą pracę podjął jako nauczyciel w Zebrzydowicach. W 1921 r. przybył do rodziny w Dominowie i podjął obowiązki nauczyciela. W 1926 r. otrzymał obywatelstwo polskie. Trzy lata później zawarł związek małżeński z Anielą Roszak. W tym samym roku otrzymał „Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości”, zaś w 1932 r. wyróżniono go „Odznaką za ofiarną pracę”, a w 1938 r. „Medalem za długoletnią służbę”.

Szkoła Powszechna w Targowej Górcie do 1928 r. była placówką dwuklasową, do 1937 r. trzyklasową. Od 15 listopada 1937 r. została szkołą II stopnia. W latach 1927 – 1939 pracowali tu następujący nauczyciele: Czesława Wybrańska, Kornel Moroz, Jadwiga Śniegocka, Lubiński, Franciszek Nawrot, Mieczysława Spornianka, Maria Jaśkiewiczówna, Zygmunt Żmuda, Feliks Lewandowicz, Teresa Stachowiakówna, Maikowa i Bolesław Lewandowski.

Stefan Pluciński wspomina, że szkoła i cała wieś uroczyście obchodziły święta patriotyczne: 3 Maja, Święto Niepodległości 11 Listopada, imieniny marszałka Józefa Piłsudskiego. Organizowano wówczas uroczyste pochody przez wieś z orkiestrą i udziałem organizacji: Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”, stowarzyszeniem „Włościanek”, Kółkiem Rolniczym. Ponadto w szkole każdej wiosny obchodzono „Święto Lasu”. Organizowano wówczas wycieczki po lesie, gdzie uczniowie poznawali przyrodę, a leśniczy zaznajamiał ich z życiem zwierząt leśnych i roślinami.

PRZENIESIENIE ZWŁOK GENERAŁA ANTONIEGO KOSIŃSKIEGO

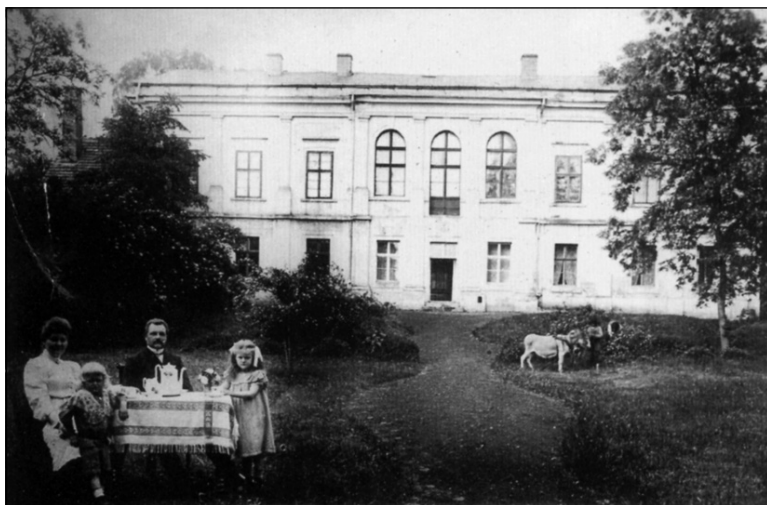
Komitet Budowy Grobów Zasłużonych w Poznaniu podjął decyzję o przeniesieniu zwłok generała Antoniego „Amilkara” Kosińskiego z rodzinnego grobowca w Targowej Górcie do krypty Wielkopolan pod kościołem Świętego Wojciecha w Poznaniu. W tym celu 10 października 1923 r. wysłano do Targowej Górki delegację Komitetu w osobach: pułkownik Waław Krupowicz, zastępca dowódcy Obozu Warownego w Poznaniu, ks. proboszcz Kościelski, Kazimierz Zakrzewski – praprawnuk generała Kosińskiego, Kazimierz Ziółkowski – redaktor „Kuriera Poznańskiego”. Wysłano również do Targowej

Górki wojskowy samochód ciężarowy z zadaniem przewiezienia zwłok generała. Trasa pojazdu wiodła bitą drogą z Poznania przez Neklę i Zasutowo, a dalej przez Podstolice drogą gruntową. Przybyła delegacja zwróciła się do ks. Jana Raabe, proboszcza targowogóreckiego o pozwolenie ekshumacji. Ksiądz proboszcz zaprowadził delegatów do grobowca Kosińskich. Przy uroczystej ekshumacji obecni byli także dr Stanisław Szuman, dzierżawca majątku Targowa Górka i delegacja Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z naczelnikiem Pielakiem.

Po zdjęciu płyty i odkopaniu ziemi wydrążono w murowanym grobowcu otwór. Znalaziono w nim dwie trumny, dość dobrze zachowane – jedną generała, drugą jego żony. Po otwarciu trumny generała stwierdzono czaszkę i inne kości, resztki munduru generalskiego z epoletami i wstęgą orderową. Trumnę ze zwłokami generała „podwinięto prześcieradłem” i wyciągnięto na zewnątrz. Szczątki złożono do nowego metalowego sarkofagu. Druhowie z „Sokoła” na nowej trumnie zostawili cztery skromne wieńce z kwiatów i dębowych liści. Szczątki generała wojsko odwiozło do Poznania, zaś delegację Komitetu Budowy Grobów Zasłużonych gościł w pałacu na obiedzie dr Stanisław Szuman. Trumna ze szczątkami generała 14 października spoczęła w Muzeum Wojskowym w Poznaniu, skąd uroczystie została przeniesiona do kościoła Świętego Wojciecha.

UROCZYSTOŚCI I SPEKTAKLE

Z uroczystościami religijnymi zawsze łączyły się corocznie obchodzone dożynki. Brały w nich udział wszystkie organizacje i stowarzyszenia: Szkoła Powszechna w Targowej Górce i w Sępocinie, Ochotnicza Straż Pożarna, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Kółko Rolnicze, Stowarzyszenie Włościanek oraz kierownictwo i więźniowie kolonii karnej. Na dożynki zapraszano „zacznych gości”. Ze względu na kontakty kolonii karnej ze starostwem powiatowym we Wrześni, często goszczono starostę wrzesińskiego, mimo że Targowa Górka należała do powiatu średzkiego.

Fot. 19. Pałac w Targowej Górce, na fotografii prawdopodobnie rodzina Szumanów – okres międzywojenny (fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

Mieszkańcy Targowej Górki zrzeszeni w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, Kółku Rolniczym, Stowarzyszeniu Włościanek, Ochotniczej Straży Pożarnej a później także i kierownictwo kolonii karnej wraz z więźniami przygotowywali spektakle teatralne. Pierwotnie sztuki odgrywano w sali gościńca. W 1932 r. wystawiono tutaj spektakl „Pod Twoją Obronę”, nawiązujący do wydarzeń „Cudu nad Wisłą”. Później kierownictwo kolonii karnej przeznaczyło pałac budowany przez Kosińskich na użyteczność społeczną. Więźniowie dbali o porządek w pałacu i w parku. Naczelnik więzienia Fedorko, przewodnik Krysiak, strażnik Kulbaka oraz ogrodnik Gruda zainicjowali wystawianie przedstawień teatralnych w pałacowych salach i plenerze parkowym. W latach 1936-1939 w wystawiano tutaj sztuki teatralne: „Jak kowalicha diabła wykiwała”, „Werbel domowy”, „Cud nad Wisłą”, „Legenda parkowa”. W przedstawieniach niektóre role aktorskie grali sami więźniowie. W przygotowania włączali się także aktywnie miejscowe towarzystwa i ks. proboszcz Kazimierz Pause.

Fot. 20. Komitet organizacyjny przedstawienia „O krasnoludkach” – okres międzywojenny
(fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

Rozdział VI

OKUPACJA NIEMIECKA (1939-1945)

WYBUCH WOJNY

Na wiosnę 1939 r. wraz z rosnącą groźbą wybuchu wojny z Niemcami na terenie Poznańskiego wojsko polskie prowadziło przygotowania do obrony. Mobilizowano wielu mężczyzn do wojska. Mieszkający w Targowej Górki i okolicy włączeni zostali do 17 Dywizji Piechoty Armii „Poznań”. W sierpniu narastało zagrożenie wojenne. W okolicach Iwna przeprowadzał ćwiczenia wojenne 68 Pułk Piechoty, stacjonujący w garnizonie we Wrześni. 23 sierpnia ogłoszono powszechną mobilizację. Kapral rezerwy Feliks Jałoszyński otrzymał przydział do zwiadu konnego w Gnieźnie, Edmund Pluciński skierowany został do Lwowa.

17 Dywizja Piechoty, rozlokowana w okolicach Wrześni i Gniezna, stanowiła odwód Armii Poznań. Dowództwo nad dywizją powierzone było płk. dypl. Mieczysławowi Mozdyniewiczowi, którego sztab znajdował się w Gnieźnie. Nieco na zachód, w okolicach Nekli, rozlokowana była także stanowiąca odwód Podolska Brygada Kawalerii. Dowodził nią płk. dypl. Stanisław Strzelecki.

31 sierpnia w tajemnicy przyleciało z poznańskiej Ławicy na polanę po północnej stronie parku w Dzierżnicy 20 samolotów myśliwskich typu PZL P11, które leciały na minimalnej wysokości jeden za drugim według wytyczonej trasy. Zostały ukryte w zaroślach parkowych. W nocy 1 września przyleciały kolejne dwa samoloty. Wchodziły one w skład III Poznańskiego Dywizjonu 3 Pułku Lotniczego. Jego dowódcą był mjr pil. Mieczysław Muler. Dywizjon składał się z 38 pilotów. Eskadrami dowodzili: kpt. pil. Jerzy Zaremba (131 eskadra) i kpt. pil. Franciszek Jastrzębski (132 eskadra).

1 września 1939 r. hitlerowskie Niemcy dokonały agresji na Polskę. Z oddali od strony Poznania mieszkańcy Targowej Górki słyszeli liczne wybuchy. Początkowo myślano, że to ćwiczenia wojskowe. 2 września nad Targową Górką przeleciały trzy bombowce, dwa skierowały się na Wrześnię, jeden na Chwalibogowo. Tutaj dokonały zrzutów bomb na dworce kolejowe. Okazało się, że to jednak nie ćwiczenia, a wojna.

Mieszkańcy Targowej Górki utworzyli „Straż Obywatelską”, mającą na celu obronę oraz pilnowanie porządku. Uzbrojenie stanowiła głównie broń myśliwska. 7 września nocną służbę w straży objął Wincenty Orwat oraz Franciszek Menes. Po północy 8 września w okolicy gospodarstw Stefana Pielaka i Adama Jałoszyńskiego natknięto się na dwóch nieznanych osobników. Na okrzyk „Stój! Kto idzie?!” padły strzały. Okazało się, że to dywersanci. Śmiertelnie w klatkę piersiową postrzelony został Wincenty Orwat. Zmarł w bramie własnej zagrody. Jego pogrzeb odbył się w godzinach popołudniowych. Pochówek stał się manifestacją patriotyczną. Trumnę z ciałem zmarłego okryto białą - czerwoną flagą. Pogrzebowi przewodniczył ks. Kazimierz Pause, a w imieniu mieszkańców Targowej Górki pożegnał poległego Marcin Pluciński. Na zakończenie odśpiewano „Boże coś Polskę” ze słowami refrenu: „Ojczyznę wolną racz ocalić, Panie”.

Lotnicy z Dzierznicy

1 września 1939 r. o 5 rano otrzymano wiadomość o agresji Niemiec na Polskę. Piloci III Dywizjonu postawieni zostali w gotowość startową. Bombowce niemieckie około godziny 9.00 pojawiły się na niebie w rejonie pomiędzy Poznaniem a Wrześnią. O godzinie 10.00 nastąpiły pierwsze starty bojowe z Dzierznicy. Jako pierwszego w walce powietrznej nad Wagowem udało się zestrzelić Heinkla He-111, który spadł na las w okolicach Jezierc. Kolejnego Heinkla zestrzelono w okolicy Nowego Miasta. Nad zachodnimi krańcami Poznania ok. 11.00 zestrzelono transportowca Junkersa Ju-52. Po godzinie 12.00 z lotniska w Dzierznicy wystartowała kolejna grupa myśliwców. Nad Biedruskiem uszkodziła ona jeden z bombowców. Do Dzierznicy przyleciały z Ławicy kolejne samoloty. Dowódca mjr M. Muler podzielił dywizjon na kilka części składowych. Dwa samoloty przeniosły się na polanę pomiędzy Gułtowami a Karolewem. Kolejne dwa przeleciały do Bednar pod Pobiedziskami, a inne dwa na lotnisko szkolne do Śniecisk pod Środą. Po trzy samoloty wysłano do Biedruska i na lotnisko polowe w Kobylnicy koło Swarzędza, oraz do parku w Żydowie pod Gnieznem. Trójsamolotowe patrole wysyłano w rejony Poznania, Gniezna, Ostrowa Wlkp., Kalisza, Koła. Około godziny 14.00 zauważono Dorniera lecącego kursem w stronę Chwalibogowa. W pogoni za nim wystartował kpr. pil. Roman Marecki ze 131 eskadry. Na nieszczęście nad Kokoszkami został trafiony w lewą burtę samolotu. Pilot Marecki skierował się w stronę dworca w Nekli i chciał wylądować na lotnisku w Dzierznicy. Nie udało mu się to, runął na pole pod Biskupicami. Ciężko rannemu pilotowi udzielili pierwszej pomocy Józef Kaźmierczak ze Stroszek i jego syn Franciszek. Rannego zabrał do szpitala we Wrześni przejeżdżający samochodem z Gułtów przez Stroszki Witold Engel z Poznania. Zniszczony myśliwiec został ściągnięty do Dzierznicy.

Dywizjon lotniczy opuścił w trybie alarmowym lotnisko w Dzierznicy wieczorem 4 września. 7 samolotów odleciało do Ozorzyna za Kołem. Późnym wieczorem wyjechał rzut kołowy. Część do Przyborówka w Lasach Czarniejewskich, a druga część przez Witkowo do Ozorzyna. Rankiem 5 września nad Dzierznicę nadleciało 6 sześciopłatowych grup uderzeniowych Luftwaffe w poszukiwaniu polskich samolotów. Nie znalazłszy żadnego, dokonały bombardowań linii kolejowej Września - Miłosław oraz atakowały pojedynczych ludzi, zwierzęta, a nawet jak np. w Kokoszkach, pole z kukurydzą i słonecznikiem.

Wkroczenie hitlerowców

9 września 1939 r. od południa wkroczyły na tereny powiatów średzkiego i wrzesińskiego pierwsze motorowe patrole niemieckie 14 Rejonu Pogranicza ze składu 8 Armii i Grupy Armii „Południe” posuwające się z kierunku Dolnego Śląska. Do Targowej Górki pierwszy patrol niemiecki – ku zaskoczeniu mieszkańców – wjechał od strony Barda. Po południu wkroczył do Nekli batalion z 472 p.p. 252 Dywizji Piechoty. Niemcy zażądali polskich zakładników. W razie śmierci żołnierzy niemieckich grozili śmiercią wszystkich zakładników.

ADMINISTRACJA OKUPACYJNA

Gmina Dominowo z Targową Górką i gmina Nekla zostały włączone do poznańskiego okręgu wojskowego. Do 14 października 1939 r. wchodziły w skład grupy wojsk gen.

Schenckendorffa z siedzibą w Poznaniu. Następnie weszły w skład okręgu gen. Schenckendorffa i Büchsa, aż do momentu zniesienia zarządu wojskowego.

8 października 1939 r. Hitler wydał dekret ustanawiający nowy podział administracyjny zajętych ziem polskich. Dekret wszedł w życie 26 października 1939 r. W Wielkopolsce utworzono okręg Reichgau Posen, od stycznia 1940 r. zwanym Wartegau. Podzielony został on na rejencje poznańską, inowrocławską i łódzką. Powiat średzki, w tym i Nekla, znalazł się w rejencji poznańskiej. Landraturę średzką objął Nans Bierbach, a następnie aż do końca wojny Zerbst.

Obowiązki wójtowskie pełnił komisarz gminny (*Amtskommisar*). Podlegał on bezpośrednio Landratowi w Środzie. Do jesieni 1940 r. nie posiadał uprawnień policyjnych, a o wydawanych zarządzeniach musiał informować żandarmerię.

Już od pierwszych dni okupacji władze hitlerowskie usunęły wszelkie polskie napisy, wprowadziły niemieckie nazwy miejscowości, ulic, sklepów. W Targowej Górcie i okolicy ustanowiono następujące nazwy:

Targowa Górka	- <i>Königshof</i>
Raławki	- <i>Ottoshagen</i>
Mystki	- <i>Meisenburg</i>
Milkarowo	- <i>Milkau</i>
Targowa Górka Mała	- <i>Nekla-Grunland</i>
Dzierznica	- <i>Scherndorf</i>
Stępocin	- <i>Bergvorwerk</i>
Gąsiorowo	- <i>Gonsenheim</i>
Chwałszyce	- <i>Lobenau</i>
Mała Górka	- <i>Kleinberg</i>

Swoją działalność zawiesiły wszystkie stowarzyszenia i organizacje.

Eksterminacja Polaków

W pierwszym okresie okupacji miejscowi Niemcy należący do Selbstschutzu (Samoobrony) uczestniczyli w egzekucjach wytypowanych już wcześniej Polaków.

W środę po Wielkanocy 1940 r. aresztowano księdza Kazimierza Pause. Wraz z wieloma innymi kapłanami został osadzony w Forcie VII w Poznaniu, a następnie przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł w 1943 r. Nabożeństwa odprawiał ks. Kornel Witaszek z Nekli. Jesienią 1943 r. kościół zamknięto. Ks. K. Witaszka również aresztowano i wywieziono do obozu w Dachau. Być może w Forcie VII w Poznaniu uwięziony był także Franciszek Rodowski.

8 czerwca 1940 r. wywieziono z Nekli pierwszy transport młodzieży z okolicznych miejscowości na roboty przymusowe do Niemiec. Przed urzędem gminnym przygotowano podwozy mające zawieźć młodzież do Środy. Na miejscu przeprowadzono pobieżne badania lekarskie, a wywożoną młodzież żegnali zrozpaczeni rodzice. Następnie transport młodzieży przewieziono na dworzec kolejowy w Środzie, a stąd zostali przetransportowani pociągiem do Jarocina. Młodzież zakwaterowano w klasztorze. Tutaj żołnierze Wehrmachtu przeprowadzili okrutne odwszawianie. Następnie wszystkich przewieziono kolejną w głąb Niemiec.

Z ustaleń Władysławy Kordus wynika, że do prac przymusowych wywieziono z Targowej Górki: Michała Plucińskiego, Wincentego Pałacza, Władysława Nowaka, Władysława Monarchę, Pelagię i Antoniego Targoszów, Pelagię i Adama Jałoszyńskich (może wywiezieni do obozu koncentracyjnego?).

We wrześniu 1941 r. (7, 14 i 21) odbyły się masowe wysiedlenia polskich gospodarzy do Generalnej Guberni. Ponowna wywózka miała miejsce 27 czerwca 1944 r. Wywieziono wówczas do Niemiec 14 rodzin z Raławek.

Egzekucja w Małej Górcie

15 maja 1941 r. w Małej Górcie w gminie Nekla na skutek nieuwagi spalił się chlew w gospodarstwie Niemca Gustawa Sonnenberga. Hitlerowcy oskarżyli Polaków o podpalenie. Gestapo wieczorem o godz. 21.00 zwołało zebranie miejscowych Niemców w Nekli. Oskar Semmler i Alfred Teschendorf wytypowali osoby do aresztowania, które nastąpiło w niedzielę 18 maja. Z Małej Górki aresztowano Piotra Frąckowiaka, Stefana Frąckowiaka, Stanisława Wojciechowskiego, Michała Wojtkowiaka, Andrzeja Cienniewskiego, Antoniego Kurpika, Jana Menesa, Zdzisława Kopecia, Gierczyka. Ponadto aresztowano Leona Hyżę ze Stępocina i Tomasza Siwkę ze Środy, pracujących w Małej Górcie. Wszystkich wywieziono do Fortu VII w Poznaniu. O podpalenie oskarżono pracownika rolnego u Sonnenberga Tomasza Siwkę. 20 maja dowódca obozu Lange oświadczył, że za podpalenie gospodarstwa niemieckiego zostanie rozstrzelanych 25 Polaków (5 osób z gminy Nekla, reszta z innych stron Wielkopolski).

22 maja skazanych wyprowadzono na dziedziniec Fortu, skrępowano sznurami i załadowano na ciężarówkę. Przywieziono ich do Małej Górki na miejsce spalonego chlewu. Po ogłoszeniu wyroku na skutek interwencji miejscowych Niemców zwolniono 2 skazanych, a w ich miejsce wzięto dwóch innych. Tutaj rozstrzelano wszystkich 25 mężczyzn. Egzekucją kierował SS-Sturmbannführer dr Helmut Bischoff, szef głównego urzędu Gestapo w Poznaniu. Rozstrzelania dokonało 10 żołnierzy, strzelając w tył głowy kłęczącym twarzą w stronę spalonego chlewu więźniom. Rozstrzeliwano po pięciu skazanych. W strasliwej zbrodni w Małej Górcie zostali zabici:

1. Konstanty Białecki, lat 68, inżynier z Poznania,
2. Stefan Chwiałkowski, lat 22, fryzjer z Wrześni,
3. Andrzej Cienniewski, lat 33, robotnik z Małej Górki,
4. Artur Czerwiński, lat 60, właściciel majątku w Charbinie,
5. Wincenty Domagała, lat 44, organista z Zasutowa,
6. Stefan Duda, lat 62, rolnik z Borowca,
7. Zygmunt Duszyński, lat 61, portier z Poznania,
8. Tadeusz Dybizański, lat 19, bez zawodu, z Poznania,
9. Wojciech Gracjalny, lat 20, robotnik majątkowy z Sierakowa,
10. Leon Hyża, lat 20, robotnik z Małej Górki,
11. Ignacy Jamry, lat 61, inwalida wojenny z Zaborowa,
12. Julian Kochowicz, lat 34, kupiec z Gostynia,
13. Leon Komnitz, lat 50, nauczyciel z Kleszczewa,
14. Franciszek Kozłowski, lat 56, rolnik z Kębłowa, pow. wolsztyński,
15. Edmund Lipczyński, lat 39, kupiec z Poznania,

Auf Brandstiftung folgt Tod!!

Wir warnen!!

**Der Hof des Bauern Sonnenberg
in Kleinberg wurde durch polnische
Verbrecher in Brand gesetzt und
vernichtet.**

**Am 22. Mai vorm. 10 Uhr wurden am
Tatort in Kleinberg 25 Polen erschossen.**

**Unter den Erschossenen befanden sich Personen
aus dem Lebenskreis des Brandstifters, seine
Hilfsmänner und Berufsverbrecher.**

**Jeder Sabotageakt und jede Brand-
stiftung wird die entsprechende
Vergeltung finden.**

Schroda, den 22. Mai 1941.

**Der Landrat
des Kreises Schroda
gez. Zerbst**

Fot. 21. Ogłoszenie landrata średzkiego o rozstrzelaniu 25 Polaków w Małej Górcie
(ze zbiorów Muzeum Regionalnego im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni).

16. Franciszek Majchrzak, lat 41, rolnik z Bieganowa, ur. w Małej Górcie,
17. Jan Majchrzak, lat 39, rolnik z Mosiny, ur. w Małej Górcie,
18. Władysław Malinowski, lat 29, robotnik z Poznania,
19. Stefan Nowak, lat 28, stolarz Chodzieży,
20. Ignacy Okupniak, lat 69, ogrodnik z Gulczewa,
21. Tomasz Siwek, lat 35, rolnik z Małej Górki,
22. Stanisław Świt, lat 38, robotnik ze Środy,
23. Sylwester Szeszycki, lat 37, pomocnik biurowy ze Środy,
24. Marcin Wildaczyk, lat 46, strażnik graniczny z Kopanicy,
25. Jan Wita, lat 58, robotnik z Kębłowa, pow. wolsztyński.

Po egzekucji ciała załadowano na ciężarówkę i wywieziono do więzienia przy ul. Młyńskiej w Poznaniu.

Fot. 21. Pomnik poświęcony pamięci zamordowanych w Małej Górcie 22 maja 1941 r.
(fot. archiwum UMiG Nekla).

KONSPIRACJA I RUCH OPORU

Podobnie jak w innych rejonach Wielkopolski, ludność polska w całym powiecie średzkim stanęła do walki podziemnej z okupantem. Na przełomie 1939 i 1940 r. pojawiły się Nekli, rozprowadzane przez kolejarzy, pierwsze gazetki konspiracyjne drukowane w Poznaniu lub w Warszawie.

Na terenie Nekli i gminy działało kilka organizacji konspiracyjnych. W maju 1940 r. w Nekli powstało ogniwo Wielkopolskiej Organizacji Wojskowej powiatu średzkiego. Miała także od 1940 r. swoją placówkę Tajna Organizacja Narodowa z Wrześni. W gminie funkcjonował sprawnie system informacyjny ruchu „Dla Ciebie, Polsko”. W 1941 r. Nikodem Sołtysiak tworzył placówkę Narodowej Organizacji Bojowej. Na początku 1942 r. NOB została wcielona do terenowych placówek Armii Krajowej.

W końcu 1941 r. w powiecie średzkim utworzono Średzki Inspektorat Armii Krajowej. Oprócz wydzielonego rejonu Środa, obejmującego miasto i gminę, działały placówki gminne w Krzykosach, Zaniemyślu, Kleszczewie, Kostrzynie, Nekli i Dominowie. Dla utajnienia zasad organizacyjnych AK w powiecie, numerowano placówki według wzoru prawoskrętnego ślimaka. Placówka gminna w Nekli nosiła numer „6” oraz nazwę konspiracyjną „Graby”.

Placówkę AK w Nekli założono wiosną 1942 r. Jej komendantem został ppor. rez. Klemens Szczepański, nauczyciel z Gieczu. Placówka nekielska grupowała blisko 60 żołnierzy podzielonych na drużyny. Drużyną w Nekli dowodził plut. rez. Franciszek Kordus, w Nekielsce Stanisław Staniszewski, w Gułtowach Eligiusz Królak, w Sokolnikach Drzązgowskich Stanisław Domachowski, a w Sannikach pchor. Bolesław Niemir. Mniejsze ognia były też w Brzeźnie, Gierłatowie i Wysławicach. Spośród mieszkańców Targowej Góry walczących w ruchu oporu ustalone zostały tylko nazwiska Jana Króla i Edwarda Frąckowiaka.

Akcja „Proso” Armii Krajowej

15 maja 1943 r. w czasie narady sztabu w Środzie przyjęto propozycję kpt. Jana Kamińskiego (ps. Franek) ze sztabu Poznańskiego Okręgu AK dotyczącą przygotowań zrutowiska do przyjęcia broni z samolotów. Od początku roku brakowało bowiem w Średzkim Inspektoracie Rejonowym AK broni. W Inspektoracie Średzkim działało ponad 550 żołnierzy, w terenie znajdowało się 15 plutonów, a sztab dysponował tylko około 10 sztukami broni krótkiej i nieznaczną liczbą amunicji.

Por. Furmański opracował projekt zrztu. Wyzначzył jego miejsce niedaleko gajówki Janowo, w dobrach gułtowskich w gminie Nekla. Był to teren operacyjny nekielskiej grupy „6” Graby. Od zachodu i południa zasłaniały go lasy. Wyznaczono także placówkę zapasową na północ od Staniszewa. Do końca czerwca opracowano całą dokumentację, plany zrutowiska głównego i zapasowego, współrzędne zrutowisk. Ustalono program szkolenia blisko stu żołnierzy. Podjęto obserwacje terenu, dróg dojazdowych, okolicznych majątków i urzędów, przeprowadzano wywiady wśród miejscowej ludności. Por. Furmański zlecił kpr. Franciszkowi Grzesiakowi obserwowanie urzędu gminnego w Dominowie. Określenie nazw zrutowisk, ich zatwierdzenie, ustalenie terminu było zadaniem komórki „Import” oznaczanej symbolem „24/O.V” ze sztabu KG AK.

Do akcji przyjęcia zrztu włączono dowódców placówek 7Pn/I, nr 5 (Kostrzyn), 6 (Nekla), i 7 (Dominowo). Główne zadanie otrzymał oddział „Hofmann” dowodzony przez plut. W. Chałupkę. Plut. W. Szymański zorganizował żołnierzy z placówki nr 5 dla obsługi zrutowiska podstawowego. Obsługę zrutowiska zapasowego powierzono grupie 20 partyzantów.

Żołnierzy szkolono według instrukcji KG AK. Dowódców szkolono aplikacyjnie oraz w terenie. Kpr. rez. Stanisław Maćkowiak, pracując na poczcie, zorganizował podsłuch telefoniczny komendatury lotniska w Mącznikach i policji w Dominowie. St. sierż. Stanisław Szukalski miał za zadanie nasłuch radia brytyjskiego (BBC). Partyzanci zdobyli 6 latarek wojskowych ze zmiennymi filtrami, baterie, żarówki i koce. Sierż. B. Dąbrowicz i poch. L. Palinkiewicz przekazali zdobycze do gajówki w Janowie.

Na początku września 1943 r. KG AK powiadomiła o kryptonimach rzutowisk, nazwanych placówkami. Placówkę pod Janowem określono kryptonimem „Proso 2”, natomiast placówkę zapasową pod Staniszewem kryptonimem „Proso 1”. Otrzymano także z komendy okręgowej wytyczne określające system „wykładania świateł” oraz podano, jaka melodia nadana przez radio BBC, będzie sygnałem do rozpoczęcia akcji. Planowano także po zakończeniu rzutów przeprowadzić bronowanie lub zaoranie pola. Do tego zadania wyznaczono Franciszka Grzesiaka, urzędnika z majątku w Wyśławicach. Robotnicy leśni pod wodzą st. sierż. Szczepana Rybki nieopodal pola rzutowego wykonali kilka bunkrów ziemnych. Nadzór nad pracami przygotowawczymi prowadził por. Alfred Furmański. Dwukrotnej kontroli dokonał mjr Jan Kamiński.

13 września 1943 r. radio BBC nadało piosenkę „Piechota...”, która była sygnałem do czuwania. W nocy łącznik Lech Palinkiewicz przekazał hasło por. Furmańskiemu. Rankiem 14 wrześni hasło przekazano Stefanowi Olsztyńskiemu i Kazimierzowi Witkowskiemu. O godz. 17.45 stacja BBC powtórzyła melodię. Było to znakiem, że w najbliższą noc odbędzie się rzut broni. O godz. 20.00 partyzanci z drużyny K. Witkowskiego oraz z drużyn ze sąsiednich wiosek wyruszyli do Janowa. O godz. 21.30 z gajówki przeniesiono wcześniej przygotowany sprzęt w rejon rzutowiska. Na skraju lasu, w miejscu zniszczonej przez Niemców kapliczki, partyzanci złożyli przysięgę oraz ślub, że gdy akcja powiedzie się, kapliczka zostanie odbudowana.

Rzutu broni nad Janowem dla średzkiego inspektoratu AK dokonał brytyjski samolot Halifax NR S - 172 startujący z Tempsford pod Londynem, a dowodzony przez pilota Pitta z Nowej Zelandii.

Na rzutowisku 36 partyzantów zajęło przygotowane miejsca. Miano porozumiewać się systemem świateł w alfabecie Morse’a: lotnik podać miał literę „R”, zaś partyzanci literę „K”. Doszło jednak do pewnego nieporozumienia, gdyż lotnik kilka razy manewrował, ażeby dokonać nalotu nad placówkę. Tymczasem nad placówką o północy przeleciał inny samolot. Właściwy przyleciał o godz. 0.48 ze strony Drążgowa, jednak po zatoczeniu łuku poleciał w kierunku Środy, po czym powrócił i dał sygnał świetlny. Samolot dokonał na spadochronach rzutu 6 zasobników. Po zawróceniu rzucił jeszcze 6 kolejnych.

Partyzanci znaleźli tylko 11 zasobników. Do świtu zbierano zawartość rzutu. Użytkowano 2 lekkie karabiny maszynowe Bren, 18 pistoletów maszynowych „Sten”, 20 pistoletów, 40 granatów ręcznych, 76 granatów przeciwpancernych, 118 kg materiałów wybuchowych z zapalnikami, radiostację, 2 pistolety z tłumikami, 6 map okręgu poznańskiego. Dwunastego kontenera poszukiwano na wschód od drogi Kostrzyn – Środa, jednak bez skutku. Sz. Rybak sprawdził jeszcze pole rzutu. Furmański myśląc, że akcja udała się, wrócił do kwatery w Staniszewie. Pchor. Edward Niesobski odebrał w punkcie kontaktowym od Furmańskiego meldunek i przekazał do Poznania.

Niestety, okazało się, że policja w Dominowie uzyskała meldunki od zawiadowcy stacji kolejowej w Gułtowach oraz od zarządcy majątku w Drążgowie o przelocie obcego samolotu. W południe w okolicę Janowa zjechała policja i straż wiejska, a także gestapo z Poznania. Wszczęto poszukiwania myśląc, że był to rzut skoczków spadochronowych. W akcji brało udział ponad 100 osób. Na skraju lasu odkryto ziemiankę, w której schowano łopaty. Aresztowano wszystkich pracowników leśnych: Wawrzyńca

Chałupkę, braci Edwarda i Zbigniewa Matłowskich, Z. Kubsza i Z. Kalwaka. Chałupka podczas ucieczki ze stodoły został zastrzelony na polu. Wieczorem aresztowano A. Furmańskiego, M. Matłowskiego i A. Wielgosza. Grupy poszukiwawcze znalazły kolejne skrytki ziemne z materiałami ze zrzutu. Sz. Rybakowi udało się uciec przed aresztowaniem. Pozostałych przewieziono do Poznania do Fortu VII, gdzie poddawano torturom. W następnym czasie nastąpiły kolejne aresztowania w Średzkim Inspektoracie AK, co doprowadziło do jego likwidacji. Z Inspektoratu Średzkiego AK aresztowano ponad 170 osób. Z placówki nekielskiej aresztowano 23 osoby.

KONIEC WOJNY

W połowie stycznia 1945 r. ruszyła znad Wisły w kierunku zachodnim ofensywa wojsk Armii Czerwonej. 17 stycznia ukazały się w Nekli ostatnie niemieckie gazety. Dwa dni później władze hitlerowskie w Środzie wydały rozkaz ewakuacji Niemców z powiatu średzkiego. Niemcy w popłochu opuścili Targową Górkę. Jeszcze tylko dwóch żołnierzy podpaliło pałac Kosińskich, w którym znajdował się skład odzieżowy. Spłonął on doszczętnie. Reszty zniszczeń dokonali szabrownicy.

20 stycznia przez Neklę masowo przejeżdżały kolumny taborów wojskowych wycofujących się z Wrześni, kierując się stroną Nekieli. Rano w poniedziałek Niemcy wysadzili w powietrze ładunki amunicji zgromadzonej w lasach nekielskich.

W tym czasie ze wschodu od strony Konina zbliżały się wojska I Frontu Białoruskiego pod dowództwem Gieorgija Żukowa w składzie 8 armii gwardii generała Wasilija Czujkowa i 69 armii ogólnowojskowej gen. Władimira Kołpakczy, oraz 1 armii pancerniej z batalionami pancernymi i zmotoryzowaną piechotą pod dowództwem gen. Michaiła Katukowa. Od strony Zagórowa i Pyzdr przybyła 1 brygada pancerna gen. Mikołaja Tiemnika.

Pierwsze patrole wojsk radzieckich pojawiły się w okolicy 21 stycznia 1945 r. Sprawdzali domostwa w celu znalezienia Niemców. Przy okazji kradli, co mogli.

W nocy z 21 na 22 stycznia wyzwolono już Wrześnię. Rankiem od wschodu wkroczyły wojska 82 dywizji piechoty gwardii z 29 korpusu gwardii gen. Afanasija Szemienkowa. Następnie wojska Armii Czerwonej kierowały się bezpośrednio w stronę Poznania.

Wczesnym rankiem 22 stycznia pod Neklą trwała kanonada ostrzałów artyleryjskich Armii Czerwonej. O godzinie 6.30 zaległa cisza. Po godzinie 7.00 do Nekli od strony Wrześni wjechał pierwszy czołg radziecki, który przejechał z dużą szybkością przez wieś, a po nim wjechały następne. Doszło do strzelaniny z Niemcami, którzy zostali zepchnięci do zwirowni przy drodze poznańskiej. Około godziny 9.00 drogami prowadzącymi od Czarniejewa, Wrześni i Środy nadciągnęły kolejne czołgi. Następnego dnia, 23 stycznia, do Targowej Górki wkroczyli żołnierze radzieccy.

Rozdział VII

W POLSCE LUDOWEJ (1945-1989)

STATUS ADMINISTRACYJNY

W latach 1945-50 administracja wiejska działała w oparciu o ustawę z 23 marca 1933 r., a gminą kierował zarząd z wójtem na czele. Na podstawie dekretu PKWN z 11 listopada 1944 r. powstały nowe gminne Rady Narodowe. Gmina podzielona była na małe gromady, na czele których stali sołtysi wybierani przez radę sołecką. Zarządzała ona majątkiem wiejskim i dochodami.

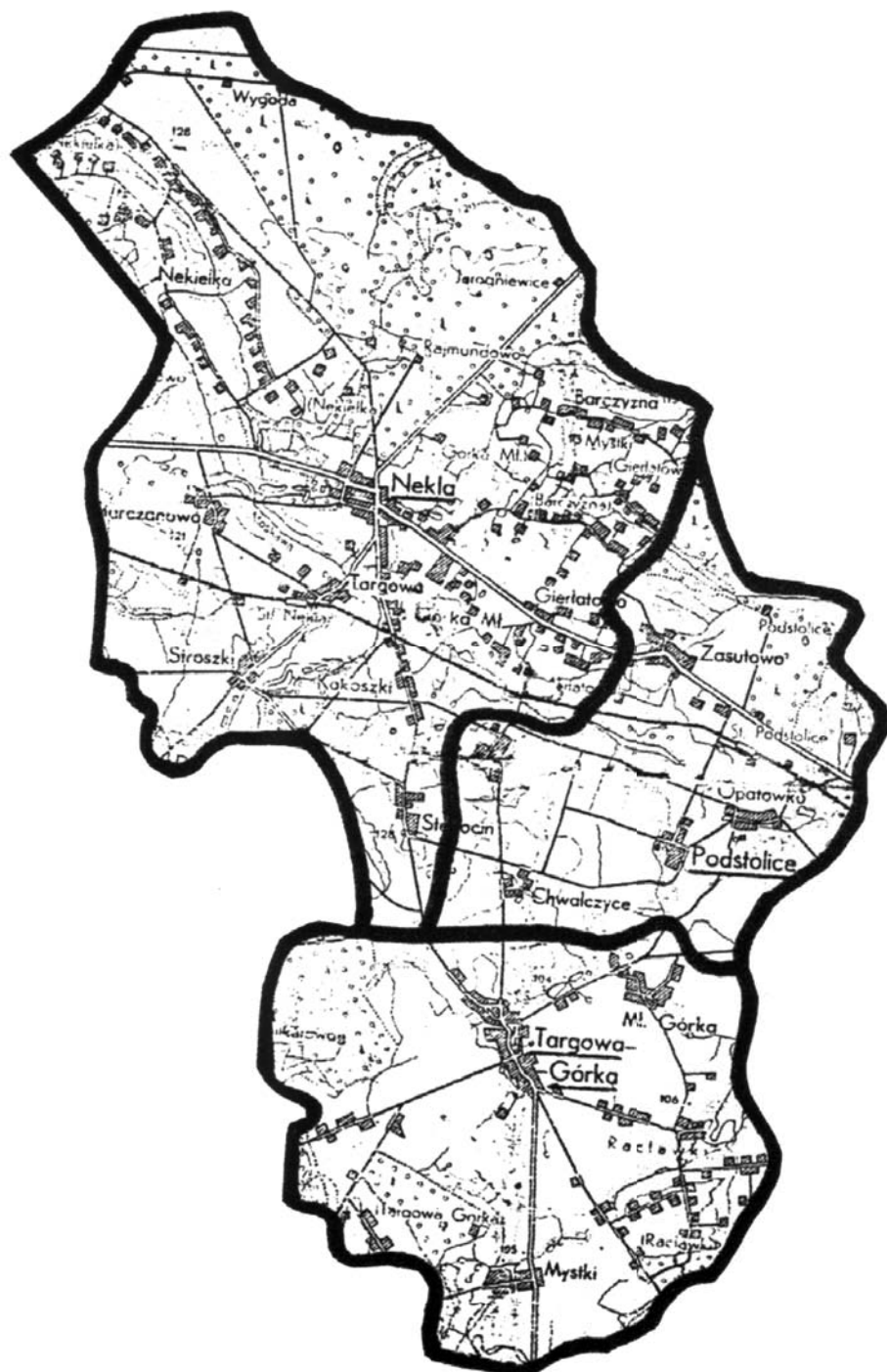
Targowa Górka z Raclawkami i Mystkami pozostawała w gminie Dominowo. Do gminy Nekla należały zaś Mała Górka, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępczin i Dzierznica. W 1955 r. dotychczasową gminę Dominowo podzielono na gromady: Dominowo, Targowa Górka i Murzynowo Kościelne. Zostały one utworzone z istniejących mniejszych gromad. Gromada Targowa Górka objęła także Raclawki i Mystki oraz Małą Górkę. W sierpniu 1955 r. Gromadzka Rada Narodowa w Targowej Górcie podjęła uchwałę w sprawie wyłączenia gromady Targowa Górka z powiatu średzkiego, a włączenie do powiatu wrzesińskiego. Decydującym argumentem były trwałe już związki z Wrześnią.

Decyzją Rady Ministrów 1 stycznia 1956 r. gromada Targowa Górka (z terenu dawnej gminy Dominowo) oraz gromady Nekla, Podstolice (z terenu dawnej gminy Nekla) zostały przesunięte z powiatu średzkiego do powiatu wrzesińskiego. Nastąpiły też niewielkie zmiany przynależności wsi. Wieś Dzierznica, będąca dotąd w gromadzie Nekla, została przyłączona do gromady Dominowo i tym samym pozostała w powiecie średzkim. Odtąd życie społeczne, gospodarcze i kulturalne Targowej Górki i okolic ciężać wyraźniej zaczęło ku Wrześni.

W 1961 r. rada gromadzka w Targowej Górcie wyraziła chęć połączenia się z gromadą Nekla. Połączenie obu gromad nastąpiło z dniem 1 stycznia 1962 r., a gromada Nekla powiększyła się o miejscowości: Targowa Górka, Mystki i Raclawki. W 1973 r. gromadę zamieniono na gminę Nekla. Tym samym Targowa Górka została miejscowością gminy Nekla.

GOSPODARKA

Po zakończeniu II wojny światowej do Targowej Górki przybyło wiele rodzin przesiedleńców ze wschodniej Polski. Państwo przejęło ponownie dawny majątek, już bez pałacu, park i folwark powrócił do skarbu państwa. Urządzono w nim kolonię rolną. Przystąpiono do odbudowy zniszczeń. Niestety, wojna w poważnym stopniu zahamowała rozwój Targowej Górki. Stopniowo spadała liczba ludności w Targowej Górcie i najbliższych miejscowościach. Centrum życia społeczno - gospodarczego stała się pobliska Nekla. Mimo to Targowa Górka była wciąż drugą co do wielkości miejscowością w gminie.

Mapa 3. Gromada zbiorowa Targowa Górka przyłączona do gromady zbiorowej Nekla w 1961 r.
(oprac. i rys. S. Mazurkiewicz).

Tab. 4. Liczba mieszkańców

<i>miejsowość</i>	<i>1964 r.</i>	<i>1978 r.</i>	<i>1988 r.</i>
Chwałszyce	112	123	126
Gąsiorowo	75	77	64
Mała Górka	125	104	94
Mystki	150	152	116
Raławki	207	219	159
Stępocin	155	160	139
Targowa Górka Mała	włączona do Nekli		
Targowa Górka	525	520	473

Głównym zajęciem mieszkańców było rolnictwo. Kolonia Rolna została włączona do Kombinatu Państwowych Gospodarstw Rolnych w Bieganowie, zakład Chwalibogowo. PGR Targowa Górka, Mystki i Opatówko gospodarowało łącznie na 925 ha. Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne powstały w Chwałszycach i Gąsiorowie. Członkowie, organizując spółdzielnię, wnosili swoje wkłady w postaci gruntów, inwentarza, sprzętu. W Targowej Górcie założono Kółko Rolnicze, które w 1964 r. posiadało cztery traktory i cztery snopowiązałki. Kółko Rolnicze działało także w Raławkach z dwoma traktorami i jedną snopowiązałką. W Targowej Górcie zorganizowano Międzykółkową Bazę Maszynową, na której utrzymanie składały się Kółka Rolnicze z Targowej Górki, Raławek i Małej Górki. W 1967 r. baza posiadała 9 traktorów, 15 przyczep, 5 młocarni, kopaczki, sadzarki i rozrzutniki. Od 1952 r. w Targowej Górcie, Stępocinie i Raławkach działały stacje kopalnicze. Lasy dawnego majątku należały do Nadleśnictwa Państwowego Nekla.

Jak podają raporty, Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” z Nekli słabo zaopatrywała mieszkańców Targowej Górki. GS oprócz sklepu prowadziła bar. We wsi znajdował się też urząd pocztowy.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nowe nawierzchnie asfaltowe uzyskały drogi dojazdowe z Targowej Górki do Nekli, Mystek, Małej Górki, Raławek, Chwałszyc, Orzeszkowa. W 1970 r. PGR założył studnię głębinową i hydrofornię, z których korzystało oprócz kombinatu 24 rolników indywidualnych, szkoła, baza maszynowa. W 1972 r. cała wieś była już zelektryfikowana.

27 kwietnia 1989 r. na mocy uchwały Gminnej Rady Narodowej w Nekli nadano poszczególnym ulicom i drogom w Targowej Górcie nazwy imienne: Antoniego Kosińskiego, Karola Karśnickiego, Ignacego Prądyńskiego, Waleriana Łukasińskiego, Średzka, Polna, Rolna, Piotra Mileszy i Madera.

ŻYCIE SPOŁECZNE

Jako organizacje polityczne w Targowej Górcie działały Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Związek Młodzieży Wiejskiej. Niektórzy mieszkańcy byli funkcjonariuszami Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (11 funkcjonariuszy w Targowej Górcie, 10 w Mystkach). Ponadto funkcjonowało Koło Gospodyń Wiejskich.

W 1958 r. w Targowej Górcie zorganizowano punkt felczerski, który od 1967 r. działał jako punkt lekarski. W 1967 r. udzielono 1735 porad medycznych, odbyto 115 wizyt domowych, wykonano 401 zabiegów. Natomiast w 1986 r. udzielono już 12 tys. porad lekarskich, średnio 40 pacjentów dziennie, odbyto 1300 wizyt domowych, wykonano 900 zabiegów, w tym 7840 zastrzyków, a w domach 3900 zastrzyków, do analiz pobrano krew od 1300 pacjentów.

W Targowej Górcie znajdował się punkt biblioteczny gminnej biblioteki w Nekli. W 1968 r. został zamknięty ze względu na brak zainteresowania czytelnictwem. Działała także świetlica, w której zorganizowano „kino stałe”. Świetlica podlegała Wydziałowi Kultury przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej we Wrześni. W 1970 r. do świetlicy uczęszczało na stałe 25 młodzieży. Świetlica posiadała „kino”, telewizor „Rubin 102” włączany sześć razy w tygodniu, dwa mikrofony, perkusję i gramofon. Kółko Rolnicze zakupiło głośniki i wzmacniacz. Przy świetlicy działał zespół muzyczny - wokalny oraz zespół dramatyczny. Świetlica przygotowywała święta 1 Maja, 22 Lipca, Święto Plonów, Święto Wojska Polskiego, Święto Rewolucji Październikowej, Dzień Kobiet. W 1958 r. z okazji jubileuszu 700-lecie miejscowości powstał zespół sportowy „Amilkaria”.

Prężną organizacją była Ochotnicza Straż Pożarna. Po wojnie reaktywował ją kierownik szkoły Izydor Niedziela. Prezesem został Leon Szaroleta, naczelnikiem Feliks Jałoszyński, a sekretarzem Franciszek Menes. Od 1948 r. sekretarzem straży został Bronisław Pluciński. W latach 1948-49 wybudowano pierwszą strażnicę. Środki na ten cel otrzymano częściowo z wójtostwa w Dominowie. W 1950 r. prezesem został Feliks Roszak, który w 1958 r. został komendantem powiatowym straży pożarnej we Wrześni. OSP nabyła w latach pięćdziesiątych swój pierwszy samochód Willys-Gas, później otrzymała motopompę i samochód gaśniczy. Stara sikawkę przekazano straży pożarnej w Chudzicach pod Środą a samochód średzkiej komendzie milicji. Po F. Roszaku kierownictwo OSP jako komendant objął Bronisław Menes. Po nim już jako prezes kierował strażą Stefan Pielak, a następnie Alfons Grzegorzewicz. W 1967 r. rozbudowano w czynie społecznym strażnicę. Z okazji 40-lecia straży w 1967 r. ufundowano sztandar. W latach 1960-1974 w skład OSP Targowa Górka wchodziły sekcje: bojowa, młodzieżowa męska, młodzieżowa żeńska. W 1971 r. prezesem został ponownie Stefan Pielak, a po nim kolejno prezesowali OSP: Bronisław Pluciński, Marek Wiśniewski, Marian Czerniak, Marek Roszak.

SZKOŁA

W styczniu 1945 r. czerwonoarmiści zajęli budynek szkolny, niszcząc go. Mimo to kierownik szkoły Izydor Niedziela wraz ze Stanisławem Menesem przy pomocy folwarcznych wołów pozwozili z Barda i Bukowego Lasu majątek szkolny. Naukę w szkole rozpoczęto 12 lutego 1945 r. W placówce pracę podjęło trzech nauczycieli: Izydor Niedziela - kierownik, Maria Ciepluchowa - nauczycielka stała, Mirosława Dalska - nauczycielka pomocnicza. Do szkoły zapisało się 145 dzieci. Zorganizowano pięć klas, w tym klasy I, II i III liczyły po dwa komplety uczniów. W ciągu wakacji odnowiono budynek szkolny kosztem dobrowolnych składek gromady. Nowy rok szkolny 1945/1946 rozpoczął się nabożeństwem w kościele, gdzie Mszę św. sprawował nowy proboszcz ks. Tadeusz Kowalski. Rozpoczęła się zwykła praca nauczycielska i wychowawcza. 25 listopada ruszyła szkolna biblioteka, do której zakupiono z dobrowolnych składek 60 pozycji książkowych.

W lutym 1946 r. pod opieką Marii Ciepluchowej założono szkolne koło Polskiego Czerwonego Krzyża, do którego zapisało się 50 uczniów. Zwiększono także obsadę nauczycielską o jeden etat, który objął Zygmunt Żmuda. Szkoła w Targowej Górcie stała się szkołą zbiorczą. Uczęszczali do niej także po skończeniu III klasy uczniowie ze szkoły w Stępocinie. 17 stycznia 1947 r. szkoła stała się także areną polityczną. Otrzymała się tutaj wiec Bloku Demokratycznego. Jak się okazało, mówcy nie przekonali mieszkańców i swoje poparcie podpisami złożyło tylko dziesięć osób (w tym większość mieszkańców Mystek, a nikt z Targowej Górki). Skutkiem tego było to, że podczas wyborów 19 stycznia 1947 r. lokal wyborczy umieszczono we dworze w Mystkach. Od 1950 r. w szkole zaczęto obchodzić Święto Pracy (1 Maja), Dzień Dziecka, Choinkę (już nie Bożonarodzeniową, a Noworoczną). W 1951 r. pod naciskiem aparatu partyjnego długoletni kierownik szkoły Izidor Niedziela musiał przenieść się do szkoły w Brzeźnie (Zmarł w 1966 r. i został pochowany na Junikowie w Poznaniu.). W 1951 r. w ramach czynu pierwszomajowego podłączono do budynku szkolnego energię elektryczną, a Komitet Rodzicielski zakupił odbiornik radiowy.

Fot. 22. Budowa nowego budynku szkoły w Targowej Górcie
(*fot. archiwum Zespołu Szkół w Targowej Górcie*).

1 lutego 1950 r. w wynajętym od Józefy Taberskiej pokoju i kuchni utworzono przedszkole. Zapisanych zostało do niego 20 dzieci, przeważnie pracowników kolonii rolnej. Kierownikiem placówki została Genowefa Solarczykówna.

Od roku szkolnego 1951/1952 nowym kierownikiem szkoły został Edmund Walczak. Od 7 stycznia 1957 r. do szkoły powróciło nauczanie religii. Funkcję katechety pełnił Stefan Pluciński, organista w kościele parafialnym. Jako formę nauczania dorosłych w marcu

1957 r. utworzono przy szkole Uniwersytet Powszechny. Od roku szkolnego 1957/1958 ponownie utworzono szkołę w Stępcinie. W latach sześćdziesiątych średnio do szkoły w Targowej Górcie uczęszczało 200 uczniów. Niestety, warunki lokalowe, mimo zwiększenia liczby sal – o dwie z dawnego mieszkania nauczycielskiego – były niewystarczające. W 1966 r. nastąpiły zmiany w organizacjach szkół. Wprowadzono 8-klasowe szkoły podstawowe. Zwiększyło to liczbę dzieci w szkole, a tym samym pogorszyło warunki nauki. Wynajęto więc w prywatnym mieszkaniu Alfonsa Grzegorzewskiego pokój i zamieniono na izbę lekcyjną. Planów budowy nowego budynku szkolnego nie udało się zrealizować.

W 1975 r. nastąpiły kolejne zmiany w organizacji szkolnej. Szkoła w Targowej Górcie podlegała Zbiorczej Szkole Gminnej w Nekli. Początkowe plany dowożenia uczniów klas IV-VIII do Nekli nie weszły w życie. W roku szkolnym 1977/1978 wprowadzono oddział przedszkolny dla dzieci sześciolatków. Po odejściu na emeryturę Edmunda Walczaka, nowym dyrektorem placówki został Roman Małek, dotychczasowy kierownik punktu filialnego w Stępcinie. Jednocześnie szkoła w Stępcinie została zamknięta.

W 1981 r. przystąpiono do budowy Domu Nauczyciela na osiem mieszkań. Powołano także Społeczny Komitet Rozbudowy Szkoły. Przewodniczącym komitetu został Bolesław Myszkier. W czasie stanu wojennego 1981/1982 r. zawieszono w szkole działalność artystyczną. Dyrektor Małek wyjechał na stałe do Stanów Zjednoczonych Ameryki, a nowym dyrektorem została w 1982 r. Elżbieta Roszak. Mieszkanie byłego dyrektora zamieniono na dwie izby lekcyjne. Mimo to uczniowie nadal uczyli się w ścisku. Szkoła

Fot. 23. Nadanie szkole w Targowej Górcie imienia gen. Antoniego „Amilkara” Kosińskiego w 1988 r.

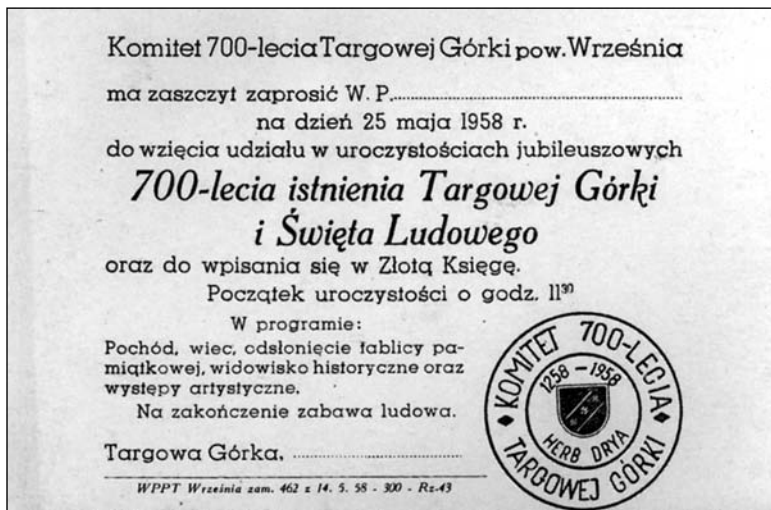
(fot. archiwum Zespołu Szkół w Targowej Górcie).

wynajmowała więc pomieszczenia po byłym przedszkolu w budynkach PGR-u oraz w strażnicy OSP. W 1983 r. oddano do użytku Dom Nauczyciela.

W 1984 r. rozpoczęto rozbudowę budynku szkolnego. Prace remontowo - budowlane podjął Kombinat Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych w Stroszkach. Rozbudowę szkoły zakończono w 1988 r., a w nowym budynku znajdowało się osiem izb lekcyjnych, pokój nauczycielski i biblioteka, stołówka, kuchnia i świetlica. Uroczyste oddanie obiektu wraz z nadaniem szkole imienia Generała Antoniego Kosińskiego odbyło się 10 września 1988 r. Dla podniesienia rangi uroczystości połączono ją z obchodami 730-lecia Targowej Górki.

UROCZYSTOŚCI

U progu 1957 r. na spotkaniu mieszkańców Targowej Górki powołano Komitet Obchodów 700-lecia miejscowości. Przewodniczącym został Bronisław Pluciński, zastępcą Stefan Pielak, sekretarzem Witold Matuszewski, a skarbnikiem Marcin Tabaczka. Sprawami merytorycznymi zajmował się Stefan Pluciński. Dla uczczenia jubileuszu postanowiono wystawić sztukę plenerową według scenariusza S. Plucińskiego „Targowa Górka

Fot. 24. Zaproszenie na uroczystość 700-lecia Targowej Górki w 1958 r.
(archiwum Zespołu Szkół w Targowej Górze).

na przestrzeni siedmiu wieków”. Zorganizowany zespół samodzielnie zdobył fundusze na realizację widowiska. W spektaklu brało udział około 30 aktorów. Wystąpili oni w strojach historycznych: w zbrojach z czasów Kazimierza Wielkiego, rycerzy z połowy XV w., w zbrojach husarskich, stroju królewskim, kanclerskim, mundurach z czasów Księstwa Warszawskiego i Legionów Dąbrowskiego, kosynierów z Wiosny Ludów.. Uroczystości jubileuszowe odbyły się 25 maja 1958 r. i połączone zostały z Powiatowym Świętem Ludowym. Dzień wcześniej odbył się rajd motorowy i rowerowy. Na uroczystości przybyli powiatowi partyjni „oficjele” ze Stefanem Tuhym na czele, dlatego nie było mszy św. dziękczynnej. Punktem kulminacyjnym było odsłonięcie pamiątkowego obelisku z

napisem na tablicy: „DLA UPAMIĘTNIENIA 700-LECIA TARGOWEJ GÓRKI, KTÓRA OD IMIENIA MILESZY MILESZYNĄ GÓRKĄ NIEGDYŚ ZWANA PRZYWILEJEM MIEJSKIM SIĘ CIESZYŁA. 1258-1958”. Przygotowany z wielkim zapalem mieszkańców jubileusz nie uzyskał uznania w oczach władz powiatowych i partyjnych.

Fot. 25. i 26. Aktorzy widowiska plenerowego z okazji 700-lecia Targowej Górki w 1958 r.
(*fot. archiwum Zespołu Szkół w Targowej Górce*).

Uchwałą Gromadzkiej Rady Narodowej w Nekli z 2 września 1962 r. postanowiono upamiętnić miejsce straceń Polaków w Małej Górce. Ustanowiono pomnik z tablicami wymieniającymi nazwiska zamordowanych.

Kolejny jubileusz, tym razem 730-lecia, przygotował Społeczny Komitet, który zawiązał się 22 listopada 1987 r. Inicjatorem uroczystości był Jerzy Osypiuk, nauczyciel w szkole w Targowej Górce. Połączono go z oddaniem nowego budynku szkolnego i nadania szkole imienia patrona generała Antoniego Kosińskiego. Jubileusz miejscowości upamiętniono poprzez umieszczenie tablicy na pamiątkowym głazie przy grobowcu Kosińskich.

Fot. 27. Pamiątkowy głaz z okazji 730-lecia Targowej Górki w 1988 r. (*fot. archiwum UMiG Nekla*).

Napis głosi: „*TRWANIU POKOLEŃ W MILESZYNEJ DZISIAJ TARGOWEJ GÓRCZE ZAŚWIADCZA STAŁY ELEMENT NATURY JAKO SYMBOL WOLNOŚCI I POZNANIA. 1258-1958-1988*”.

W 1988 r. społeczeństwo Targowej Górki ufundowało obelisk upamiętniający spotkania Ignacego Prądzyńskiego i Waleriana Łukasińskiego z Antonim Kosińskim w Targowej Górcie. Na obelisku na tablicy umieszczono napis: „*TUTAJ OJCZYŹNIE SŁUŻYLI, GDY O JEJ LOSACH RADZILI, W LATACH 1817-1820 GEN. A.A. KOSIŃSKI, KPT. IGNACY PRĄDZYŃSKI, MJR WALERIAN ŁUKASIŃSKI*”.

PARAFIA

Po zakończeniu II wojny światowej po zamordowanym w Dachau ks. Kazimierzu Pause proboszczem parafii w Targowej Górcie został ks. Piotr Kaczmarek. Pierwszym zadaniem było przywrócenie porządku świątyni jako miejsca do odprawiania nabożeństw. Przez pierwsze powojenne lata kościół parafialny był głównym miejscem życia społecznego. Tutaj odbywały się nabożeństwa połączone z uroczystościami szkolnymi czy wiejskimi.

Ciekawostką jest, że pod datą 16 czerwca 1949 r. w księdze chrztów parafii Targowa Górka jako chrzestny Czesława-Bolesława Chęcińskiego wpisany jest Bolesław Bierut, prezydent Polski. Jest to nawiązanie do przedwojennej tradycji, kiedy to prezydent kraju zostawał ojcem chrzestnym siódmego urodzonego syna. W rubryce wyznanie przy nazwisku Bolesława Bieruta ks. Piotr Kaczmarek postawił znak zapytania.

Fot. 28. i 29. Ołtarze w kościele parafialnym w Targowej Górcie

Z lewej: stary ołtarz główny; z prawej: posoborowy ołtarz główny (fot. ze zbiorów S. Plucińskiego).

Kiedy w 1950 r. zaostrzyła się polityka antykościelna, starano się zepchnąć społeczną rolę parafii na jak najdalszy plan. Wyrazem szczególnym był zakaz odprawiania Mszy św. dziękczynnej połączonej z jubileuszem 700-lecia Targowej Górki. W różny sposób szykanowano także proboszcza. W 1963 r. ks. P. Kaczmarek został oskarżony przez niejaką Otto Bauer z NRD o kradzież opłatowań nagrobków z ewangelickiego cmentarza w Nekielce.

Ks. proboszcz założył w kościele radiofonizację i ogrzewanie elektryczne, dostosował prezbiterium do odnowionej liturgii posoborowej. Zmarł w 1976 r. na zawał serca. W lutym 1976 r. parafię objął ks. Zdzisław Sobierajski, dotychczasowy wikariusz przy kościele św. Anny w Poznaniu. Po czterech latach w 1980 r. został przeniesiony na parafię w Ostrzeszowie. Parafianie nie chcieli pogodzić się z decyzją arcybiskupa Jerzego Stroby. Udali się z delegacją do arcybiskupa do Poznania oraz do prymasa Kardynała Stefana Wyszyńskiego, napisali także pismo do Stolicy Świętej. Mimo prośb parafian arcybiskup nie zmienił decyzji. Nowym proboszczem został ks. Edmund Ławniczak. Nowego duszpasterza parafianie traktowali jak intruza, okazując mu lekceważenie a nawet złośliwość. W grudniu 1980 r. odbyły się rekolekcje parafialne, które prowadził ks. dr Jerzy Troska z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu. Swoją naukę skoncentrował na wspólnej odpowiedzialności za wspólnotę Kościoła. Podczas nauk zwolennicy ks. Z. Sobierajskiego próbowali przeszkadzać ks. rekolekcjonście. W nowym roku 1981 r. ks. E. Ławniczak podjął się remontu budynku gospodarczego, kaplicy w Dzierznicy, gdzie w dawnej krypcie urządzono salkę katechetyczną. W kruście kościoła zawieszono tablice z historią parafii. Proboszcza ks. Jana Gniatczyńskiego upamiętniono tablicą wmurowaną w zewnętrzną ścianę świątyni. Ciekawym wydarzeniem w życiu parafii 14 października 1982 r. była projekcja filmu pt. „Prymas Tysiąclecia”, na którą przybyło wielu mieszkańców. 10 kwietnia 1983 r. odbyła się wizytacja kanoniczna kościoła i parafii, którą przeprowadził sufragan poznański biskup Zdzisław Fortuniak. Po wizytacji parafianie przygotowywali się na spotkanie z Ojcem Świętym Janem Pawłem II, który gościł z pielgrzymką w Poznaniu 20 czerwca 1983 r. Z dniem 1 lipca 1983 r. ks. Edmund Ławniczak przeniesiony został do Rogoźna Wlkp. Nowym proboszczem mianowany został ks. Tadeusz Fółczyński, dotychczasowy wikariusz w Zdunach. Nowy gospodarz przystąpił do generalnego remontu kościoła i plebanii. Urządzono na nowo także otoczenie świątyni, domu i cmentarza. Budynek

Mapa 4. Obszar parafii Targowa Górka (oprac. i rys. S. Mazurkiewicz).

wali przeszkadzać ks. rekolekcjonście. W nowym roku 1981 r. ks. E. Ławniczak podjął się remontu budynku gospodarczego, kaplicy w Dzierznicy, gdzie w dawnej krypcie urządzono salkę katechetyczną. W kruście kościoła zawieszono tablice z historią parafii. Proboszcza ks. Jana Gniatczyńskiego upamiętniono tablicą wmurowaną w zewnętrzną ścianę świątyni. Ciekawym wydarzeniem w życiu parafii 14 października 1982 r. była projekcja filmu pt. „Prymas Tysiąclecia”, na którą przybyło wielu mieszkańców. 10 kwietnia 1983 r. odbyła się wizytacja kanoniczna kościoła i parafii, którą przeprowadził sufragan poznański biskup Zdzisław Fortuniak. Po wizytacji parafianie przygotowywali się na spotkanie z Ojcem Świętym Janem Pawłem II, który gościł z pielgrzymką w Poznaniu 20 czerwca 1983 r. Z dniem 1 lipca 1983 r. ks. Edmund Ławniczak przeniesiony został do Rogoźna Wlkp. Nowym proboszczem mianowany został ks. Tadeusz Fółczyński, dotychczasowy wikariusz w Zdunach. Nowy gospodarz przystąpił do generalnego remontu kościoła i plebanii. Urządzono na nowo także otoczenie świątyni, domu i cmentarza. Budynek

gospodarczy adaptowany został na salkę katechetyczną. Urządzono także dom przedpo-
grzebowy. Podczas wizytacji duszpasterskiej parafian stwierdzono, że w poszczególnych
miejscowościach zamieszkuje następująca liczba rodzin:

Targowa Górka	- 98
Raławki	- 42
Mystki	- 33
Madera	- 13
Chwałszyce	- 28
Gąsiorowo	- 13
Stępocin	- 29
Dzierznica	- 31
Dzierznica parcele	- 14

W listopadzie 1987 r. rodziny parafian nawiedził wizerunek Matki Bożej Częstochow-
skiej. Do domu katechetycznego podczas wakacji przybywały osoby niepełnosprawne pod
opieką młodzieży z Duszpasterstwa Akademickiego Ojców Dominikanów w Poznaniu.
28 maja 1989 r. odbyła się Msza św. Prymicyjna ks. Andrzeja Stefańskiego pochodzącego
z parafii Targowa Górka. Natomiast 20 sierpnia 1989 r. odbyły się śluby wieczyste siostry
Zofii Rogalskiej z Kongregacji Sióstr Boskiego Zbawiciela (Salwatorianki).

Rozdział VIII

CZASY NAJNOWSZE (1989-2008)

ADMINISTRACJA I SAMORZĄD

Targowa Górka należy do Gminy Nekla w województwie poznańskim. Obszar miejscowości wynosi ponad 760 ha. Mieszka tutaj około 500 osób. Targowa Górka stanowi sołectwo, do którego należą także osada Madera oraz leśniczówka Milkarowo, a także już osobna wieś Mystki. W gminie Nekla znajdują się z najbliższej okolicy Raławki, Mała Górka, Chwałszyce, Gąsiorowo, Stępcin, natomiast sołectwo Dzierznica z Dzierznicą Parcele i Górnem należy do gminy Dominowo. Po reformie administracyjnej z dniem 1 stycznia 1999 r. Targowa Górka z Gminą Nekla weszła w skład odtworzonego powiatu wrzesińskiego, województwa wielkopolskiego.

Po zmianie ustroju większą swobodę w zarządzaniu „małą ojczyzną” udzielono mieszkańcom. Pierwsze wybory na czteroletnią kadencję do samorządu gminnego odbyły się 27 maja 1990 r. W Targowej Górcie były dwa okręgi wyborcze: I – ulice Karśnickiego, Kosińskiego, Łukasińskiego, Madera, Mileszy, Polna, Rolna i Prądyńskiego oraz II – z ulicą Średzką w wsią Mystki. Wybierano jednego radnego z okręgu. Do rady zostali wybrani Czesław Kozielski i Michał Zastawa. Drugie wybory odbyły się 19 czerwca 1994 r. „w wyniku których z Targowej Górki do rady wybrano ponownie Czesława Kozielskiego oraz Stanisława Wojkiewicza. W kolejnych wyborach samorządowych połączono okręgi w jeden, ale nadal wybierano dwóch radnych. 21 września 1998 r. mieszkańcy wybrali do rady Zbigniewa Nowickiego i Jana Owczarzaka. W wyborach samorządowych w 2002 r. Targowa Górka znajdowała się w okręgu razem z Mystkami i Stępcinem. 27 października 2002 r. na reprezentantów w radzie gminy wybrano Marka Roszaka i Dariusza Kruka, zaś w wyborach 12 listopada 2006 r. zagłosowano na Paulinę Andrzejewską i Dariusza Nikodema.

Sołectwo Targowa Górka obejmuje Targową Górkę (z Maderą i Milkarowem) i Mystki. Jest to jednostka pomocnicza gminy. Wszyscy mieszkańcy sołectwa stanowią samorząd, który reprezentowany jest przez radę sołecką. Na czele sołectwa stoi wybierany przez mieszkańców sołtys. Do zadań sołectwa należy udział w rozpatrywaniu spraw socjalno-bytowych, kulturalnych, opieki zdrowotnej, sportu, wypoczynku i innych związanych z miejscem zamieszkania, organizowanie samopomocy mieszkańców i wspólnych prac na rzecz miejsca zamieszkania, pomocy społecznej, upowszechniania kultury oraz utrzymywania porządku, spokoju i czystości. W latach 1990-1998 sołtysiem był Jan Owczarzak, potem wybrano Bogdana Mydlarza (1998-2006), a obecnie funkcję tę pełni Czesław Kozielski.

W 1994 r. wiceprzewodniczący Rady Gminy Nekla Wojciech Prałat złożył prośbę o podjęcie starań o przywrócenie Nekli praw miejskich. W czerwcu 1997 r. Rada Gminy uchwaliła, że zostanie w tej sprawie przeprowadzone referendum, aby mogli wypowiedzieć się wszyscy mieszkańcy. Powołano Gminną Komisję ds. Referendum. Mieszkańcy

w demokratyczny sposób wyrazili swoje zdanie w referendum, które odbyło się łącznie z wyborami do senatu 21 września 1997 r. Aby wynik był wiążący dla władz gminnych, w referendum musiało wziąć udział 30% uprawnionych do głosowania. Frekwencja była spora: w całej gminie wyniosła 51,8%. W samej Nekli przekroczyła 65 %. Za przywróceniem praw miejskich Nekli głosowali mieszkańcy obwodów w samej Nekli, wioskach w jej najbliższej okolicy oraz obwodu w Podstolicach. Zdecydowanie przeciwni przywróceniu praw miejskich Nekli byli mieszkańcy obwodu Targowa Górka. Obawiali się wzmocnienia samej Nekli, a osłabienia Targowej Górki (niegdyś będącej przecież miastem i centrum administracyjnym okolicy).

Tab. 5. Wyniku referendum w sprawie nadania praw miejskich Nekli

<i>Obwód</i>	<i>Liczba uprawnionych</i>	<i>Liczba głosujących</i>	<i>%</i>	<i>Odpowiedzi</i>				<i>Głosy nieważne</i>
				<i>TAK</i>	<i>%</i>	<i>NIE</i>	<i>%</i>	
Nekla-wieś	2147	1398	65,1	795	57,6	586	42,4	17
Nekla-wioski	788	306	38,8	164	54,3	138	25,7	4
Podstolice	709	286	40,3	146	52,3	133	47,7	7
Targowa Górka	825	325	39,4	106	33,0	215	67,0	4
Gmina razem	4469	2315	51,8	1211	53,0	1072	47,0	32

GOSPODARKA

Życie gospodarcze miejscowości związane jest z rolnictwem. W 1991 r. Spółdzielnie Rolnicze z terenu gminy Nekla oddzieliły się od Spółdzielni Usług Rolniczych i Transportowych we Wrześni. 8 lipca 1991 r. wydzielono osobną Spółdzielnię Kółek Rolniczych w Targowej Górcie jako Zrzeszenie. Pod koniec 1992 r. podjęto decyzję o podziale środków na poszczególne wsie i wyprzedaży sprzętu, aby pokryć zadłużenie w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych i Zakładzie Energetycznym. Zrzeszenie Kółek Rolniczych w Targowej Górcie zaniechało prowadzenia usług.

W 1992 r. Agencja Rolna Skarbu Państwa przejęła mienie Państwowych Gospodarstw Rolnych. Oddział ARSP w Poznaniu przejął cały Kombinat PGR Bieganowo, a więc także mienie PGR Targowa Górka. W 1996 r. we wsi Targowa Górka było 60 gospodarstw indywidualnych, a domy mieszkalne dawnego PGR-u przejęte były przez Spółdzielnię Mieszkaniową Bieganowo. Wieś została w całości zwodociągowana.

W dniu 8 września 1996 r. w Targowej Górcie odbyły się dożynki gminy Nekla. Przygotowano je wraz z mieszkańcami Raclawek, Mystek, Małej Górki, Chwałszyc, Gąsiorowa i Stępocina. Obchody tradycyjnie rozpoczęły się mszą św. polową. Po nabożeństwie uformowano korowód dożynkowy, prowadzony przez jednostkę OSP i kapelę ludową z Czerniejewa. Dalsze uroczystości odbywały się na boisku Szkoły Podstawowej. Starostą dożynek był Stanisław Wojkiewicz z Targowej Górki., natomiast starościną Wiesława Kazecka z Małej Górki.

W 1992 r. Biuro Projektowo-Badawcze Dróg i Mostów z Warszawy zgłosiło Urzędowi Gminy Nekla projekt dwóch wariantów przebiegu planowanej autostrady w okolicy Targowej Górki. Przeprowadzono konsultacje społeczne. Ostatecznie wybrany został wariant północny. Nową autostradę poprowadzono pomiędzy Małą Górką a Chwałszycami,

Targową Górką a Chwałszycami i Stępcinem. Umieszczono tutaj dwa punkty obsługi pasażerów przy południowym pasie autostrady na trasie Poznań-Września POP Targowa Górka oraz przy północnym pasie na trasie Września-Poznań POP Stępcin. Na drogach do Stępcina, Chwałszyc i Opatówka zbudowano wiadukty.

PARAFIA

Ks. Tadeusz Fołczyński 24 maja 1992 r. obchodził 20-lecie posługi kapłańskiej. W Targowej Górce nadal kierował licznymi pracami gospodarskimi przy cmentarzu, gdzie wykonano nowe opłotowanie i chodniki, wyremontowano dzwonicę. Radosnym przeżyciem było przejście 31 lipca 1994 r. przez parafię pieszej pielgrzymki promienistej z Czarniejewa na Jasną Górę. Mieszkańcy Targowej Górki ugościli pielgrzymów obiadem. 9 stycznia 1995 r. swój jubileusz na uroczystej mszy św. obchodziła Weronika Bracikowska, która przeżyła 100 lat. W uroczystość Trójcy Przenajświętszej w czerwcu 1995 r. w kościele parafialnym odprawił mszę św. sekundycyjną (drugą w życiu) ks. Przemysław Tabaczka, którego rodzice pochodzą z Targowej Górki. 24 września 1995 r. pożegnano ks. T. Fołczyńskiego, który został przeniesiony do Wielichowa.

Fot. 30. Kościół parafialny św. Michała Archaniola w Targowej Górce (fot. archiwum UMiG Nekla).

Od 28 września 1995 r. nowym proboszczem został ks. Piotr Tomiak, dotychczasowy wikariusz w Opalenicy. Kontynuował on dzieło remontu kościoła, na którym położono dachówkę. W marcu 1998 r. odbyły się rekolekcje parafialne, które poprowadzili ojcowie paulini z Biechowa. We wrześniu 2003 r. wizytację kanoniczną przeprowadził biskup Marek Jędraszewski, sufragan poznański. 10 stycznia 2004 r. nowym duszpasterzem parafii został ks. Sławomir Stronka, przybyły z Podstolic w dekanacie chodzieskim. 25 marca 2004 r. nastąpiły zmiany granic administracyjnych diecezji. Parafia Targowa Górka, wraz z sąsiednimi parafiami w Nekli i Opatówku, od zarania należąca do (archi-)diecezji poznańskiej,

została przyłączona do archidiecezji gnieźnieńskiej. Wszystkie trzy parafie weszły w skład dekanatu Września I. W następnym miesiącu parafie odwiedził arcybiskup gnieźnieński Henryk Muszyński wraz ze swoimi biskupami pomocniczymi. 3 października 2004 r. po mszy św. odpustowej ks. dziekan Kazimierz Głów z Wrześni po-

Fot. 31. Grobowiec rodziny Karśnickich z Mystek przy kościele parafialnym w Targowej Górcie (fot. archiwum UMiG Nekla).

święcił tablicę upamiętniającą ks. Kazimierza Pause, zamordowanego w Dachau. 2 kwietnia 2005 r. parafia wraz z całym Kościołem powszechnym pogrążyła się w żałobie po śmierci papieża Jana Pawła II. W oknach domów zapalono świece, wywieszono flagi papieskie. W październiku 2006 r. wizytację kanoniczną przeprowadził biskup pomocniczy gnieźnieński Bogdan Wojtuś. W 2007 r. małżeństwo Barbara i Aleksander Szaniec z Madery udali się na misje do Tanzanii.

OŚWIATA, KULTURA I SPORT

Po oddaniu do użytku w 1988 r. budynku szkolnego, z inicjatywy Czesława Kozielskiego zawiązał się nowy komitet, tym razem budowy sali gimnastycznej. Do prac budowlanych przystąpiono w 1990 r. W większości prace wykonywane były społecznie przez rodziców z obwodu szkolnego. Pomocy udzieliły także były PGR Targowa Górka oraz RSP Chwałszyce. Po trzech latach obiekt został ukończony. Uroczyste oddanie sali gimnastycznej odbyło się 25 września 1993 r.

W 1992 r. Szkoła Podstawowa im. Generała Antoniego Kosińskiego w Targowej Górcie kształciła 225 uczniów w 10 oddziałach, zatrudniała 16 nauczycieli i 7 pracowników obsługi. Dyrektorem szkoły w latach 1989 – 1998 był Czesław Kozielski.

Od nowego roku szkolnego 1998/1999 przeprowadzono reformę ustroju oświatowego. Szkoły podstawowe skrócono do cyklu sześcioletniego i wprowadzono trzyletnie gimnazja. W Targowej Górcie powstał Zespół Szkół składający się z Przedszkola, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum. Funkcję dyrektora objęła Elżbieta Kaźmierczak. Na wiosnę 2002 r. po raz pierwszy odbyły się egzaminy sprawdzające dla uczniów kończących klasy szóste szkoły podstawowej i klasy trzecie gimnazjum. Uczniowie podstawówki uzyskali średnio 26,1 na 40 punktów. Był to jeden z najwyższych wskaźników w powiecie wrzesińskim.

W 2004 r. szkoła otrzymała pracownię komputerową z 10 stanowiskami. W ciągu roku szkolnego szkoła organizuje wiele imprez kulturalnych, m.in.: Przegląd Małych Artystów, Gminny Konkurs Piosenki Przedszkolnej, Dzień Ziemi, Festyn – i szczególnie uroczystości Dzień Patrona. W roku szkolnym 2007/2008 r. do przedszkola uczęszczało 34 dzieci, do szkoły podstawowej 131 uczniów, zaś do gimnazjum 68 uczniów z miejscowości Targowa Górka, Mystki, Raclawki, Mała Górka, Chwałszyce, Gąsiorowo i Stępczin.

Fot. 32. Zespół Szkół im. Gen. Antoniego „Amilkara” Kosińskiego w Targowej Górze w 2008 r.
(fot. archiwum UMiG Nekla).

Uchwałą Rady Miasta i Gminy Nekla z 29 kwietnia 2008 r. Gimnazjum w Targowej Górze – podobnie jak Szkole Podstawowej – nadano imię generała Antoniego „Amilkara” Kosińskiego. Tego samego dnia przeprowadzono konkurs na nowego dyrektora Zespołu Szkół w Targowej Górze. Na stanowisko nowego gospodarza szkoły powołano Hannę Migdalską.

W Targowej Górze działa filia gminnej biblioteki publicznej. Korzysta z niej około 200 czytelników. Mieszkańcy gminy, zwłaszcza Małej Górki, co roku 22 maja przy miejscu straceń składają hołd pomordowanym bestialsko przez hitlerowskiego okupanta. Młodzież ze szkoły w Targowej Górze bierze także corocznie udział w Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy, organizowanej w gminie przez Nekielski Ośrodek Kultury.

Życie sportowe Targowej Górki wyraźnie odżyło po uruchomieniu w 1988 r. stadionu i w 1993 r. sali gimnastycznej. Zdaniem byłego dyrektora szkoły Czesława Kozielskiego w dużej mierze do budowy sali przyczynił się ówczesny wójt Ryszard Kordus, sekretarz urzędu gminy Marian Balicki oraz przewodniczący gminnej rady Stanisław Stefański. Szkolna sala gimnastyczna stała się miejscem licznych imprez sportowych. Często odbywają się tutaj zawody i turnieje w piłce siatkowej, tenisa stołowego. Dyrektor szkoły i mieszkańcy chcieli podjąć trud dalszej rozbudowy zaplecza sportowego w postaci basenu, ale wywołało to sprzeciw społeczeństwa gminy.

Latem, podczas wakacji, Stowarzyszenie Młodych Wielkopolan z Poznania organizuje półkolonie dla dzieci ze szkoły w Targowej Górcie. Młode pokolenie poznaje „małą ojczyznę” poprzez wycieczki autokarowe, rowerowe, piesze, a także mile spędzało czas na zabawach i zawodach sportowych. Pomocą w realizacji przedsięwzięcia służy Czesław Kozielski. Przy parafii działa Parafialny Klub Sportowy „Michał”. Sportowcy wspomagani są finansowo i organizacyjnie przez Gminną Komisję Rozwiązywania

Fot. 33. Jubileusz 80-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Targowej Górcie w 2006 r.
(*fol. archiwum UMiG Nekla*).

Probleatów Alkoholowych. Klub zbiera szczególne osiągnięcia w turniejach badmintonowych.

Znaczącą organizacją jest Ochotnicza Straż Pożarna. W 2006 r. jej prezesem został Mateusz Szalek. 1 lipca 2006 r. OSP uroczyście obchodziła jubileusz 80-lecia. Po złożeniu meldunku przez honorowego naczelnika OSP Nekla Czesława Borkowskiego odsłonięto pamiątkową tablicę. Poświęcił ją biskup Bogdan Wojtuś z Gniezna. Powiatowy Zarząd OSP przyznał odznaki wzorowego strażaka Danielowi Waligórze, Lucjanowi Gramzie, Andrzejowi Zielniewiczowi i Mateuszowi Szalkowi. Z okazji jubileuszu Zarząd Kółka Rolniczego ufundował System Selektynego Wywoływania. Jednostka dysponuje obecnie samochodem bojowym marki STAR, który posiada wyposażenie w podstawowy sprzęt gaśniczy oraz aparaty tlenowe i piły mechaniczne.

W związku ze zbliżającym się jubileuszem pierwszej wzmianki o Mileszynej czyli Targowej Górcie na wiosnę 2007 r. zawiązał się Komitet Organizacyjny Obchodów 750-lecia, który przygotował uroczystości.

ZABYTKI

Widoczną pamiątką minionych wieków są obiekty, które nabrały charakteru zabytkowego. Najcenniejszym obiektem wpisanym do rejestru zabytków jest wspominany wcześniej kościół parafialny Świętego Michała Archanioła z 1840 r. z barokowym, XVIII-wiecznym wyposażeniem ze starego kościoła. Zabytkiem jest stojąca tuż obok XVIII-wieczna dzwonnica oraz znajdująca się na pobliskim wzgórzu figura Świętego Jana Nepomucena z XVIII w., przy której znajduje się grobowiec z płytami nagrobnymi Antoniego i Adelajdy Kosińskich. Dalej wartościowe są grobowce rodziny Karłowskich i rodziny Karśnickich przy kościele oraz budynek plebanii. Wpisanymi do ewidencji zabytków są stary budynek szkolny, zespół dworski

Fot. 34. Grobowiec rodziny Karłowskich z Mystek przy kościele parafialnym w Targowej Górcie (fot. archiwum UMiG Nekla).

oraz domy przy ul. Karśnickiego 1,3,7, przy ul. Kosińskiego 37, 44, oraz dom bez numeru. Zabytkowa jest także stara leśniczówka Milkarowo. Niestety nie zachowały się kościół Świętej Małgorzaty, szpital parafialny oraz pałac Kosińskich. Do dziś w północnej części wsi przetrwał niewielki miejski układ przestrzenny z wytyczonym dawnym placem (tzw. półwsiem), pełniącym rolę rynku, a dziś zabudowany. Mimo strat, jakie poniosła Targowa Górka w obiektach zabytkowych, żywa jest pamięć historyczna tego miejsca, które warto poznawać i do którego warto przyjechać.

Fot. 35. Figura św. Jana Nepomucena z XVIII w. w Targowej Górcie (fot. archiwum UMiG Nekla).

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W POZNANIU

Zespoły:

- Akta gmin powiatu średzkiego - Gmina Nekla 1945 – 1954.
- Inspektorat Szkolny Środa, 1909-1939.
- Landrats-Amt Schroda, 1816-1919.
- Kartoteki do dziejów wsi, Powiat Pyzdrowski.
- Komitet Gminny PZPR w Nekli, 1972-1989.
- Komitet Gromadzki PZPR w Nekli, 1959-1971.
- Majątek Czerniejewo – Skórzewscy, 1610-1940.
- Urząd Wojewódzki w Poznańskim, 1919-1939.
- Urząd Wojewódzkiej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu.
- Wydział powiatowy Środa Wlkp., 1919-1939.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W POZNANIU ODDZIAŁ W GNIEŹNIE

Zespoły:

- Gminna Rada Narodowa w Nekli, 1973-1990.
- Gromadzka Rada Narodowa w Nekli, 1955- 1972.

ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNE W POZNANIU

Zespoły:

- Akta wizytacyjne.
- Akta ogólne kościołów parafialnych, filialnych i kaplic.
- Biskupi i arcybiskupi poznańscy.
- Konsystorz i Kuria Arcybiskupia.
- Księgi metrykalne kościoła Świętego Michała w Targowej Górze.

KURIA METROPOLITALNA W GNIEŹNIE

Zespoły:

- Akta kościoła Świętego Michała w Targowej Górze.

ARCHIWUM PARAFII ŚWIĘTEGO MICHAŁA W TARGOWEJ GÓRCIE

- zbiór poszytów akt kościoła Świętego Michała w Targowej Górze (XIX w.).
- Kronika Parafialna.

ARCHIWUM ZESPOŁU SZKÓŁ W TARGOWEJ GÓRCIE

- Kronika szkolna 1941-1959.

- Kronika szkolna 1958-1978.
- Kronika szkolna 1960-2002.
- Złota Księga, Targowa Górka 1258-1958.
- Protokolarz Ochotniczej Straży Pożarnej w Targowej Górcie.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- *Analekta wielkopolskie*, t. I, *Rejestr poborowy województwa kaliskiego 1618-1620*, oprac. Parczewski A., Warszawa 1878.
- *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I-IV, wyd. PTPN, Poznań 1877-1881.
- *Liber beneficiorum dioecesis posnaniensis, anni 1510*, wyd. Nowacki J., Poznań 1950.
- *Polska pod względem geograficzno-statystycznym. Źródła Dziejowe*, t. XII, wyd. Pawiński, Warszawa 1876.
- *Teki Dworzaczka*, opr. Dworzaczek W., wersja CD, Poznań 1998.

WSPOMNIENIA I PAMIĘTNIKI

- Maciejewski W., *Relacja Waleriana Maciejewskiego z Nekli dotycząca Powstania Wielkopolskiego 1918/19 r.*, Nekla 1965.
- Pluciński S., *Jubileusz 700-lecia Targowej Górki*, maszynopis.
- Pluciński S., *Moja szkoła i wioska rodzinna w latach 1930-1939*, w: „Kwartalnik Wrzesiński”, nr 7, Września 2000, s. 16-26.
- Tądrowski K., *Relacja Kleofasa Tądrowskiego z Nekli dotycząca Powstania Wielkopolskiego 1918/19 r.*, Nekla 1965.
- Zajączek A. *Pamiętnik*, publikacja na stronie www.glowiak.com.

LITERATURA

- Brzostowicz M., *Rozwój osadnictwa średniowiecznego na ziemi wrzesińskiej w świetle źródeł archeologicznych*, w: *Archeologia powiatu wrzesińskiego*, Poznań – Września 2003, s. 89-120.
- Brzostowicz M., Machajewski H., *Nowe materiały do badań nad osadnictwem średniowiecznym i nowożytnym na terenie Gieczy i Targowej Górki, w woj. wielkopolskim*, w: „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski”, Poznań 2002, t. I.
- Calier E., *Powiat pyzdrowski w XVI stuleciu*, Poznań 1888.
- Gałęzowska A., *Osady kultury pomorskiej i kultury wielbarskiej na stanowisku I w Strosz-kach, gm. Nekla, pow. Września*, w: *Archeologia powiatu wrzesińskiego*, Poznań – Września 2003, s. 131-154.
- Głowiak M., *Andrzej Zajączek*, publikacja na stronie www.glowiak.com.
- *Gmina Nekleńska przez wieki. Kalendarium*, opracowanie Kordus W., Matuszak Z., Nekla 1991.
- Gomolec L. i Nawrocki S., *Pod zaborem pruskim 1793-1918*, w: *Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu*, praca zbiorowa pod red. Nawrockiego S., Środa Wlkp. 1990, t. I, s. 97-186.
- Gomolec L., *Wkład ziemi średzkiej w zwycięstwo powstania wielkopolskiego 1918-1919*,

Środa 1978.

- Hładyłowicz K., *Zmiany krajobrazu i rozwój osadnictwa w Wielkopolsce od XIV do XIX w.*, Lwów 1932.

- Jasiński J., *Liga polska powiatu średzkiego*, cykl artykułów w „Średzki Kwartalnik Kulturalny”.

- Józwiak B., *Zasiedlenie ziemi wrzesińskiej w epoce kamienia i wczesnej epoce brązu*, w: *Archeologia powiatu wrzesińskiego*, Poznań – Września 2003, s. 13-40.

- Kaczmarek Z., *W Polsce odrodzonej*, w: *Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu*, praca zbiorowa pod red. Nawrockiego S., Środa Wlkp. 1990, t. II, s. 9-95.

- Kostrzewski L., Święcichoński B., *Wrześnianie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Września 1999.

- Kordus W., *Szkice z dziejów Nekli i okolic*, maszynopis.

- Kozierowski S., *Badania nazw topograficznych archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1911-1928.

- Kozierowski S., *Nazwy geograficzne i osadcy ziemi średzkiej*, Poznań 1931.

- Kozierowski S., *Ród Porajów-Różyców*, Poznań 1930.

- Łukaszewicz J., *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych (...) dzisiejszej archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1935.

- Matuszak Z., *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 – udział kompanii nekielskiej w powstaniu*, maszynopis.

- Michałowski A., *Powiat wrzesiński w okresie przedrzymskim, wpływów rzymskich i wędrówek ludów*, w: *Archeologia powiatu wrzesińskiego*, Poznań – Września 2003, s. 63-88.

- *Nekla. Miasto i Gmina*, Nekla 2000.

- Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. II, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964.

- Osypiuk J., *Antoni Amikar Kosiński – pierwszy legionista*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 19-24.

- Osypiuk J., *Karol Karśnicki – patriota, działacz naukowy, wzorowy rolnik*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 27-30.

- Osypiuk J., *Protokół z uroczystości przeniesienia ciała gen. A.A. Kosińskiego z Targowej Góry do kościoła św. Wojciecha w Poznaniu*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 25-26.

- Osypiuk J., *Spółeczny Komitet Obchodów 730-lecia Targowej Góry*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 5-6.

- Osypiuk J., *Szlakiem zabytków Ziemi Nekielskiej*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 35-40.

- Osypiuk J., *Z dziejów Targowej Góry*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 7-9.

- Osypiuk J., *Za to, że byli Polakami*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Góry*, Targowa Górka 1988, s. 31-34.

- Pluciński S., *Jubileusz 700-lecia Targowej Góry*, w: „Kwartalnik Wrzesiński”, nr 20-21, Września 2004, s. 30-37.

- Pluciński S., *Siedem wieków Targowej Góry*, w: „Kwartalnik Wrzesiński”, nr 15, Wrze-

śnia 2002, s. 39-43.

- Pluciński S., *Targowa Górką na przestrzeni siedmiu wieków*”,
- Pluciński S., *Targowa Górką na przestrzeni siedmiu wieków*”, scenariusz widowiska plenerowego, 1958.
- Roszak E., *Historia szkoły w Targowej Górką*, w: *Materiały opracowane do jubileuszu 730-lecia istnienia Targowej Górką*, Targowa Górką 1988, s. 10-18.
- Rezler M., *Wielkopolska Wiosna Ludów 1848*, Poznań 1993.
- Rutowska M. I Woźniak M., *W okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu*, praca zbiorowa pod red. Nawrockiego S., Środa Wlkp. 1990, t. II, s. 96-161.
- Szalaty P., *Pamiętnik jubileuszowy Ochotniczej Straży Pożarnej w Nekli. 1929-1999*, Nekla 1999.
- Szamałek U., Szamałek K., *Zasiedlenie terenów powiatu wrzesińskiego w młodszej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza w świetle wyników badań przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski*, w: *Archeologia powiatu wrzesińskiego*, Poznań – Września 2003, s. 41-62.
- Wędzki A., *Okres starożytności i wczesnego średniowiecza*, w: *Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu*, praca zbiorowa pod red. Nawrockiego S., Środa Wlkp. 1990, t. I, s. 17-46.
- Wiśniewska J., *Powiat średzki podczas okupacji hitlerowskiej w latach 1939-1945*, maszynopis.
- Żychliński T., *Złota Księga Szlachty Polskiej*, Poznań 1879-1908.

PRASA

- Kazel, *Cieniem mężów zasłużonych. Gen. Amilkar Kosiński*, „Kurier Poznański”, nr 233 z 12 października 1923 r., s. 6

Artykuły dotyczące Targowej Górką i okolicy w „Przeglądzie Nekielskim”

- 22 maja 1941 w Małej Górką zginęli, PN, nr 7, 1991.
- 29.XII.1991. – Odśnięcie tablicy, PN, nr 15, 1991.
- 57 rocznica akcji Armii Krajowej pod Janowem, PN, nr 118, 2000.
- 65 lat Gminy w Nekli, PN, nr 34, 1992.
- 70-lecie gminy w Nekli, PN, nr 90, 1998.
- Balicki M., *Zrzeszenie Kótek Rolniczych – Targowa Górką*, PN, nr 35, 1996.
- Błaszczuk S., *45 lat Przedszkola w Nekli*, PN, nr 28, 1992.
- Chęciński M., *Okruchy historii – Izidor Niedziela*, PN, nr 198, 2007.
- Chęciński M., *Okruchy historii – Wincenty Orwat*, PN, nr 199, 2007.
- Chęciński M., *Okruchy historii. Życiorysy wpisane w 750-lecie Targowej Górką*, PN, 203, 2008.
- Fołczyński T., ks., *Odpust św. Michała w Targowej Górką 29.09.92*, PN, nr 23, 1992.
- *Fragmenty przemówienia*, PN, nr 114, 2000.
- Głowiak M., *Okruchy historii – Andrzej Zajączek z Targowej Górką*, PN, nr 190, 2006.
- *Historia szkoły podstawowej w Nekli*, PN nr 91, 1998.

- *Jubileusz 80-lecia OSP w Targowej Górcie*, PN, nr 185, 2006.
- Kazecki Cz., *Dzierżnica – wojenne lotnisko operacyjne września 1939 r.*, PN nr 95, 1995.
- Kazecki Cz., *Loty z Dzierżnicy*, PN, nr 59, 1995.
- Kaźmierczak E., *Głos nauczyciela z Targowej Górki w sprawie reformy oświatowej w Gminie Nekla*, PN, nr 97, 1999.
- Kaźmierczak E., *Podsumowanie roku szkolnego 2002/2003 w Szkole Podstawowej w Targowej Górcie*, PN, nr 150, 2003.
- Kaźmierczak E., *Podsumowanie roku szkolnego 2003/2004 w Zespole Szkół w Targowej Górcie*, PN, nr 162, 2004.
- Kaźmierczak E., *Podsumowanie roku szkolnego w SP w Targowej Górcie*, PN, nr 128, 2001.
- Kordus R., *15 sierpnia – święto Wojska Polskiego*, PN, nr 22, 1992.
- Kordus R., *Nekla miastem?*, PN, nr 80, 1997.
- Kordus R., *Odstonięcie tablicy Armii Krajowej w Środzie*, PN, nr 62, 1995.
- Kordus R., *Panie i Panowie! Mieszkańcy Nekli i gminy nekielskiej!*, PN, nr 96, 1998.
- Kordus R., *Panie Przewodniczący! Mili Goście! Wysoka Rado!*, PN, nr 92, 1998.
- Kordus R., *Rada Gminy zakończyła kadencję 1990-1994*.
- Kordus R., *Zbrodnia w Małej Górcie w świetle badań Okręgowej Komisji Zbrodni Hitlerowskich w Poznaniu*, PN, nr 7, 1991.
- Kordus W., *Jak się rodziła niepodległość*, PN, nr 13, 1991.
- Kordus W., *Jeszcze o Powstaniu Wielkopolskim*, PN, nr 5, 1991.
- Kordus W., *Mieszkańcy gminy w powstaniu wielkopolskim*, PN, nr 2, 1990.
- Kozielski Cz., *Budowa sali gimnastycznej w Targowej Górcie*, PN, nr 35, 1992.
- Kozielski Cz., *Osiągnięcia badmintonistów „Mileszy”*, PN, nr 102, 2000.
- Kozielski Cz., *Osiągnięcia sekcji badmintonu Uczniowskiego Klubu Sportowego w Targowej Górcie*, PN, nr 80, 1997.
- Kozielski Cz., *Pożegnanie Ks. Proboszcza Fotczyńskiego*, PN, nr 60, 1995.
- Kozielski Cz., *Siatkówka w Targowej Górcie*, PN, nr 42, 1994.
- Kozielski Cz., *Targowa Górka słynie z czynów społecznych*, PN, nr 23, 1992.
- Maślińska W., *Moje dzieciństwo – wspomnienia z lat 1906-1918*, PN, nr 16 nn, 1991.
- Matuszak Z., *22.01.1945 - Wyzwolenie Nekli*, PN, nr 3, 1991.
- NOM Nekla, *Dożynki w Targowej Górcie*, PN, nr 71, 1996.
- Onoszko J., *Okruchy historii – Generał Antoni Amilkar Kosiński*, PN, nr 197, 2007.
- Osypiuk J., *Bohaterowie naszych ulic...*, Walerian Łukasiński, PN, nr 21, 1992.
- Osypiuk J., *Karol Karśnicki – patriota, działacz gospodarczy, wzorowy rolnik*, PN, nr 198, 2007.
- Osypiuk J., *Olędrzy z Barczyzny i Nekieli*, PN, nr 159, 2004.
- Osypiuk J., *Pamięć wiecznie żywa*, PN, nr 6, 1991.
- Osypiuk J., *Wojewoda na sesji Rady Gminy*, PN, nr 12, 1991.
- Osypiuk J., *Za to, że byli Polakami*, PN, nr 7, 1991.
- Pluciński B., *70 lat straży pożarnej w Targowej Górcie*, PN, nr 7, 1996.
- Prałat W., *Czy Nekla będzie miastem?*, PN, nr 47, 1994.
- Skrzypczak M., *Biblioteka gminna*, PN, 22, 1992.
- Spochacz K., *Kościół w Nekli*, PN, nr 18, 1992.

- Szalaty Cz., *Pamiętne – tamte dni*, PN, nr 65, 1996.
- Tokłowicz P., *Jubileusz OSP Targowa Górka*, PN, nr 69, 1996.
- Trzeciński R., *Co dalej po oddaniu do użytku sali gimnastycznej w Targowej Górcie*, PN, nr 36, 1992.
- Wróblewski M., *Gdy skończyła się niewola brunatnych okupantów*, PN, nr 53a, 1995.
- *Wywiad z sołtysem wsi Targowa Górka*, PN, nr 66, 1995.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Środowisko geograficzne	10
W pradziejach i wczesnym średniowieczu	13
Epoka paleolityczna	13
Epoka mezolityczna	13
Epoka neolityczna	13
Epoka brązu	14
Epoka żelaza	14
Okres przedrzymski (lateński)	15
Okres wpływów rzymskich	16
Okres wędrówki ludów	16
Wczesne średniowiecze	16
Późne średniowiecze (XIII-XV w.)	20
Górka Mieszyna	20
Nowe osadnictwo	21
Parafia	21
Lokacja miasta	22
Siedziba rycerska	23
Awdańce	23
Porajowie	24
Dzierzniccy	25
W Polsce szlacheckiej (XVI-XVIII w.)	26
Miasto	26
Folwarki	27
Parafia	28
Dziedzice dóbr	30
Osadnictwo olęderskie	31
W czasach zaborów (1793-1918)	33
Przynależność administracyjna	33
Walka o narodowe przetrwanie	35
Parafia katolicka	43
Ewangelicy	45
Szkoła	45
W odrodzonej Polsce (1918-1939)	47
Powstanie Wielkopolskie	47
w wojnie z Rosją bolszewicką	50
Status administracyjny	50
Majątek	50
Życie społeczne i gospodarcze	51

Parafia.	53
Przeniesienie zwłok generała Antoniego Kosińskiego.	55
Uroczystości i spektakle.	56
Okupacja niemiecka (1939-1945).	58
Wybuch wojny.	58
Administracja okupacyjna.	59
Eksterminacja Polaków.	60
Konspiracja i ruch oporu.	63
Koniec wojny.	66
W Polsce Ludowej (1945-1989).	67
Status administracyjny.	67
Gospodarka.	67
Życie społeczne.	69
Szkoła.	70
Uroczystości.	73
Parafia.	75
Czasy najnowsze (1989-2008).	78
Administracja i samorząd.	78
Gospodarka.	79
Parafia.	80
Oświata, kultura i sport.	81
Zabytki.	84
Bibliografia.	86

Wydawca: Urząd Miasta i Gminy Nekła
ul. Dworcowa 10, 62-330 Nekła
tel. 061 438-60-11, fax 061 438-64-90
nekla@nekla.pl

Przygotowanie i druk: Wydawnictwo KROPKA, J.W. Śliwczyńscy
ul. Fromborska 18, 62-300 Września
tel. 061 437-49-50, fax 061 436-72-85
drukarnia@wrzesnia.info.pl

Tekst: Sebastian Mazurkiewicz
Korekta: Danuta Gumienna, Paweł Tokłowicz
Fotografie: Robert Klimczak, Sebastian Mazurkiewicz, Stefan Pluciński, Muzeum Regionalne im. Dzieci Wrzesińskich we Wrześni, Urząd Miasta i Gminy Nekła
Pocztówki: S. Furmanek, ze zbiorów Roberta Klimczaka
Mapy – opracowanie: Sebastian Mazurkiewicz